

МІЖНАРОДНІ МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНІ
НАУКОВІ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ

www.economy-confer.com.ua

Світ наукових досліджень

Збірник наукових
публікацій міжнародної
мультидисциплінарної наукової
інтернет-конференції

Випуск 33

19-20 вересня 2024 р.

ISSN 2786-6823 (print)

AKADEMIA NAUK STOSOWANYCH

WYŻSZA SZKOŁA ZARZĄDZANIA I ADMINISTRACJI
W OPOLU

Тернопіль, Україна – Ополе, Польща
2024

УДК 001 (063)

Світ наукових досліджень. Випуск 33: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 19-20 вересня 2024 р.) / за ред. : О. Патряк та ін. ГО “Наукова спільнота”, WSZIA w Opolu. Тернопіль: ФО- П Шпак В.Б. 2024. 191 с.

Збірник наукових публікацій укладено за матеріалами доповідей наукової мультидисциплінарної інтернет-конференції «Світ наукових досліджень. Випуск 33», які оприлюднені на інтернет-сторінці www.economy-confer.com.ua

Оргкомітет

ГО Наукова спільнота

Патряк Олександра Тарасівна, кандидат економічних наук, ЗУНУ;

Шевченко Анастасія Юріївна, кандидат економічних наук, ТОВ «Школа для майбутнього»;

Яремко Оксана Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент, ЗУНУ;

Станько Ірина Ярославівна, кандидат юридичних наук, адвокат;

Назарчук Оксана Михайлівна, доктор філософії (Ph.D.), ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»;

Гомотюк Оксана Євгенівна, доктор історичних наук, професор, ЗУНУ;

Біловус Леся Іванівна, доктор історичних наук, кандидат філологічних наук, професор, ЗУНУ;

Ребуха Лілія Зіновіївна, доктор педагогічних наук, кандидат психологічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;

Недошитко Ірина Романівна, кандидат історичних наук, доцент, ЗУНУ;

Стефанишин Олена Василівна, кандидат історичних наук, доцент, ЗУНУ;

Ухач Василь Зіновійович, кандидат історичних наук, доцент, ЗУНУ;

Яблонська Наталія Мирославівна, кандидат філологічних наук, старший викладач, ЗУНУ;

Савчук Надія Антонівна, кандидат психологічних наук, доцент, ЛНТУ;

Рудакевич Оксана Мирославівна, кандидат філософських наук, ЗУНУ;

Русенко Святослав Ярославович, аспірант, ТНПУ імені Володимира Гнатюка.

Адреса оргкомітету:

46005, Україна, м. Тернопіль, а/с 797

тел. +380977547363 e-mail: economy-confer@ukr.net

Оргкомітет конференції не завжди поділяє думку учасників. В збірнику максимально точно збережена орфографія і пунктуація, які були запропоновані учасниками. Повну відповідальність за достовірність несуть учасники, їх наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищені. При будь-якому використанні матеріалів конференції посилання на джерело є обов'язковим. Усі роботи ліцензуються відповідно до Creative Commons Attribution 4.0 International License

ISSN 2786-6823 (print)

© ГО “Наукова спільнота” 2024

© Автори статей 2024

ЗМІСТ

Економічне спрямування

Mammad Gurban oglu Musayev

**ENVIRONMENTAL ISSUES OF AGRICULTURAL
INTENSIFICATION (BASED ON THE EXAMPLE
OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN).....11**

Віштак Інна Вікторівна

**СУТНІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
В ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ.....14**

Григорків Марія Василівна, Григорків Василь Степанович

**СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ТА ОБРОБКИ ДАНИХ
МОНІТОРИНГУ СОЦІО-ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ...16**

Льїчов Антон Ігорович

**ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКИЙ СТАН КОМУНАЛЬНОГО
ПІДПРИЄМСТВА «КИЇВСЬКИЙ МЕТРОПОЛІТЕН».....19**

Пономарьов Олександр Володимирович, Поліщук Оксана

Володимирівна, Лупанов Костянтин Вячеславович
**ПІДХОДИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В
УПРАВЛІННІ ПРОЄКТАМИ.....21**

Романчук Любов Анатоліївна, Щитов Дмитро Миколайович,

Мормуль Микола Федорович
**ОЦІНКА ПРИВАБЛИВОСТІ КРАЇН ДЛЯ Е-КОМЕРЦІЇ:
ПОРІВНЯННЯ УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ.....27**

Савенко Микола Тарасович

**АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ МАРКЕТИНГОВИХ КАМПАНІЙ
ДЛЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ НА
МАРКЕТПЛЕЙСІ ЕПЦЕНТР.....36**

Смолич Дарія Валеріївна

**ВИКОРИСТАННЯ НАПІВАВТОМАТИЗОВАНИХ МЕТОДІВ
МАШИННОГО НАВЧАННЯ З МЕТОЮ КЛАСИФІКАЦІЇ
НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЗА СФЕРОЮ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ.....39**

Соболева Ганна Григорівна
**УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВ.....42**

Терещенко Артем Миколайович
**ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДЛЯ ЦІЛЕЙ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО
ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ТОРГІВЛІ.....44**

*Угоднікова Олена Ігорівна, Рудаченко Ольга Олександрівна,
Троян Владислава Ігорівна*
**РЕГІОНАЛЬНИЙ МАРКЕТИНГ У СИСТЕМІ
ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ В УКРАЇНІ.....46**

Інформаційні системи і технології

Ажищев Віктор Федорович
ЗАСТОСУВАННЯ PLM СИСТЕМ У СУДНОБУДУВАННІ.....49

Бірюков Віктор Сергійович
**ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ФРАКТАЛЬНОГО ПІДХОДУ
З МЕТОЮ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ МЕТАБОЛІЧНИХ ПРОЦЕСІВ.....52**

Бугрим Валентин Володимирович
**СУЧАСНА ЛЮДИНА В УМОВАХ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ:
ЇЇ СЬОГОДЕННЯ, ТРАНСФОРМАЦІЇ, МАЙБУТТЯ!?!.....55**

Ярошенко Максим Олександрович
**ВИЗНАЧЕННЯ ХВИЛЬОВОГО ФРОНТУ НЕЙРОННОЮ
МЕРЕЖЕЮ ЗА СИГНАТУРОЮ СВІТЛОВОЇ ПЛЯМИ.....63**

Педагогічні науки

Василюк Тамара Григорівна, Мілютіна Інна Геннадіївна
**ПРОФОРІЄНТАЦІЯ ЛІЦЕЇСТІВ ЯК
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....68**

Герасименко Наталія Олександрівна
**ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ
МОЛОДІЖНИХ ЦЕНТРІВ В УКРАЇНІ.....70**

Го Цзянькунь
**НОВІ ОСВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ВИКЛАДАННІ
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В КНР ПІСЛЯ ПАНДЕМІЇ.....72**

Гривенко Яна Іванівна
РОЗВИТОК ІДЕЙ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ.....74

Кваша Андрій Сергійович
**ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО
ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ 77**

Лу Цзе
**ПОГЛЯДИ НА ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК
ІНТЕРКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В СИСТЕМІ
ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ КНР.....79**

Щербина Карина Олександрівна
**ВИКОРИСТАННЯ КОНСТРУКТОРА «ЛЕГО» ДЛЯ
ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОГО РОЗВИТКУ
ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....81**

Психологічні науки

Андрейченко Ірина Станіславівна
**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ
СТАРШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВІЙНИ.....84**

Баєва Оксана Борисівна
МЕДИТАТИВНІ ТЕХНІКИ У РОБОТІ З ПСИХОТРАВМОЮ.....86

Борецька Тетяна Дмитрівна
**РОЗВИТОК РЕЗИЛІЄНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ
В УМОВАХ ВІЙНИ.....88**

Герасимчук Ніна Григорівна
**ДОСЛІДЖЕННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ПЕДАГОГІВ
В УМОВАХ ВІЙНИ РОСІЇ З УКРАЇНОЮ.....90**

Забігайло Андрій Олександрович, Бех Валерій Валерійович
**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ.....93**

Кучерук Микола Петрович
**ПСИХОЛОГІЯ СТРЕСУ: РОЛЬ ГОРМОНІВ У
ПСИХОЕМОЦІЙНОМУ САМОПОЧУТТІ ЛЮДИНИ.....95**

Кучерук Микола Петрович
**ПОСТГОСПІТАЛЬНА ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ
ВETERANІВ: ОПИС МЕТОДИКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ.....98**

Омелькович Світлана Петрівна
**ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ВНЗ.....101**

Панасюк Надія Сергіївна
**ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ
ЯКОСТІ ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ.....103**

Стамат Вікторія Михайлівна, Вершинін Микита Петрович
МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У КОНФЛІКТАХ.....105

Стамат Вікторія Михайлівна, Кирило Юлія Іванівна
ГЕНДЕРНА ПСИХОЛОГІЯ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ...109

Юридичні науки

Берч Вероніка Вікторівна
**ІНСТИТУТ СУДУ ПРИСЯЖНИХ ЯК СИМВОЛ
НАРОДНОГО КОНТРОЛЮ ЗА СУДОВОЮ
ВЛАДОЮ ПІСЛЯ ПЕРЕМОГИ УКРАЇНИ.....113**

Конончук Богданна Ростиславівна
**ПРОЦЕДУРА ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ
ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ-ПІДПРИЄМЦЯ.....114**

Лисюк Ярослав Юрійович
**ЩОДО КОНЦЕПЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ
ПРИНЦИПІВ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА.....116**

Філософські науки

Ruslana Mnozhynska, Maxim Shcherbak
**CULTURAL AND SOCIAL ASPECTS IN
INNOVATIVE EDUCATION.....119**

Абизова Лариса Віталіївна, Ємельяненко Ганна Дмитрівна
**ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ СУЧАСНИХ
НАРАТИВНИХ ПРАКТИК.....121**

Культурологія

Ruslana Mnozhynska, Diana Shchurenko
**THE CULTURE OF CONSUMPTION: THE IMPACT
OF MASS CULTURE ON MODERN SOCIETY.....124**

*Множинська Руслана Володимирівна, Гарасименко Олександра
Сергіївна, Подік Софія, Лаврійчук Валерія Олександрівна*
**МЕДІАКУЛЬТУРА ТА ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ:
НОВІ ВИМІРИ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ.....126**

Філологічні науки

Anastasiia Vakulenko
**FLIPPED CLASSROOM AND THE THIRD TYPE OF COMPLETE
ORIENTATION AS EFFECTIVE FORMS OF LEARNING
ACTIVITY ORGANIZATION FOR FUTURE PHILOLOGISTS
IN THE ENGLISH LANGUAGE LEARNING PROCESS.....129**

Дуб Оксана Богданівна
**АНГЛІЦИЗМИ ТА КУЛЬТУРНИЙ ОБМІН:
ЯК МОВИ ВЗАЄМОДІЮТЬ ТА ЗМІНЮЮТЬСЯ.....131**

Тендітна Надія Миколаївна, Дроботя Катерина Олександрівна
**ВИХОВАННЯ СЕКСУАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ
СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ЛІТЕРАТУРИ.....134**

Мистецтвознавство

Жао Ї
**МИХАЙЛО ГУЙДА: МІСТ МІЖ УКРАЇНСЬКОЮ ТА
КИТАЙСЬКОЮ ХУДОЖНЬОЮ ТРАДИЦІЄЮ.....138**

Клопенко Максим Ігорович
**ТЕМАТИКА СМЕРТІ У ПОСТВОЄННОМУ КІНО.
ДОСВІД ПОЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ І ФІЛЬМІВ
«МОРАЛЬНОГО ЗАНЕПОКОЄННЯ».....141**

Князєв Владислав Федорович
**ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ДІЯЛЬНОСТІ АНСАМБЛЮ
БАЯНІСТІВ-АКОРДЕОНІСТІВ.....143**

Фізичне виховання та спорт

Стасюк Роман Миколайович, Гончаренко Дмитро Олександрович
**ПЛАВАННЯ ЯК ЗАСІБ ГАРМОНІЙНОГО ФІЗИЧНОГО ТА
ПСИХОЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ 8-10 РОКІВ.....146**

Державне управління

Холод Руслан Віталійович
**ВПЛИВ СТРАТЕГІЙ НА ПОКРАЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
СУДОВОЇ СИСТЕМИ.....149**

Медичні науки

Yliia Kharchenko, Polina Lysa
PHARMACOLOGY CORRECTION OF BRAIN INJURY.....152

<i>Левих Антон Едуардович, Тищенко Катерина Юріївна</i> СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФАРМАКОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ ЧЕРЕПНО-МОЗКОВОЇ ТРАВМИ (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ).....	154
<i>Литвинова Любов Олександрівна, Артемчук Людмила Іванівна, Орличенко Катерина Валентинівна</i> СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КОМПЛЕКСНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ТРАВМ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	157
<i>Михайлюк Іван Олексійович, Шпільчак Любов Яремівна, Василик Володимир Миколайович, Левандовський Володимир Іванович</i> КЛІНІКО-МОРФОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛЕГЕНЬ ПРИ КОРОНОВІРУСНІЙ COVID-19 ІНТЕРСТИЦІАЛЬНІЙ ПНЕВМОНІ.....	159
<i>Михайлюк Іван Олексійович, Шпільчак Любов Яремівна, Данилюк Анастасія Романівна</i> АНАЛІЗ ПАТОМОРФОЛОГІЧНИХ ЗМІН ЛЕГЕНЬ У ОСІБ З ОЖИРІННЯМ НА ФОНІ МЕТАБОЛІЧНОГО СИНДРОМУ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ АУТОПСІЙНИХ ВИПАДКІВ).....	161
<i>Прокопчук Тетяна Олександрівна, Поручинська Тетяна Федорівна</i> ЛАБОРАТОРНА ДІАГНОСТИКА СЛИЗОВИХ ОБОЛОНОК ШИЙКИ МАТКИ ЖІНОК В ПОСМЕНОПАУЗІ.....	162
<i>Силенко Юрій Іванович, Мельник Владислав Леонідович, Шевченко Василь Кирилович</i> ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ ДИСФУНКЦІЇ СКРОНЕВОНИЖНЬОЩЕЛЕПНОГО СУГЛОБА У ПАЦІЄНТІВ З ОСТЕОПОРОЗОМ НА ФОНІ РЕВМАТОЇДНОГО АРТРИТУ.....	164
<i>Цигикал Анна Володимирівна, Истошин Валерій Михайлович, Monika Małgorzata Białoszycka</i> ГЕНЕТИКА І БІОХІМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕТАБОЛІЗМУ У РІЗНИХ РАС.....	167
<i>Черкас Ірина Миколаївна</i> ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ У МЕДИЧНИХ ЛАБОРАТОРІЯХ.....	169

Хімічні науки

- Яхневич Марія Василівна, Стецьків Андрій Остапович*
**ДОМІШКИ КАЛЬЦІЮ В ЛІКАРСЬКИХ ПРЕПАРАТАХ
У ФОРМІ ТАБЛЕТОК.....172**

Біологічні науки

- Anna Kovalenko*
**AN INTERACTIVE PERIODIC TABLE AS A TOOL FOR
THE STUDY OF BIOLOGICAL ELEMENTS.....175**

Технічні науки

- Alexander Pysarenko*
**IDENTIFICATION OF COMPOSITE DEFORMATION
BY ACOUSTIC EMISSION METHOD.....177**

- Anton Kotsiubailo, Anton Popov, Oleksandr Lysenko*
**DESIGNING MINIMALISTIC POWERED ARM ORTHOSIS
FOR BRACHIAL PLEXUS INJURIES.....179**

- Літачевський Валерій Вадимович*
**РОЗВИТОК МОРСЬКОГО ТА РІЧНОГО
ТРАНСПОРТУ В УКРАЇНІ.....182**

- Мушта Ілля Андрійович*
**ДІАГНОСТИКА ХВОРОБИ ПАРКІНСОНА З
ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДІВ МАШИННОГО НАВЧАННЯ.....186**

Архітектура

- Смоляк Юлія Євгенівна*
**СКАЛАТСЬКИЙ ЗАМОК ЯК ОБ'ЄКТ
КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ.....189**

ENVIRONMENTAL ISSUES OF AGRICULTURAL INTENSIFICATION (BASED ON THE EXAMPLE OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN)

Mammad Gurban oglu Musayev
Doctor of Economic Sciences

Internet address of the article on web-site:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5700/>

The improvement of the economic efficiency of agriculture in the Republic of Azerbaijan, known as an agro-industrial country, directly depends on the intensification of production. As in other sectors, agricultural production intensification raises concerns regarding environmental issues. Specifically, the negative impact of intensive land and water use in the republic highlights the importance of environmental regulation.

An analysis shows that while the need for harmonizing economic and environmental interests at the macro level is recognized, the alignment of these interests at the enterprise and activity levels remains unsatisfactory. In other words, agricultural producers, when using intensive methods, are often forced to accept environmental demands. As a result, the restrictive conditions imposed by environmental assessments of intensive technologies act as a factor slowing economic growth.

Environmental restrictions on the use of natural resources lead to reduced profits for individual producers. Therefore, when analyzing the causes of environmental problems, in addition to market failures, there is a need to assess the regulatory measures implemented by the state. Thus, without diminishing the significance of the efforts being undertaken in Azerbaijan, it should be noted that for more active participation of independent entities (non-governmental organizations, public associations) in evaluating the current and future results of such efforts, projects related to the development of the agricultural sector should be subject to monitoring.

Since agriculture is highly dependent on natural and climatic conditions, the lack of environmental oversight in resource use exacerbates negative impacts on this sector. As energy consumption, application of mineral fertilizers, and the use of chemicals on a unit area of soil increase, so does the likelihood of environmental degradation in agriculture. However, the notion that intensification is inherently anti-ecological is also, in our view, incorrect. The serious negative effects of extensive development on the environment are no longer a matter of debate. The introduction of intensive agro-technologies in crop and livestock production reduces their dependence on natural and climatic conditions, as scientific advances mitigate seasonality, allowing part of the profits gained through intensification to be directed toward environmental protection.

It is known that one of the functions of modern agriculture is active participation in environmental protection. Acting in harmony with flora and fauna, agriculture has significant potential to neutralize the negative impact of industry and address environmental issues in large cities. Although at first glance, the environmental protection function appears to contradict the primary function of agricultural development, in reality, they are closely related, encompassing issues of buffering agricultural landscapes, the state of the natural environment, living organisms, forests, and soil cover.

Research shows that environmental protection involves not only the preservation of natural landscapes but also the rational use of lands under agricultural circulation, restoration of lost landscapes, application of waste-free technologies, and prevention of soil and water pollution. These measures are currently being implemented based on the concept of a "green economy."

The term "green economy" was introduced into the scientific lexicon in 1989 by a group of leading economists in a report prepared for the government of the United Kingdom (Pearce, D. *Blueprint for a Green Economy* / D. Pearce, A. Markandya, E. Barbier. London: Earthscan Publications Ltd., 1989. 192 p.). During the global financial and economic crisis of 2008-2009, this concept was increasingly adopted within the UN system. As a result, the 2009 UNEP Green Economy Report laid the foundation for its development. Since 2012, this topic has become the subject of intense discussion at major international events such as the G20 summits. Documents adopted by international organizations with broad representation acknowledge that building the necessary economic and other capacities, sharing information, and exchanging experiences will be crucial for the successful implementation of a green development strategy.

Efforts to institutionalize the development of the green economy and build its scientific foundation are ongoing. The Green Economy Coalition, the Stakeholder Forum, and the Green Development Institute are actively involved in creating a scientific basis for and popularizing knowledge on the subject. At the same time, the articulation and harmonization of conceptual approaches are constantly in focus. Compliance with green criteria is regarded as a decisive factor for the stable and sustainable development of national and global economies. On the other hand, when viewed as an effective and important tool for achieving sustainable development, the green economy criteria are seen as enhancing the ability to promote economic growth, employment, and poverty reduction by ensuring inclusive development and the harmonious functioning of global ecosystems.

The program "Azerbaijan 2030: National Priorities for Social and Economic Development," approved by the President of Azerbaijan, Ilham Aliyev, names the fifth priority as "A clean environment and green growth country." The document sets specific goals for the introduction of environmentally friendly technologies, the promotion of waste processing, the restoration of contaminated lands, and the expansion of the application of ecologically favorable "green" technologies.

In the transition period, especially in the early stages, the growth of agricultural production occurs largely due to extensive factors. While the influence of these factors in crop production is limited by the overall area of agricultural land, livestock production is less restricted, often exceeding ecological limits. Consequently, extensive livestock farming has become a serious problem for flora and fauna. Today, extensive livestock production poses significant environmental challenges in rural areas.

It is also known that environmental requirements for intensification, when accepted unequivocally in the context of strengthening the legal and organizational framework for environmental management, create a favorable environment for improving the efficiency of farming in a broad sense.

In the new century, a new eco-social environment is being formed, and the reserves for accompanying this process through the active participation of all civil society institutions are growing. The fact that agricultural producers adopt a position of adaptation to nature is, from an economic standpoint, not yet justified. Promoting adaptive activities toward nature highlights the environmental aspects of agricultural intensification. In other words, the negative consequences of transforming relationships with natural resources require a cautious approach to energy-intensive technologies. Although these requirements have not yet had a decisive influence in the economic realm, the consequences of the environmental crisis are stimulating the growth of advocates for ecological balance.

The primary reason for this is the relevance of environmental protection, which is a global issue for all of humanity. Sustainable development cannot be achieved solely within national economies; global efforts and resources, including intellectual ones, are required.

Another less obvious reason for the increased attention to environmental regulation of economic activities in transition economies is the growing demands for managing the competitiveness of products produced in these countries. Efforts in this area prioritize ecological purity as an additional requirement for food export control carried out by international organizations, non-governmental organizations, and other entities. This approach allows domestic agricultural organizations to enter the global market with products that meet international standards while simultaneously increasing production costs.

Increased agricultural intensification leads to greater anthropogenic pressure on the environment, which, in turn, increases the likelihood of reduced production volumes, profitability, and accelerated depreciation of fixed assets.

Thus, the intensive development of the agricultural sector requires comprehensive research, with special attention given to environmental issues.

СУТНІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ

Віштак Інна Вікторівна

кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри

безпеки життєдіяльності та педагогіки безпеки

Вінницького національного технічного університету

ORCID: 0000-0001-5646-4996

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5714/>

Актуальним питанням сьогодення є ефективне управління інноваційними процесами на промислових підприємствах, а також результативність цих процесів в сучасних умовах, що визначають перспективи розвитку підприємств і потребують належного інформаційного забезпечення. Інформаційні технології значно вплинули на підходи до інноваційних процесів. Цифровізація промислових виробничих процесів та інтеграція інформаційних технологій у всі сфери діяльності вимагає нових методів управління інноваціями, особливо в аспекті управління та інформаційного забезпечення.

Наукові дослідження демонструють різні підходи до визначення поняття інформаційного забезпечення. Його розглядають як інформаційне обслуговування управління або як комплекс заходів зі створення інформаційного середовища для управлінських процесів.

Інформаційне забезпечення, його методологічні засади в системі управління інноваціями та інноваційними процесами були предметом досліджень таких науковців, як А. Турило [1], В. Стадник, О. Головчук [2], А. Череп, О. Панченко, Л. Птіцина [3], Marco Cantamessa, Francesca Montagna [4], Luis Vala, Renato Rereira, Isabel Caetano [5] та інших.

Останніми роками особливої актуальності набув процес переходу від традиційних виробничих моделей до цифрових виробничих процесів із застосуванням моделей ефективного управління, що сприяють підвищенню продуктивності, інноваційності, гнучкості та адаптивності до сучасних умов. Поряд з цим, питання ефективності інноваційних процесів стають важливими в контексті управління на основі сучасних інформаційних технологій.

Стратегія інноваційного розвитку промислових підприємств у нинішніх умовах цифровізації базується на визначенні перспективних напрямків діяльності підприємств, нових технологіях і методах управління, орієнтованих на підвищення ефективності їхньої роботи. Сучасний процес цифровізації формує конкурентне середовище для промислових підприємств, що характеризується не лише ефективністю і продуктивністю, але й рівнем впровадження інновацій. Цей процес потребує належного інформаційного забезпечення. Для забезпечення результативності інноваційних процесів у контексті управління необхідний комплексний аналіз напрямків інноваційного

розвитку підприємств, які зазнають трансформацій, заснованих на синтезі інновацій четвертої промислової революції, стратегії промислового розвитку та енергетичної стратегії України до 2030 року.

Невирішеними залишаються підходи до оцінки, моделювання та вимірювання ефективності інноваційних процесів на підприємствах українського машинобудування з метою забезпечення ефективного управління на основі сучасного інформаційного забезпечення.

Метою дослідження є аналіз теоретичних та методологічних аспектів ефективності інноваційних процесів на підприємствах машинобудування, з урахуванням удосконаленого інформаційного забезпечення, запропонованого авторами. Також розглядаються окремі аспекти управління цією ефективністю та пропонується підхід до її оцінювання через показники, що складають основні компоненти моделей результативності, що є науковою новизною роботи. Новизна також полягає у представленні оновлених підходів до теорії ефективності з акцентом на формуванні сучасного інформаційного забезпечення для управління результативністю в контексті SEE-управління.

Теоретичну основу цього дослідження становлять як класичні, так і сучасні теорії в галузях інформаційних систем, менеджменту та маркетингу.

На сьогодні для оцінки результативності застосовують різні метрики показників. Серед популярних інструментів є Хосін Канрі Х-матриця, збалансована система показників (BSC), а також система цілей і ключових результатів (OKR). Незважаючи на відмінності в підходах, їх об'єднує одна мета: використання точних (SMART) показників для вимірювання та управління результативністю процесу.

Дослідники, оцінюючи результативність діяльності підприємств, використовують показники, що базуються на ефективності, яку часто прирівнюють до результативності. Водночас існують й інші концептуальні підходи [6, 7], яких дотримуємося й ми. На нашу думку, результативність будь-якого процесу за його кінцевими результатами повинна розглядатися як із кількісного боку (через масштаб продукту), так і з якісного (із врахуванням ефективності та відповідних показників, що виступають індикаторами).

Ефективність управління підприємством значно покращується за умов ретельно розробленого інформаційного забезпечення інноваційних процесів.

Ми виокремили ключові етапи інноваційного процесу – початковий та ринковий – та проаналізували основні стадії комплексного аналізу інноваційних процесів на основі інформаційного забезпечення, що є важливим для ухвалення й реалізації науково обґрунтованих управлінських рішень.

Підвищення рівня інформаційного забезпечення інноваційних процесів на підприємстві сприяє підвищенню оперативності, точності й адекватності прийняття управлінських рішень. Це дозволяє покращити показники ефективності інноваційних процесів і зміцнити фінансово-економічний стан підприємства, що в свою чергу посилює його конкурентні позиції.

Список літератури:

1. Турило А. А. Основи управління інноваційним розвитком підприємства: монографія: Кривий Ріг: Вид. Козлов Р. А.. 2017. 307 с.
2. Стадник В. В., Головчук О. В. Науково-методичні підходи до управління інноваційною діяльністю підприємства та його інформаційним забезпеченням. Вісник Хмельницького національного університету. 2017. № 5. С. 182-186.
3. Череп А. В., Панченко О. М., Птіцина Л. А. Інформаційне забезпечення в системі управління промисловим підприємством: монографія. Запоріжжя: Запорізький національний університет. 2014. 266 с.
4. Marco Cantamessa, Francesca Montagna. Management of Innovation and Product Development. Integrating Business and Technological Perspectives. Springer London. 2023. <https://doi.org/10.1007/978-1-4471-7531-5>.
5. Luis Vala, Renato Rereira, Isabel Caetano. Innovation Management Processes and Routines for Business Success and Value Creation. Management Studies. 2017. № 5 (5). С. 471-481. doi: 10.17265/2328-2185/2017.05.011.
6. Буреннікова Н. В., Ярмоленко В. О. СЕЕ-управління на базі складових результативності як засіб підвищення дієвості процесу функціонування складних систем: сутність, методологія. Бізнес Інформ. 2016. № 1. С. 145-152.
7. Хорунжак Н. М., Портоварас Т. Р., Лукановська І. Р. Синергізм інформації аналізу, контролю та аудиту для якісного управління діяльністю суб'єкта господарювання. Економіка та право. 2023, № 3. С. 80-90. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2023.03.080>

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ТА ОБРОБКИ ДАНИХ МОНІТОРИНГУ СОЦІО-ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Григорків Марія Василівна

доктор економічних наук, Чернівецький
національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID: 0000-0003-3327-991X

Григорків Василь Степанович

доктор фізико-математичних наук, Чернівецький
національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID: 0000-0003-4866-946X

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5703/>

Підготовка та прийняття рішень щодо процесів функціонування та управління соціо-еколого-економічних систем, у тому числі систем сталого розвитку неможливі без використання адекватних початкових даних і даних, отриманих внаслідок обробки початкової (вихідної) інформації та результатів дослідження (моделювання, оптимізації тощо) цих систем як об'єктів

управління. Однак проблема даних, зокрема економічних, екологічних, соціальних є фундаментальною проблемою, яка складає предмет досліджень не тільки різних наукових напрямків, але й у певний спосіб впливає на розробку сучасних комп'ютерних технологій обробки даних.

Формування або продукування вихідних даних соціально-економічного чи екологічного характеру, тобто даних про соціально-економічні чи екологічні характеристики економічних систем і процесів, належить до принципово важливих і відповідальних етапів будь-якого дослідження у цій сфері пізнання. Їх адекватність прямо впливає на подальші етапи таких досліджень і їх результати, призначені для прикладних і практичних застосувань. У зв'язку з цим, щоб домогтися адекватності цих даних, потрібно на цьому етапі прикласти чимало зусиль щодо вибору найбільш надійних підготовчих, організаційних, методологічних і методичних підходів у процесах отримання відповідних даних. Йдеться насамперед про загальну специфіку процедур формування (продукування) такої важливої початкової (вихідної) інформації. Очевидно, така специфіка пов'язана не тільки із природою цих даних, але й технологіями їх продукування. Інакше кажучи ці дані можуть бути статистичними, експертними, отриманими у результаті проведення імітаційних експериментів з моделями соціально-економічних чи еколого-економічних систем і процесів, а також за допомогою інших сучасних технологій. Тому будь-яке застосування зазначених у цьому тезисному викладенні даних повинно враховувати їх характер та специфіку формування [1, 4].

Щодо технологій продукування даних потрібно також зазначити що, жодна із них не гарантує стовідсотковий рівень адекватності даних і допускає певні відхилення, у межах яких їх застосування допустиме, але потребує певного коригування. Ідеться про ситуації, коли досліджувані соціально-економічні чи еколого-економічні процеси апріорі задовольняють певні закономірності, які складно відтворити, наприклад під час збору, зведення чи групування статистичних даних або під час аналогічних процедур первинної обробки експертних даних чи так званих «імітаційних» даних, тобто тих первинних даних, які можна отримати як результат зворотного зв'язку під час проведення імітаційних експериментів. Тоді процес коригування цих даних часто зводиться до їх «виправлення» за допомогою розв'язування певних задач так званої умовної апроксимації [3], що характерно у процесах моделювання. До прикладу якщо відомо що траєкторія соціально-економічної чи еколого-економічної динаміки є неспадною (зростаючою), має певний напрям опуклості чи інші специфічні властивості, а спостереження за нею зафіксовані у даних, що не відповідають цим властивостям, але є близькими до цієї відповідності, то умовна апроксимація цих даних дозволить нам отримати інші дані, які уже будуть адекватно відтворювати не тільки кількісні, але й якісні

характеристики траєкторій такого типу. Аналогічні ситуації зустрічаються під час моделювання поведінкових функцій у соціо-еколого-економічних системах, зокрема виробничих функцій, функцій еколого-економічної та соціально-економічної корисності. Загальновідомі властивості цих функцій [2] та стандартні класичні методи їх побудови (ідентифікації), які дозволяють врахувати ці властивості. Однак ці методи пов'язані із конкретно вибраними специфікаціями функцій, тому їх побудова зводиться лише до ідентифікації їх параметрів. Такі підходи ефективні далеко не завжди. Крім того, вибір бажаних специфікацій у ряді ситуацій є також складним завданням або приводить до значного ускладнення самих методів ідентифікації, тому так чи інакше приходиться проблему формування адекватних даних редукувати до задач умовної апроксимації, які не знижують рівень адекватності продукуваних даних.

Зазначені вище та інші особливості формування початкової (вихідної) інформації складають актуальний і перспективний предмет наукових досліджень, зокрема моделювання соціо-еколого-економічних систем та систем сталого розвитку.

Список літератури:

1. Vasyl Hryhorkiv, Mariia Hryhorkiv Some features of the application of statistical-econometric and optimization approaches in economic-mathematical modeling and decision-making in the economy // Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці : матеріали VII Міжнародної науково-методичної конференції (Чернівці, 20-21 квітня 2023 р.). – Чернівці : Чернівецьк. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. – С. 18-19.
2. Григорків В. С. Моделювання економіки: підручник / В. С. Григорків. Чернівці : Чернівецьк. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. 360 с.
3. Григорків В. С. Умовна апроксимація економічних даних у задачах моделювання // Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці : матеріали VIII Міжнародної науково-методичної конференції (Чернівці, 20-21 квітня 2023 р.). Чернівці : Чернівецьк. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. С. 86-87.
4. Григорків В. С., Григорків М. В. Особливості застосування статистично-економетричних і оптимізаційних підходів до моделювання та підготовки управлінських рішень в економіці // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Чернівці : ЧТЕІ КНТЕУ, 2023. Вип. II(90). Економічні науки. С. 104-116.

ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКИЙ СТАН КОМУНАЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА «КИЇВСЬКИЙ МЕТРОПОЛІТЕН»

Ільїчов Антон Ігорович

аспірант кафедри економіки підприємства,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID: 0009-0009-1584-8235

Науковий керівник: Чубук Леся Петрівна

доктор економічних наук, доцент,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5711/>

Розвиток сучасної економіки країни не можливий без створення сфери послуг та інфраструктури для громадян. Також одним із важливих елементів сучасності є час, який є надзвичайно обмежений. Виходячи з цього людство придумує все нові та нові види транспорту та зв'язку. Саме транспортна інфраструктура є запорукою сучасного економічного життя, як невідемна його артерія.

Одним із видів транспорту для населення є і метрополітен. Перша станція підземки була відкрита у Парижі у 1900 році. В Києві ж метро було відкрито у 1960 році. Метрополітен відноситься до природніх монополій, а отже тарифи на його послуги є питанням виключно його керівництва. Як відомо товари та послуги, що є предметами природніх монополій, завжди мають попит в незалежності від зміни цін на них. Виходячи з цього ціноутворення є важливим елементом діяльності таких інституцій. Важливо також відмітити, що метрополітен, а саме послуги, які він надає, має важливе і політичне значення.

КП «Київський метрополітен» є комунальним підприємством виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації). Юридично організація була заснована у 1999 році. Статутний капітал підприємства складає 20 399 844 700, 43 гривні [2].

Комунальне підприємство – це окремий вид господарства, що заснований на базі власності територіальної громади. Досліджуючи такі підприємства важливо розуміти, що це є не державна, а саме місцева власність. Керівниками підприємств стають особи, що назначені виконавчими органами міських, сільських чи селищних рад.

Метрополітен – це важлива транспортна артерія міста. Його інфраструктура налічує понад 70 кілометрів тунелів та 52 станції. Основний напрямок діяльності: 49.31 Пасажирський наземний транспорт міського та приміського сполучення [2].

У 2021-2023 роках метрополітен зазнав значного фінансового потрясіння викликаного спочатку поширенням коронавірусу, а потім початком повномасштабного вторгнення. Це, звісно, відобразилося і на його фінансових показниках, що представлені в Таблиці 1.

Таблиця 1

Структура доходів КП «Київський метрополітен»

Рік	Загальні доходи підприємства, тис. грн	Дотації із бюджету міста, тис. грн	Відсоток дотацій у загальних доходах підприємства, %
2021	4 268 277,00	1 774 527,00	41,6
2022	3 675 401,00	2 451 407,00	66,6
2023	6 612 073,00	3 296 866,00	49,8

Джерело: складено автором на основі [2].

Проте чому підприємство є збитковим необхідно розібратися у його витратах, які становили: 2021 р. – 5 715 086,00 тис грн, 2022 р. – 4 787 085,00 тис грн, 2023р. – 10 031 530,00 тис грн. У структурі витрат вагоме місце займає саме собівартість надання послуг, що складає: 2021 р. – 88,7%; 2022 р. – 91,09%, 2023 р. – 55,85%. Інші витрати розподіляються на утримання та модернізацію підприємства, обслуговування заборгованостей.

Собівартість перевезення одного пасажера збільшується щорічно через підвищення цін на енергоресурси та витрат на заробітну плату працівників.

Окрім загальних цифр можна порахувати і коефіцієнт рентабельності діяльності метрополітену, який дає змогу оцінити можливість розвитку підприємства. Він має становити більше 0 при позитивній тенденції, проте в столичній підземці він складає: 2021 р. – -0,56; 2022 р. – -0,84; 2023 р. – -1,76. Такі показники свідчать про низьку імовірність розвитку столичної підземки.

Така ситуація спричинена різким зменшенням попиту на послуги метрополітену, через зменшення пасажиропотоку, скорочення часу його роботи через запровадження комендантської години, різким підняттям цін на енергоресурси та оплату праці, що робить утримання метрополітену дорожчим.

Окремої уваги заслуговують і інші події, що впливають на роботу підземки. Зокрема, через неналежне утримання та експлуатацію у 2023 році сталася аварія на перегінному тунелі, що унеможливлено рух між станціями метро «Либідська» та «Деміївська». Це знову ж таки призвело до зменшення пасажиропотоку. Окрім цього підприємство понесло фінансові витрати на ремонт у сумі 449 655,4 тис грн.

Отже, можна зробити висновок, що комунальне підприємство «Київський метрополітен» має не задовільний фінансово-господарський стан. Це спричинено зменшенням пасажиропотоку, зростанням собівартості надання послуг, а також зношенням основних засобів. Для розвитку метрополітену необхідно: переглянути тарифи на послуги, оптимізувати витрати на проведення ремонтних робіт та утримання.

Список літератури:

1. Лозова Г. М., Клименко В. В. Забезпечення конкурентоспроможності транспортно-логістичних підприємств // Економіка. Фінанси. Бізнес. Управління: II міжн. форум, Конкурентоспроможність національної економіки: XIX міжн. наук.-практ. конф., 28 вересня - 1 жовтня 2021. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2021. – С. 42-44.
2. Офіційний сайт КП «Київський метрополітен». URL: <http://metro.kyiv.ua/>
3. Филюк Г. Сучасні тенденції та проблеми регулювання діяльності суб'єктів природних монополій в Україні // Економіка України. – 2012. – №7. – С. 31-4.

ПІДХОДИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В УПРАВЛІННІ ПРОЄКТАМИ

Пономарьов Олександр Володимирович

кандидат економічних наук, доцент,

Національний авіаційний університет, м. Київ

ORCID: 0009-0002-8267-9901

Поліщук Оксана Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент,

Національний авіаційний університет, м. Київ

ORCID: 0000-0001-5263-3262

Лупанов Костянтин Вячеславович

кандидат медичних наук, доцент,

Національний авіаційний університет, м. Київ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5742/>

Управління проєктами є ключовим елементом для успішної реалізації будь-яких ініціатив у бізнесі, державному управлінні, ІТ та інших галузях. Прийняття рішень під час управління проєктом – це процес вибору дії на основі аналізу можливих варіантів впровадження проєкту та аналізу відповідних ризиків. У сучасних умовах ринок стає дедалі динамічнішим, і компанії потребують швидких та ефективних рішень.

Ефективне прийняття рішень в управлінні проєктами безпосередньо впливає на успішне завершення проєктів. Рішення, прийняті протягом життєвого циклу проєкту, можуть впливати безпосередньо на його результат, терміни, бюджет та загальну якість проєкту. Керівники проєктів повинні володіти сильними навичками щодо прийняття рішень, та орієнтуватися в складнощах і невизначеностях, властивих проєктному середовищу.

Прийняття рішень в управлінні проєктами передбачає вибір найкращого курсу дій серед стратегічних альтернатив для досягнення цілей проєкту, що вимагає ефективного аналізу з врахуванням різних факторів, плідної співпраці з членами команди та стейкхолдерами. Прийняті обґрунтовані та своєчасні рішення, забезпечують ефективний шлях реалізації проєкту, що дозволяє

оперативно вирішувати проблеми та максимізувати ефективність реалізації проєкту.

Ефективність прийнятих рішень в управлінні проєктами надає можливість:

- управляти ризиками та перешкодами, що сприяє результативним рішенням щодо виявлення потенційних ризиків; ефективно оцінювати стратегічні альтернативи та обирати потенційний курс протягом усього життєвого циклу проєкту;

- оптимізувати – релевантні ситуації рішення призводять до ефективного стратегічного розподілу ресурсів для потрібних завдань у потрібний час, що оптимізує ефективність і мінімізує витрати ресурсів;

- підвищення ефективності і продуктивності – обґрунтоване прийняття рішень визначає пріоритетність завдань, це призводить до підвищення ефективності, підвищення продуктивності та своєчасного завершення проєкту;

- узгодження з цілями організації – забезпечити узгодженість і узгодженість між проєктами та підвищення продуктивності організації;

- постійним інноваціям: прийняття обґрунтованих рішень заохочує інноваційне мислення, творче вирішення проблем і співпрацю в команді проєкту, створюючи середовище, що стимулює формування нових ідей.

- зростання та отримання виняткових результатів – здатність приймати обґрунтовані рішення в управлінні проєктами відіграє важливу роль у стимулюванні зростання проєктів та підтримці конкурентних переваг у сучасному бізнес-середовищі.

Управління проєктами вимагає прийняття багатьох рішень на різних етапах, на що впливає велике коло факторів під час реалізації проєкту. Зазначимо п'ять ключових факторів впливу на прийняття управлінських рішень [1]:

1. Цілі та завдання проєкту. Чіткі та зрозуміло сформовані цілі та завдання проєкту є основою для прийняття рішень. Усі оперативні та тактичні цілі повинні бути узгоджені з головною цілю проєкта, з зазначенням бажаних результатів на кожному етапі та етапі завершення проєкту.

2. Очікування та вимоги зацікавлених сторін. Врахування очікувань та потреб стейкхолдерів від виконання проєкту, що має безпосередній вплив на прийняття рішень.

3. Часові та ресурсні обмеження. Прийняття рішень повинно враховувати часові рамки проєкту та наявні ресурси. Дотримання ефективного балансу між дотриманням термінів проєкту та оптимізацією розподілу ресурсів, надає можливість приймати рішення, які утримують проєкт за графіком і в межах бюджету.

4. Оцінка та управління ризиками. Кожен проєкт пов'язаний з невід'ємними ризиками, а ефективно прийняття рішень вимагає ретельної оцінки та управління. Виявлення потенційних ризиків, оцінка їх впливу та розробка стратегії пом'якшення наслідків

5. Організаційна культура та політика. Організаційна культура та політика, в рамках якої функціонує проєкт, також впливають на прийняття рішень.

Обов'язком керівників проєктів є демонстрація прихильності цінностям своєї організації, нормам та встановленим процедурам.

Прийняття рішень в управлінні проєктами є невід'ємною частиною успіху будь-якого проєкту. Він полягає у ретельній оцінці варіантів і підбір оптимального рішення для проєкту. В управлінні проєктами існує кілька моделей прийняття рішень, які можуть бути використані для прийняття ефективних рішень. На основі їх сформуємо послідовність прийняття ефективних рішень в управлінні проєктами (рис.1) [2, 3].

Нижче наведемо основні сучасні підходи для проведення аналізу інформації по альтернативним рішенням та прийняття ефективних рішень управління проєктами (табл.1).

Зазначимо основні моменти та бар'єри з якими стикаються керівники проєктів під час прийняття рішень:

1. Взаємодія з інструментами РМ – наскільки співробітники ознайомлені та ефективно використовують обрані компанією системи, що дозволяє більш оптимізовано керувати проєктами. Використання нових технологій та адаптація до їх різноманітних оновлень є звичним викликом у проєктному процесі. Тому, навчання та розвиток повинні залишатися головним пріоритетом для нових та досвідчених членів команди, щоб підтримувати свої знання в актуальному стані та приймати ефективні рішення під час реалізації проєктів.

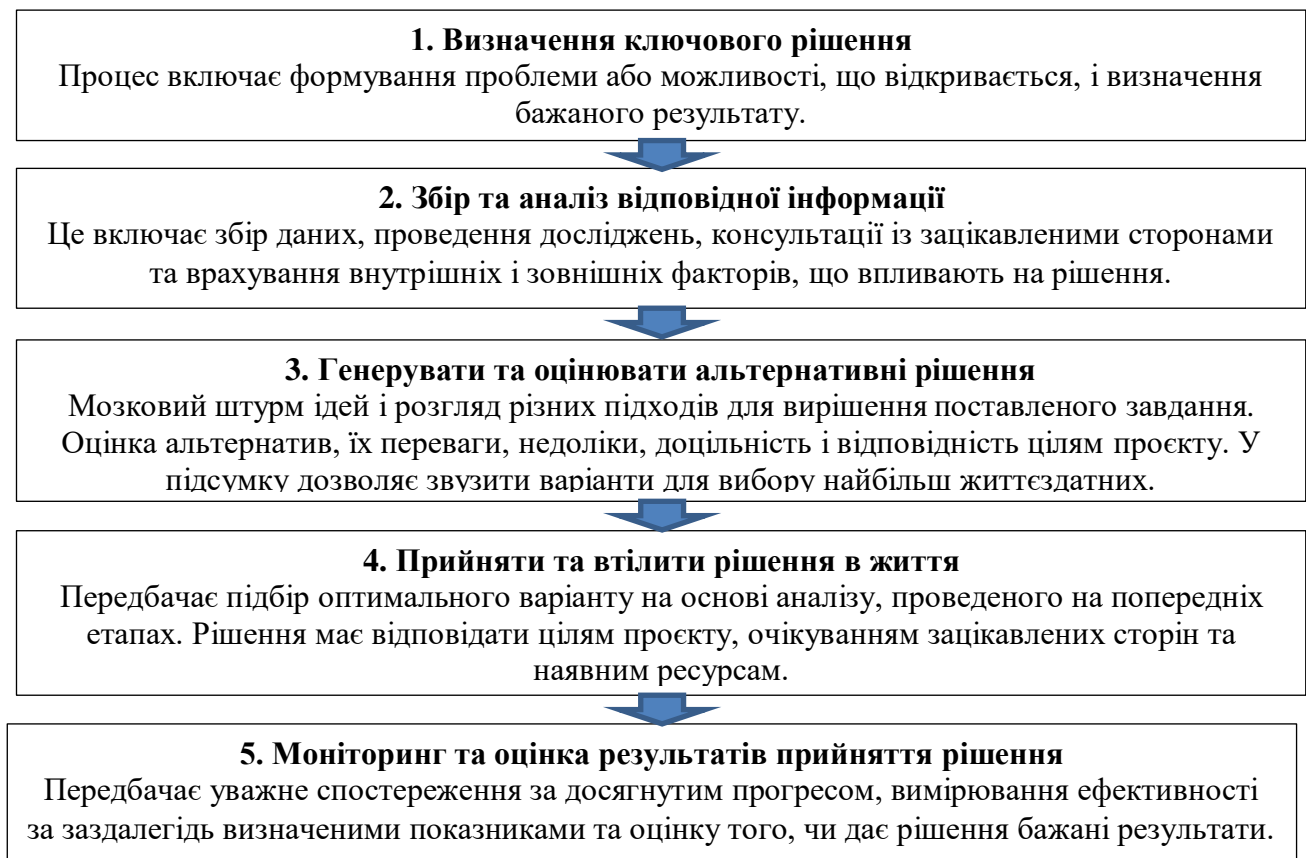

Рис.1 Послідовність прийняття рішень в управлінні проєктами

Таблиця 1

Підходи до прийняття рішень управління проектами

Назва	Опис	Переваги/недоліки
Каскадний метод (Waterfall)	Прийняття рішень відбувається поступово, на кожному етапі реалізації проекту.	Підходить для великих та структурованих проектів, де всі етапи заздалегідь відомі. Основний недолік – низька гнучкість. Якщо на етапі розробки виникають зміни, їх інтеграція може бути складною та дорогою.
Agile	Один з найпопулярніших сучасних підходів до управління проектами, особливо в ІТ-індустрії. Основні принципи: ітераційність, гнучкість, тісна взаємодія з клієнтом та командою.	Рішення приймаються швидко, базуючись на зворотному зв'язку та адаптації до змін. Agile сприяє підвищенню ефективності команд та забезпечує швидше реагування на зміни.
Scrum	Одна з методологій Agile, яка дозволяє структурувати процес управління проектами. Основна структура: спринти, щоденні зустрічі (stand-ups), огляди результатів.	Прийняття рішень відбувається в ході коротких ітерацій (спринтів), що дозволяє швидко коригувати напрямок роботи проекту. Відкритість та прозорість у прийнятті рішень допомагають зменшити ризики.
Lean	Орієнтований на максимальне усунення витрат та оптимізацію процесів.	Прийняття рішень базується на мінімізації втрат та наданні цінності для клієнта. Lean підходить для проектів, де важлива ефективність використання ресурсів та оперативність.
Kanban	Візуалізація процесу та обмеження кількості завдань, які виконуються одночасно.	Прийняття рішень в Kanban полягає в постійному аналізі поточного стану роботи та внесенні змін на основі фактичних даних.
Інструменти підтримки прийняття рішень	Сучасні цифрові інструменти: Jira, Trello, Microsoft Project, активно підтримують процес прийняття рішень в управлінні проектами.	Ці інструменти надають можливість відслідковувати прогрес, розподіляти завдання, отримувати зворотний зв'язок від команди. Використання таких платформ дозволяє приймати більш обґрунтовані рішення на основі аналізу поточних даних та показників.
Штучний інтелект (ШІ)	AI-системи можуть аналізувати великі обсяги даних та прогнозувати результати різних сценаріїв. Система Predictive Analytics, допомагають менеджерам приймати рішення на основі реальних прогнозів та ризиків.	
Data-Driven Decision Making (DDDM)	Прийняття рішень на основі даних (DDDM) стає ключовим елементом у сучасному управлінні проектами.	Використання даних для прийняття рішень дає можливість краще оцінювати ризики, планувати ресурси та визначати пріоритети.

(Сформовано авторами на основі [4])

2. Планування – конфлікти в плануванні трапляються часто, особливо якщо організація працює над кількома проєктами одночасно, ефективний керівник проєкту (РМ) враховує це, коли пропонує та впроваджує графік, який є прийнятним для всіх.

3. Швидкі зміни – зміни відбуваються весь час протягом життєвого циклу будь-якого проєкту. Зовнішні замовники або внутрішні клієнти можуть мати унікальні вимоги, які потенційно відхиляються від стандартних процедур компанії. Іноді зміни в процедурах можуть бути пов'язані з тим, що внутрішнє керівництво намагається виявити нові та вдосконалені способи виконання різних завдань. Керівник проєкту, у координації з ключовими гравцями та командою менеджерів проєкту, повинен мати можливість проводити ґрунтовні бесіди про зміни та знаходити обхідні шляхи, які приносять користь усім учасникам.

4. Відсутність існуючих практик – це часто вимагає часу та послідовної думки всіх відповідних сторін про те, що працює, а що ні, це може вплинути на прийняття більш надійних рішень, оскільки це може бути процес проб і помилок. Тому процес потрібно тестувати кілька разів, перш ніж команда знайде свій ритм.

5. Командні навички – однією з перешкод на шляху до ефективного прийняття рішень в управлінні проєктами можуть бути доступні ресурси, включаючи комплекс навичок команди. Успіх проєкту в першу чергу залежить від людей, які є його рушійною силою. Команда повинна бути в змозі покластися один на одного у виконанні своєї роботи, з твердими стримуваннями та противагами, щоб гарантувати успішний результат і обмежити помилки.

6. Бюджетні обмеження – бюджети діють як орієнтир щодо того, як найкраще рухатися вперед, і можуть дати зрозуміти, які проєкти мають пріоритет, а які можуть забирати занадто багато часу і не давати досягнення запланованого ефекту.

7. Когнітивні упередження – є вродженими розумовими ярликами або шаблонами, які можуть затьмарити судження та призвести до прийняття нерациональних рішень.

8. Параліч аналізу – коли керівники проєктів перевантажуються надлишком інформації або варіантів, це призводить до нерішучості або затримки прийняття рішень. Щоб подолати параліч аналізу, керівники проєктів можуть встановлювати чіткі критерії прийняття рішень, встановлювати чіткі терміни та розставляти пріоритети ключових факторів. Дуже важливо знайти баланс між збором достатньої кількості інформації та прийняттям своєчасного рішення, щоб підтримувати ефективність виконання проєкту.

9. Суперечлива інформація та думки – це може створити невизначеність і ускладнити прийняття рішень. Щоб вирішити цю проблему, необхідно заохочувати відкрите спілкування, активно слухати різні точки зору, шукати

спільні підходи, формувати у учасників розуміння того, що дискусія та різноманітні погляди - це найцінніший ресурс для ідей і розвитку.

10. Втома від прийняття рішень – це зниження якості рішень через психічне виснаження або перевантаження. Оскільки керівники проєктів стикаються з численними рішеннями протягом життєвого циклу проєкту, втома від прийняття рішень може скомпрометувати судження та призвести до незадовільних результатів. Щоб уникнути цього, ви можете розставляти пріоритети та делегувати рішення, коли це можливо, робити регулярні перерви та займатися діяльністю, яка сприяє психічному спокою.

Таким чином, щоб подолати зазначенні бар'єри у прийнятті рішень в управлінні проєктами слід: зібрати вичерпну інформацію та переконатися, що всі відповідні дані зібрані та проаналізовані для обґрунтування процесу прийняття рішень; зберігати об'єктивність, а саме пам'ятайте про особисті упередження та припущення та прагніть зберігати об'єктивну перспективу; виділити достатньо часу, щоб переконатися, що всі варіанти ретельно оцінені; залучати зацікавлені сторони до процесу прийняття рішень, щоб зрозуміти їхні перспективи та заручитися їхньою підтримкою; використовувати структуровані підходи до прийняття рішень та інструменти для систематичної оцінки альтернатив та прийняття обґрунтованого вибору.

Прийняття рішень в управлінні проєктами може бути кропітким, не завжди передбачуваним, процесом. Багато в чому успіх проєкту залежить від типів рішень, прийнятих у команді. Сучасні підходи до прийняття рішень в управлінні проєктами базуються на гнучкості, швидкості та адаптації до змін. Використання інструментів та методів, таких як Agile, Lean, Scrum та штучний інтелект, дозволяє командам ефективно досягати поставлених цілей. Майбутнє управління проєктами лежить у подальшій інтеграції технологій для більш точного та швидкого прийняття рішень.

Список літератури:

1. David Miller. What Is Decision Making in Project Management 03 September 2024 URL: <https://www.proprofsproject.com/blog/decision-making-in-project-management/>
2. Rodolfo Siles. What is the Decision Making Process? URL: <https://www.pm4dev.com/pm4dev-blog/entry/what-is-the-decision-making-process.html>
3. Megan Kachigan Project Management. Decision-Making Techniques In Project Management-With Examples! URL: <https://www.teamly.com/blog/decision-making-techniques-in-project-management-examples/>
4. Claire Drumond Is the Agile Manifesto still a thing? URL: <https://www.atlassian.com/agile/manifesto>

ОЦІНКА ПРИВАБЛИВОСТІ КРАЇН ДЛЯ Е-КОМЕРЦІЇ: ПОРІВНЯННЯ УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ

Романчук Любов Анатоліївна

кандидат філологічних наук,

Університет митної справи та фінансів

ORCID: 0000-0001-5759-0126

Щитов Дмитро Миколайович

кандидат економічних наук,

Університет митної справи та фінансів

ORCID: 0000-0003-4306-8016

Мормуль Микола Федорович

кандидат технічних наук,

Університет митної справи та фінансів

ORCID: 0000-0002-8036-3236

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5710/>

Дослідники серед зовнішніх факторів, що впливають на електронну торгівлю, виділяють: правові аспекти, які включають законодавство та регулювання; соціально-економічні фактори, які визначають споживчі звичаї та економічну ситуацію; культурні впливи, що враховують особливості та уподобання різних груп споживачів; ринкові умови, які включають конкуренцію та стратегії позиціонування товарів і послуг; природні фактори; ступінь цифровізації. А серед внутрішніх – освіту працівників е-торгівлі, клієнтоорієнтовність компанії, електронні платформи та майданчики (їх вид, зручність у користуванні, легкість освоєння, кількість послуг та можливостей, наявність системи пільгових покупок, тощо), електронні платежі (зв'язок з найвідомішими платіжними системами, зручність та швидкість оплати покупок) [1, с. 38].

Не заперечуючи важливість цих факторів впливу, ми, виходячи з досвіду тимчасового ведення електронної торгівлі у країнах Західної Європи (Німеччина, Австрія), пропонуємо додати до них критерії якості та зручності життя, а, отже, і ведення е-комерції (табл. 1).

Таблиця 1

Система критеріїв для визначення привабливості ведення е-комерції

№ з/п	Критерій	Пояснення
1	Інфраструктура	Крокова доступність магазинів, поліклініки, дитячого садку, школи у кожному мікрорайоні міста має велике значення, оскільки скорочує час, що витрачається на побутові потреби, а це відображається на якості та кількості проведених електронних операцій.
2	Медичні послуги	Їх доступність, швидкість надання, відстань від дому, вартість, наявність в аптеках ліків має аналогічний вплив на життя людини. І навпаки.
3	Житло	Вартість оренди житла чи офісу значно впливає на витрати від електронної торгівлі.
4	Дрібний та середній бізнес	Наявність дрібних пунктів обслуговування: ремонт чи оренда речей тощо, полегшує та здешевлює життя людини. Ведення е-комерції до того ж регулярно потребує ремонту ноутбуків, мобільних телефонів, гаджетів. Якщо ця функція погано розвинута, вартість витрат е-комерції значно зростає.
5	Клімат	Погода впливає на швидкість та вартість доставок. Якщо, приміром, постійно дощить, то швидкість доставки уповільнюється, а вартість зростає, як і ризики (не злітає вчасно літак, потерпає аварію на дорозі машина, тощо).
6	Споживчий кошик порівняно із середньою зарплатнею	Чим вищі ціни на продукти харчування та предмети побуду, тим менше чистий прибуток від е-комерції.
7	Податки, штрафи	Їх розміри та кількість суттєво впливають на дохід від електронної торгівлі.
8	Ступінь свободи громадянина	Комфорт, особистий простір та безпека хоча неявно, але значно впливають на електронну торгівлю, оскільки в ній працюють не роботи, а люди.
9	Право на інформацію	Для е-комерції необхідно постійно моніторити ринок, стан середовища, новини, соціальні мережі, щоб орієнтуватися у ситуації, коливаннях попиту, появі нових тенденцій. Якщо доступ до цього обмежений, е-комерція провисає.

Джерело: розроблено авторами

Проаналізуємо запропоновану систему привабливості ведення електронної торгівлі на прикладі двох країн: Німеччини та України.

1. Інфраструктура. Згідно українській практиці, для будь-якого будівельного проєкту обов'язково розробляють відповідну інфраструктуру. Це означає, що поблизу від нових житлових будинків мають бути розташовані всі необхідні для повсякденного життя заклади, такі як магазини, поліклініки, аптеки, дитячі садки та школи. В Німеччині такої практики немає, тому інфраструктура не прив'язана до житлових будинків. У великих містах це може створювати незручності, адже заклади можуть бути розташовані на значній відстані один від одного, що призводить до додаткових витрат часу для

мешканців. Водночас, у маленьких містах ця проблема менш гостро відчувається. Висновок: електронну торгівлю краще вести, знаходячись у невеликих місцях, бо для неї у працівників буде більше часу.

2. Медичні послуги. В Німеччині отримання соціальної медичної допомоги через страховку потребує тривалого очікування – 0,5-1 рік. В Україні медичні послуги за страховкою доступні протягом кількох днів. Крім того, на відміну від Німеччини, в українських аптеках можна придбати будь-які ліки без рецепта, тоді як у країні з найбільшим розвинутих у Європі рівнем економіки багато медичних препаратів доступні тільки за рецептом. Висновок: щоб не відчувати дискомфорту у плані здоров'я та грошей, слід ввозити ліки з собою або не хворіти. В іншому випадку сальдо від торгівлі різко зменшиться.

3. Житло. У Німеччині двокімнатна квартира у великих містах коштує 1,5-2 тис. євро в місяць при середньому заробітку 2665 євро (56,28% по мінімуму). В Україні ціна оренди квартири у великих містах коливається від 10 до 20 тис. грн. (295-590 євро) при середньому заробітку 16836 грн. або 402 євро (59% по мінімуму). Таким чином, це приблизно рівні показники. Але в Україні понад 90% мешканців мають власне житло, а в Німеччині – лише 42%.

4. Дрібний та середній бізнес. В Україні МСП забезпечують 50-70% валового внутрішнього продукту (ВВП) країни, а частка малого бізнесу становить близько 16% від ВВП [2]. Частка малого та середнього бізнесу у ВВП Німеччини складає 46,7 % [3], але на практиці відсутність або слабкий розвиток дрібного ремонту, обслуговування побутової техніки, дрібної торгівлі свідчить про те, що роль малих підприємств менш помітна в порівнянні з Україною. При веденні е-торгівлі це відчувається в тому, що при поламці техніки (ноутбуків, мобільних телефонів, планшетів) доводиться купувати нову. А це – зайві витрати.

5. Клімат. Німеччина знаходиться у помірно-континентальному кліматичному поясі. Проте на погоду північних районів значний вплив мають Балтійське та Північне моря, через що восени та взимку постійно дощить [4]. Україна також розташована у помірному тепловому поясі, але в ній значно менше дощів і більше сонця [5]. Висновок: в Україні байдуже, звідки вести електронну торгівлю; у Німеччині краще знаходитись у південних регіонах, бо в північних через постійні дощі є складнощі з доставкою товарів, і вона там дорожча.

6. Споживчий кошик. У 2023 році в Україні мінімальний продуктової кошик вартістю 2587 гривень містив 297 товарів та послуг [6], а в Німеччині – 475 найменувань вартістю від 1300 до 3200 євро на місяць залежно від місця проживання [7]. Висновок: для українських біженців, які змушені займатися е-комерцією у Німеччині, через значно більші витрати на їжу та предмети побуту різко зменшуються прибутки.

7. Податки і штрафи. У Німеччині податки на бізнес містять: корпоративний податок 15%, податок на приріст капіталу (дивіденди) 25%; ПДВ 19% [8]. Усього 54 %. В Україні діє єдиний податок у 302,80 грн. в місяць. Набагато більшими порівняно з Україною у Німеччині є штрафи [9], [10]. Висновок: щоб не «обнулити» електронний бізнес, доводиться різними способами обходити податки, а на дорогах просуватися повільно і з оглядкою: нехай доставка займатиме більше часу, але без штрафів.

8. Ступінь свободи та безпеки. Порівняно з Україною Німеччина має цілу низку обмежень, які, на нашу думку, мають неабиякий вплив на е-комерцію:

а) є проблеми з наданням послуг, особливо в сферах доставки товарів, а також банківських послуг; доставка може бути надто повільною, інтернет-зв'язок не завжди надійний, що гальмує розвиток електронної комерції;

б) поштовий сервіс у Німеччині значно повільніший, ніж український, Німеччина навіть не є членом EMS – міжнародного сервісу експрес-доставки;

в) мобільний зв'язок та Інтернет також відстають за якістю в порівнянні з Україною, що може становити перешкоду для електронних документів та інших онлайн-процедур [11, с. 955].

9. Право на інформацію. У Німеччині, на відміну від України, існує низка обмежень щодо висвітлення негативних подій у країні (пожежі, ДТП, страйки та інші), що в якійсь мірі гальмує розвиток е-торгівлі (наприклад, через тривалий страйк деякі дороги перекриваються на цілу добу, а через брак інформації транспортні засоби з товарами потрапляють у затор чи змушені робити великий крок і значно запізнюються). Висновок: у Німеччині логістику слід розраховувати не точно, а з допуском на якусь надзвичайну подію, про яку вчасно узнати неможливо.

Отже, ми отримали багатокритеріальну модель із 9-ти показників для комплексного визначення ступеня привабливості країн в плані е-торгівлі. Оскільки критерії мають різні одиниці виміру, їх треба звести до єдиного безрозмірного масштабу виміру за допомогою методу експертних оцінок. Тож наступний алгоритм такий:

1) отримати від експертів оцінки запропонованих критеріїв для двох країн в інтервалі від 0 до 10 і розрахувати групові (середні) експертні оцінки;

2) нормалізувати їх (тобто звести до безрозмірних величин);

3) отримати від експертів сортування критеріїв по мірі зниження їх значущості (присвоїти їм вагові коефіцієнти);

4) визначити групові (середні) ваги критеріїв і нормалізувати їх;

5) скласти інтегральний критерій, який враховує отримані нормалізовані оцінки і ваги;

б) розрахувати його числове значення для України та Німеччини.

Перший крок. Для оцінки критеріїв запропонованої «моделі привабливості ведення е-комерції» для Німеччини та України ми залучали експертів з трьох різних груп: 1) українців, які понад 20 років є громадянами Німеччини; 2) українців зі статусом біженця, які виїхали до Німеччини у зв'язку з воєнними діями в Україні, і через два роки повернулися додому; 3) українців-біженців, які й досі проживають у Німеччині. Залучати суто німецьких експертів сенсу немає, оскільки вони, не маючи досвіду проживання та роботи в Україні, не можуть порівнювати її умови з німецькими стандартами.

Групова оцінка експертів обчислюється за формулою:

$$f_i = \frac{1}{p} \sum_{k=1}^p f_{ik}, \quad (1)$$

де f_{ik} – оцінка (бал) k -го експерта для оцінки i -го критерію f_i $i = \overline{1, n}$; $k = \overline{1, p}$, n – кількість критеріїв, p – кількість експертів.

Другий крок – нормалізація оцінок. Найчастіше використовують наступні види нормалізації: абсолютну, відносну і природну. Алгоритм виведення формули нормалізації для природного випадку детально розписаний у [11] і [12]. Нормалізовані за цим алгоритмом елементи $\hat{f}_i$ приймають свої значення в проміжку $[0; 1]$ і є безрозмірними, що й зумовлює широке використання їх на практиці.

Оскільки у нашому випадку інтервал експертного оцінювання $[0-10]$, нормалізовані експертні оцінки розраховуються за формулою (2):

$$\hat{f}_i = \frac{f_i}{10}, i = 1, \dots, n. \quad (2)$$

Отримані значення нормалізованих за формулою (2) групових (середніх) оцінок, розрахованих у свою чергу за формулою (1), внесено у таблицю 2.

Таблиця 2

Групові експертні нормалізовані оцінки критеріїв

Критерії	Інфра-структура	Мед-послуги	Власне житло	Дрібний бізнес	Клімат	Споживчий кошик	Податки	Ступінь свободи	Право на інформацію
Крайна									
Німеччина	0,35	0,57	0,42	0,61	0,46	1,00	0,28	0,21	0,22
Україна	0,9	0,83	0,93	0,95	0,88	0,46	0,91	0,85	0,88

Джерело: розроблено авторами

Діаграми, побудовані за таблицею 2 (рис. 1, 2), показують розподіл значень критеріїв привабливості ведення е-комерції в Україні і Німеччині.

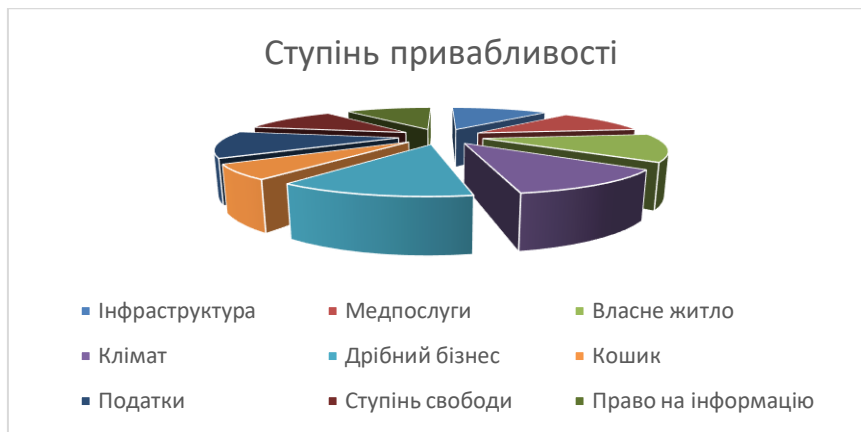

Рис. 1. Привабливість ведення е-комерції в Україні за критеріями таблиці 1

Рис. 2. Привабливість ведення е-комерції в Німеччині за критеріями таблиці 1

Джерело: розроблено авторами

Третій крок – надання критеріям відповідних ваг α_{ik}^0 (ступеня значущості, що для різних людей може бути свій). У нашому списку «ваги» відповідають номерам показників у створеному експертом переліку критеріїв по мірі свого спадання від 9 (найбільша вага) до 1 (найменша вага).

Залучені нами експерти проставили критеріям такі ваги (табл. 3).

Таблиця 3

Ненормовані ваги критеріїв

№ з/п	Критерії (f_i)	I експерт	II експерт	III експерт
1	Інфраструктура	7	6	9
2	Медичні послуги	8	7	8
3	Власне житло	9	1	3
4	Дрібний бізнес	4	9	5
5	Клімат	5	5	7
6	Споживчий кошик	3	3	2
7	Податки	6	2	1
8	Ступінь свободи	2	8	4
9	Право на інформацію	1	4	6

Джерело: розроблено авторами

При роботі з різними експертними вибірками нами підмічено, що експертів з другої групи (українці-біженці, що повернулися додому) найбільш хвилювали: бізнес, ступінь свободи та право на інформацію. Експерти з третьої групи (біженці, які продовжують проживати в Німеччині) вважали за найважливіше для е-комерції: інфраструктуру, клімат, медичні послуги (з німецькими податками вони не мали справи, оскільки виплачували їх в Україні). Експерти же з першої групи (німці українського походження) віддавали перевагу: власному житлу, податкам та бізнесу, а до всього іншого (купи заборон, незручній інфраструктурі та відсутності інформації про негаразди) давно звикли або не знали, як ці проблеми вирішені в Україні.

Четвертий крок. Як і у попередньому разі, підрахуємо групові (середні) «ваги» критеріїв за формулою: $\alpha_i^0 = \frac{1}{p} \sum_{k=1}^p \alpha_{ik}^0 = \frac{1}{3} \sum_{k=1}^3 \alpha_{ik}^0$ і отримаємо 9 середньоекспертних ненормованих вагових коефіцієнтів критеріїв (табл. 4, рядок 3).

Нормалізація вагових коефіцієнтів критеріїв робиться за формулою

$$\alpha_i = \frac{\alpha_i^0}{\sum_{i=1}^n \alpha_i^0}, \quad i = \overline{1, n}, \quad \left(\sum_{i=1}^n \alpha_i = 1 \right). \quad (3)$$

У нашому випадку $n = 9$, $\sum_{i=1}^9 \alpha_i^0 = 16$.

Після підрахунків отримуємо нормовані вагові коефіцієнти критеріїв (табл. 4, рядок 4).

Таблиця 4

Середньоекспертні ненормовані і нормовані вагові коефіцієнти критеріїв

1	2	3	4
№ з/п	Критерії (f_i)	Групові ваги критеріїв (α_i^0)	Нормовані вагові коефіцієнти критеріїв (α_i)
1	Інфраструктура	7	0,437
2	Медичні послуги	7,(6)	0,479
3	Власне житло	5,(3)	0,333
4	Дрібний бізнес	6	0,375
5	Клімат	5,(6)	0,354
6	Споживчий кошик	2,(6)	0,166
7	Податки	3	0,187
8	Ступінь свободи	4,(6)	0,291
9	Право на інформацію	5,(3)	0,333

Джерело: розроблено авторами

П'ятий крок – побудова інтегрального критерію якості на підставі методу вагової згортки критеріїв. Він має вигляд:

$$F = \sum_{i=1}^n \hat{f}_i \cdot \alpha_i,$$

де n – кількість показників (у нашому випадку $n = 9$),

α_i – ваги критеріїв (табл. 2),

$\hat{f}_i$ – нормалізовані експертні коефіцієнти (табл. 4).

Тоді для Німеччини (з округленням до тисячних)

$$F_1 = 0,35 \cdot 0,437 + 0,57 \cdot 0,479 + 0,42 \cdot 0,333 + 0,61 \cdot 0,375 + 0,46 \cdot 0,354 + 1 \cdot 0,166 + 0,28 \cdot 0,187 + 0,21 \cdot 0,291 + 0,22 \cdot 0,333 = 1,308.$$

А для України

$$F_2 = 0,9 \cdot 0,437 + 0,83 \cdot 0,479 + 0,93 \cdot 0,333 + 0,95 \cdot 0,375 + 0,88 \cdot 0,354 + 0,46 \cdot 0,166 + 0,91 \cdot 0,187 + 0,85 \cdot 0,291 + 0,88 \cdot 0,333 = 2,585.$$

Таким чином, ми отримали більший коефіцієнт привабливості е-комерції для України у порівнянні з Німеччиною. Так само, як раніше отримали більший рейтинг привабливості нашої країни у цілому, за іншими показниками та з іншими експертами [12, с. 89-92].

І це розбігається із загальноприйнятими уявленнями. Так, згідно з даними Statista, у 2022-2023 роках Україна не входила до Топ-10 країн з найвищим відсотком роздрібних електронних продажів [13]. А згідно із рейтингом найбагатших країн (які враховують і перспективи е-комерції) Україна у 2023 році посіла аж 92-ге місце (Німеччина, відповідно, 16-те) [14].

Наше дослідження доводить, що це не відповідає дійсності. Результат розрахунків вказує на те, що такі рейтинги можуть бути складені за критеріями, які не враховують повної картини життя в країні та умов бізнесу.

Отже, проведена розвідка пропонує глибше розуміння привабливості різних країн для здійснення електронної торгівлі. Аналіз системи критеріїв показав, що рейтинг України в світових списках е-комерції занижений через неповне врахування всіх аспектів зручності її ведення. Реалізація електронної торгівлі в Україні насправді є вигіднішою завдяки як безпосереднім факторам (нижчі податки, більша свобода, кращий мобільний зв'язок, швидша доставка), так і опосередкованим, зазначеним авторами статті. Для подальшого вивчення цієї теми рекомендується провести порівняльний аналіз з іншими західноєвропейськими країнами, використовуючи запропоновану систему критеріїв. Проте для більшої об'єктивності важливо, щоб дослідники якийсь час проживали в цих країнах (тобто були інтегровані в їх середовище). Це дозволить краще зрозуміти, наскільки ці держави відповідають реальним потребам і очікуванням людей. Або, можливо, варто залишатися в Україні, де легше та швидше підняти електронний бізнес і де кращі умови для самих працівників.

Список використаної літератури:

1. Смолій Л. В., Костюк В. С. Новітні тренди та перспективи розвитку електронної комерції в міжнародному бізнесі. *Економіка та суспільство*. 2021. № 29. С. 32-39.
2. Васюта В., Путря А., Пивоваров В. Стан розвитку малого підприємництва в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету: економічні науки*. Том 1, № 6 2022, с. 160-163.
3. Форми ведення бізнесу в Німеччині у 2024 році. URL: <https://europortal.biz.ua/evropa/nimechchyna/biznes/formy-oformlenuya-fyrm-u-hermanyyu.html>.
4. Короткий статистичний збірник «Україна та Німеччина». Київ : Державний комітет статистики України; Федеральне статистичне управління Німеччини, 2000. 40 с.
5. Клімат України / За ред. В. М. Ліпінського, В. А. Дячука, В. М. Бабіченко. Київ : Вид-во Раєвського, 2003. 343 с.
6. Споживчий кошик українця – 2024. URL: <https://www.buhoblik.org.ua/kadry-zarplata/vyplaty-kompensaczii-soczialnaya-zashhita/3363-spozhivchij-koshik.html>.
7. Транспорт, житло та продукти. Скільки грошей потрібно на життя в Німеччині у 2023 році. *РБК-Україна*. 2023. 28 липня. URL: <https://www.rbc.ua/rus/travel/transport-zhitlo-i-harchuvannya-skilki-groshey-1690200753.html>.
8. Приходько А. Консультація по податках в Німеччині. 2023. URL: <https://prihodko.com.ua/poslugu/migracziya-do-yevropy/nimechchyna/konsultacziya-po-podatkah-v-nimechchyni/>.
9. Штрафи у Німеччині: як можуть покарати за перевищення швидкості // *РБК-Україна*. 2024. 12 березня. URL: <https://www.rbc.ua/rus/travel/shtrafi-nimechchini-k-mozhut-pokarati-perevishchennya-1710184694.html>.
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП). Київ, 2021. URL: <https://vodiya.ua/dai/penalty/>.
11. Романчук Л. А., Щитов Д. М., Мормуль М. Ф. Рейтинг привабливості країн за індексом «якості життя»: Україна та Німеччина. *Наукові перспективи*. 2024. № 5(47). С. 945-972. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-5\(47\)](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-5(47)).
12. Мормуль М. Ф., Щитов Д. М., Щитов О. М., Рудянова Т. М. Аспекти багатокритеріального вибору управлінських рішень. *SWorld Journal*. 2023. Part 1. № 19. С. 64-76. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/9f7c/1af73b8312b8bb10ca65403f71c3aee032f0.pdf>.
13. Романчук Л. А., Щитов Д. М., Мормуль М. Ф. Рейтингова система критеріїв привабливості країн (на прикладі Німеччини та України): порівняльний аналіз. *Modern aspects of science* (Česká republika). 2024. Vol. 43. С. 68-97. URL: <http://perspectives.pp.ua/public/site/mono/mono-43.pdf>.
14. E-commerce worldwide. Statista. URL: <https://www.statista.com/topics/871/online-shopping/#topicOverview>.
15. Рейтинг найщасливіших країн 2023 року: на якому місці Україна. URL: <https://society.comments.ua/ua/news/developments/rejting-schastyja-za-krainami-u-2024-na-yakomu-misci-ukraina-728133.html>.

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ МАРКЕТИНГОВИХ КАМПАНІЙ ДЛЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДЬОГО БІЗНЕСУ НА МАРКЕТПЛЕЙСІ ЕПІЦЕНТР

Савенко Микола Тарасович

аспірант, Національний університет

«Києво-Могилянська академія»

ORCID: 0000-0002-8245-8378

Науковий керівник: Пріб Катерина Анатоліївна

доктор економічних наук, професор кафедри

маркетингу та управління бізнесом

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5741/>

Маркетингові кампанії відіграють вирішальну роль у розвитку малого та середнього бізнесу, забезпечуючи видимість, привернення нових клієнтів та збільшення продажів. В умовах високої конкуренції на ринку важливо обирати ефективні маркетингові стратегії, які допоможуть виділитися серед конкурентів. Платформа Епіцентр пропонує безліч можливостей для реалізації різних маркетингових стратегій, завдяки своїй популярності та широкій аудиторії користувачів. Метою даного аналізу є оцінка ефективності різних маркетингових кампаній, які можуть бути корисні для малого та середнього бізнесу на платформі Епіцентр, з урахуванням різних показників та критеріїв [3].

Для оцінки ефективності маркетингових кампаній було обрано кілька підходів та методів. По-перше, використовувалися кількісні показники, такі як ROI (Return on Investment), CTR (Click-Through Rate) та конверсії, щоб виміряти результативність кожної кампанії. По-друге, аналізувалися якісні дані, включаючи відгуки клієнтів та взаємодію з контентом. Досліджувані кампанії проводилися протягом різних періодів часу з різним бюджетом та націлені на різну аудиторію. Це дозволило отримати більш повну картину ефективності кожної стратегії [5].

Одним з найбільш популярних методів залучення клієнтів є платна реклама, зокрема через Google Ads та соціальні мережі, такі як Facebook та Instagram. PPC (Pay-Per-Click) кампанії дозволяють швидко отримати видимість та залучити цільову аудиторію. Ці кампанії можуть бути дуже ефективними, якщо вони правильно налаштовані та оптимізовані під специфічні потреби бізнесу. Наприклад, для платформи Епіцентр, PPC кампанії можуть сприяти залученню нових клієнтів, які шукають конкретні товари або послуги. Якщо малий бізнес налаштує рекламу таким чином, щоб вона відображалася під час пошуку ключових слів, пов'язаних з їхніми товарами, це може значно підвищити трафік на їхні сторінки [7].

Контент-маркетинг передбачає створення цінного та релевантного контенту для залучення та утримання аудиторії. Це можуть бути блог-пости, відео, інфографіки та інші форми контенту, які допомагають вирішувати

проблеми клієнтів та задовольняти їх потреби. Відеоконтент, зокрема, набуває все більшої популярності завдяки своїй здатності передавати інформацію в захоплюючій та зрозумілій формі.

У випадку Епіцентру, створення відеороликів, які демонструють використання товарів, майстер-класи або відгуки задоволених клієнтів, може суттєво підвищити зацікавленість та довіру до продуктів. Такий підхід допомагає клієнтам краще зрозуміти, як саме товари можуть бути корисні у їх повсякденному житті [9].

Email-маркетинг є ще одним ефективним інструментом, який дозволяє безпосередньо звертатися до клієнтів. Розсилки можуть містити новини, спеціальні пропозиції, персоналізовані рекомендації та іншу важливу інформацію, що сприяє підвищенню лояльності та залученню клієнтів. Правильна сегментація аудиторії та персоналізація повідомлень є ключовими факторами успіху у цьому виді маркетингу. Для Епіцентру email-маркетинг може включати розсилку інформації про нові надходження товарів, сезонні акції або ексклюзивні знижки для постійних клієнтів. Це створює відчуття унікальності та стимулює клієнтів здійснювати покупки саме на цій платформі [2].

Співпраця з іншими малими бізнесами, впливовими особами та блогерами може суттєво розширити аудиторію та підвищити довіру до бренду. Партнерські програми дозволяють об'єднати зусилля та ресурси для досягнення спільних цілей. Колаборації з популярними блогерами можуть допомогти швидко отримати доступ до їх аудиторії та збільшити впізнаваність бренду. У випадку Епіцентру, залучення відомих блогерів для огляду товарів або створення спільних проєктів може значно підвищити популярність платформи серед широкої аудиторії. Це також сприяє створенню позитивного іміджу бренду, що важливо для довгострокового успіху [8].

Для оцінки ефективності маркетингових кампаній було визначено кілька критеріїв. Серед них: досягнення поставлених цілей, кількість залучених клієнтів, збільшення продажів, підвищення впізнаваності бренду та рентабельність інвестицій. Порівнюючи різні типи кампаній за цими показниками, вдалося виявити найефективніші стратегії для малого бізнесу на платформі Епіцентр. Зокрема, PPC кампанії продемонстрували високу швидкість залучення клієнтів, тоді як контент-маркетинг сприяв довгостроковій взаємодії з аудиторією [4].

Розглядаючи конкретні приклади успішних та менш успішних маркетингових кампаній на платформі Епіцентр, можна виділити кілька ключових факторів, що вплинули на їх результати. Успішні кампанії мали чітко визначені цілі, добре сегментовану аудиторію та використовували релевантний контент. Менш успішні кампанії, навпаки, страждали від недоліків у плануванні та виконанні, недостатнього аналізу ринку та конкурентів. Ці приклади дозволяють зробити цінні висновки та уникнути подібних помилок у майбутньому [10].

Узагальнюючи отримані дані, можна зробити кілька важливих висновків. По-перше, різні типи маркетингових кампаній мають свої сильні та слабкі сторони, і їх ефективність залежить від конкретних умов та цілей бізнесу. По-друге, комбінування різних стратегій може принести значно кращі результати, ніж використання лише одного методу. Наприклад, поєднання PPC та контент-маркетингу дозволяє не тільки швидко залучити клієнтів, але й утримати їх за допомогою цінного контенту. Порівнюючи результати з попередніми дослідженнями, можна помітити певні тенденції та закономірності, які можуть бути корисними для майбутніх кампаній [1].

На основі проведеного аналізу можна надати кілька практичних порад для малого бізнесу щодо вибору та оптимізації маркетингових стратегій. Перш за все, варто ретельно планувати кожну кампанію, враховуючи специфіку своєї аудиторії та ринку. Також важливо регулярно аналізувати результати та вносити корективи для підвищення ефективності. Крім того, не варто забувати про персоналізацію та сегментацію, які дозволяють зробити маркетингові повідомлення більш релевантними та привабливими для клієнтів. Для майбутніх досліджень та експериментів варто випробувати нові підходи та технології, такі як AI та автоматизація, які можуть суттєво покращити результати [5].

Ключовими висновками дослідження є те, що маркетингові кампанії відіграють критично важливу роль у розвитку малого бізнесу, а платформа Епіцентр пропонує безліч можливостей для реалізації ефективних стратегій. Отримані результати показують, що різні типи кампаній мають свої переваги та недоліки, і найкращі результати досягаються при комбінуванні кількох методів. Значення отриманих даних для малого бізнесу полягає у можливості оптимізувати свої маркетингові зусилля та досягти кращих результатів з меншою кількістю ресурсів. Перспективи розвитку маркетингових кампаній на платформі Епіцентр виглядають дуже обнадійливо, особливо з урахуванням нових технологій та інструментів, що постійно з'являються на ринку [9].

Список використаних джерел:

1. Гузенко Г. М. Управління та вдосконалення маркетингової діяльності на підприємстві. Економіка і суспільство, (www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua) 2017, вип. 12, С. 227-234.
2. Епіцентр. Режим доступу: <https://epicentrk.ua/> (дата звернення: 25.05.2024)
3. Забаштанська Т. Сучасні підходи до функціонування маркетплейсів в умовах цифровізації. Маркетингова освіта в Україні: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., Київ: КНЕУ, 2021, С. 190-192.
4. Ковшова І. О., Глуміліна М. О. Маркетингове коригування поведінкових стереотипів споживачів на ринку маркетплейсів України. Підприємництво і торгівля, (www.economyandsociety.in.ua) 2021, № 29, С. 20-27.
5. Красняк О. П., Амонс С. Е. Маркетингові дослідження ринку і його структурних елементів: теоретичний аспект. Ефективна економіка, 2020, № 5, С. 17-27.

6. Лазоренко Л. В. Управління маркетинговою діяльністю підприємства. Економіка. Менеджмент. (dspace.nau.edu.ua) Бізнес, 2019, № 3 (29), С. 13-17.
7. Ороховська Л. А., Сібрук В. Л., Сібрук А. В. Специфіка соціально-ринкових комунікацій у сфері інфлюенс-маркетингу. Інфраструктура ринку, (er.nau.edu.ua) 2022, № 67. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/67-2022>
8. Просович О. П., Боцман Ю. С. Маркетплейс як дієвий інструмент цифрового маркетингу. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Проблеми економіки та управління, (wiki.lpnu.ua) 2018, № 897, вип. 2, С. 32-38.
9. Родіонов С. О. Особливості використання Інтернет-технологій для розвитку маркетингової діяльності підприємства, 2017, № 27(16), С. 117-121.
10. Сібрук В. Л., Ороховська Л. А., Сібрук А. В. Розвиток маркетингу розподілу в контексті еволюції ритейлу як складової інфраструктури товарного ринку. Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут, (dspace.nau.edu.ua) 2022, № 23, С. 171-175.

ВИКОРИСТАННЯ НАПІВАВТОМАТИЗОВАНИХ МЕТОДІВ МАШИННОГО НАВЧАННЯ З МЕТОЮ КЛАСИФІКАЦІЇ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЗА СФЕРОЮ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ

Смолич Дарія Валеріївна

кандидат економічних наук, доцент,

Луцький національний технічний університет

ORCID: 0000-0002-6444-9486

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5689/>

На сьогоднішній день зі збільшенням обсягів та доступності документів у цифровій формі та подальшої необхідності їх упорядкування, особливого значення набули техніки автоматизованої та напівавтоматизованої класифікації текстів за попередньо визначеними категоріями.

Текстові дані є одними із найпоширеніших типів даних, але оскільки вони не мають чіткої структури, процес вилучення інформації з них може бути досить складним та тривалим. Робота з текстовими даними відноситься до обробки природної мови (NLP), однієї з підгалузей штучного інтелекту. Класифікація тексту в NLP – це операція, яка призначає мітки (категорії) певному тексту, для того, щоб автоматично групувати, структурувати та класифікувати будь-який тип документа, повідомлення, дослідження, файлу або веб-вмісту [1].

На рис. 1 зображено класичний процес класифікації тексту. Проте, варто зазначити, що залежно від характерних особливостей різних методів класифікації, він буде дещо видозмінюватись.

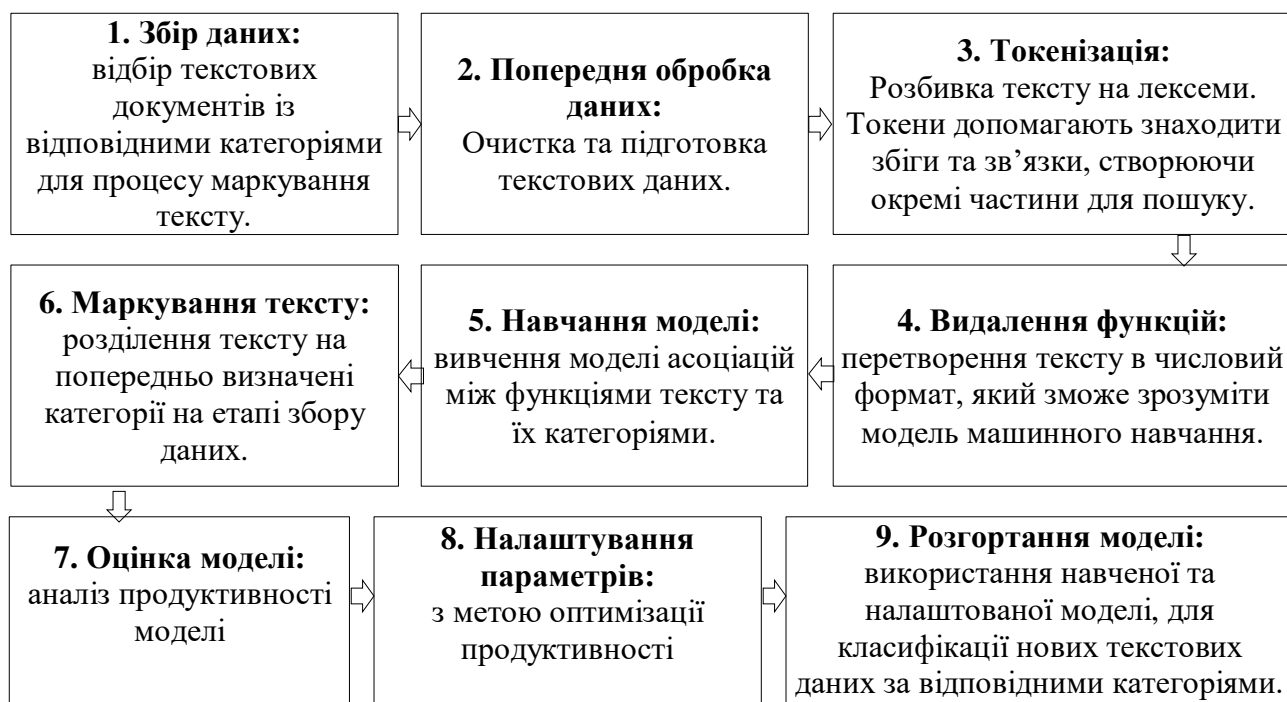

Рис. 1. Процес класифікації тексту

Примітка. Розроблено автором на основі даних джерел [1, 2]

На сьогодні, найпоширенішими системами класифікації текстів є:

1. Класифікація тексту на основі правил – даний метод використовує попередньо визначені правила для класифікації текстових даних у різні класи або категорії. Цей підхід передбачає створення правил на основі конкретних ознак або шаблонів у тексті для точної класифікації. Таким чином, коли новий текст вводиться як вхідні дані для моделі, модель визначатиме відповідну категорію на основі правил, створених раніше. Даний метод є досить точним, проте створення відповідних правил потребує глибокого аналізу та численних тестувань, які забирають багато часу. Також цей метод не масштабується, і його важко підтримувати, оскільки нові дані потребують нових правил, які в свою чергу можуть вплинути на вже наявні дані [3].

2. Системи машинного навчання – передбачають алгоритми, які навчаються класифікувати на основі минулих спостережень через навчання з попередньо позначеними прикладами. Ці системи навчаються розпізнавати асоціації між фрагментами тексту та призначати певну категорію (мітку) певному введеному тексту. Машинне навчання класифікації тексту має дві фази – навчання та прогнозування. Під час фази навчання контрольований алгоритм навчається на наборі даних із вхідними мітками. Наприкінці даного процесу отримується навчена модель, яка використовується для отримання прогнозів (міток) щодо нових та невідомих даних. Коли модель машинного навчання завершила навчання, її можна використовувати для прогнозування міток нових і невідомих даних. Цей метод перевершує точність підходу, що базується на правилах і здатний за рахунок навчання розпізнавати нові категорії [4].

Наприклад: якщо необхідно прокласифікувати дані за двома чи більше групами (правозахисні неурядові організації, молодіжні, екологічні, економічні, благодійні, тощо), необхідно визначити списки слів (ознак), пов'язаних із кожною групою. Згодом, коли будуть вводиться нові дані, система буде підраховувати кількість слів (ознак), пов'язаних із кожною групою та, відповідно їх класифікувати.

Варто відмітити, що результати класифікації на основі машинного навчання будуть задовільними лише тоді, коли базуватимуться на достатній кількості вхідних даних хорошої якості.

Серед найбільш використовуваних методів машинного навчання є:

- метод Байєсової (наївної) класифікації (Naive Bayes) – це ймовірнісний алгоритм, заснований на теоремі Байєса. Це простий і ефективний метод, який часто використовується для завдань класифікації тексту. Даний метод обчислює ймовірність належності документа до кожної категорії на основі появи в ньому слів та вибирає категорію з найвищою ймовірністю як класифікацію;

- метод опорних векторів (SVM) – є надійним універсальним алгоритмом, який використовується для двійкової та багатокласової класифікації тексту. Він спрямований на пошук оптимальної гіперплощини, яка найкраще розділяє точки даних на різні класи;

- штучні нейронні моделі – передбачає згорткові (CNN) та рекурентні нейронні мережі (RNN), які можуть вловлювати складні шаблони в текстових даних. CNN використовують згорткові шари для виявлення шаблонів у локальних текстових послідовностях. RNN обробляють текст послідовно, фіксуючи залежності між словами. Обидва типи мереж навчаються на позначених даних, щоб вивчати представлення документів для класифікації.

- дерево рішень (DTs) – алгоритм машинного навчання, який створює деревоподібну структуру вузлів і листів рішень. Кожен вузол перевіряє наявність слова, що допомагає вивчати шаблони в текстових даних.

Кількість неурядових організацій в Україні зростає. Науковці досліджують, як правило, всю сукупність організацій громадянського суспільства в цілому, є окремі роботи, які охоплюють певні сфери: молодіжні, правозахисні організації, наукова спільнота проявляє інтерес до діяльності неурядових організацій в економічній сфері, разом з тим відсутнє відповідне комплексне дослідження. Використання напівавтоматизованих методів, як один із способів уточнення класифікації неурядових організацій за сферами їх діяльності сприятиме дослідженням в даній сфері, адже ці методи можуть забезпечити вирішення проблеми доступу до кількісних даних про діяльність неурядових організацій, а саме їх спеціалізації за сферою, які недоступні з офіційних статистичних джерел.

Власне, алгоритми класифікації тексту є основою автоматизованої категоризації документів і відіграють важливу роль у різноманітних завданнях обробки природної мови. Розуміння сильних сторін і обмежень цих алгоритмів має важливе значення для ефективного застосування їх до завдань класифікації.

Коректний алгоритм може підвищити точність категоризації та класифікації, що є тематикою подальших досліджень у контексті виокремлення неурядових організацій, які підтримують розвиток підприємництва серед загальної кількості таких організацій в Україні.

Список літератури:

1. Alper Kursat Uysal. An improved global feature selection scheme for text classification. *Expert Systems with Applications*. 2016. Vol. 43. P. 82-92.
2. Litofcenko J., Karner D., Maier F. Methods for Classifying Nonprofit Organizations According to their Field of Activity: A Report on Semi-automated Methods Based on Text. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*. 2020. P. 227-237.
3. Волосюк Ю. В. Методи класифікації текстових документів в задачах Text mining. *Наукові записки Українського науково-дослідного інституту зв'язку*. 2014. №6 (34). С. 76-81.
4. Голуб Т. В., Зеленцова І. Я., Грушко С. С., Луценко Н. В. Програмна реалізація автоматичного класифікатора текстів на основі уточненого методу формування простору ознак категорій. *Телекомунікаційні та інформаційні технології*. 2020. № 1 (66). С. 227-237.

УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Соболева Ганна Григорівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та маркетингу
Харківського національного університету
міського господарства ім. О.М. Бекетова
ORCID: 0000-0003-2375-3665

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5694/>

Підприємства завжди шукають способи покращити свою ефективність і операційні можливості, одночасно намагаючись мінімізувати витрати та споживання ресурсів і бути готовими реагувати на збої чи безпрецедентні ситуації. Єдине рішення цієї проблеми полягає в тому, щоб підвищити продуктивність всього підприємства галузі, включаючи людські та нелюдські ресурси, і уважно стежити за продуктивністю всього підприємства. Щоб підвищити продуктивність, бізнес повинен визначити, перешкоди та перешкоди, які спричиняють зниження продуктивності та погане управління ресурсами. Для цього підприємства покладаються на корпоративне управління продуктивністю або ЕРМ, який є процесом і механізмом для ретельного моніторингу продуктивності всієї організації, а потім визначення перешкод, проблем, проблем і бар'єрів, які заважають бізнесу досягти вищої продуктивності та ефективності.

Багато науковців розглядають ефективність з точки зору витрачених ресурсів, що можна узагальнити в наступному підході до визначення ефективності, вона розуміється як економічна категорія, яка являє собою ефективність функціонування системи.

Коли створюється підприємство, його засновники організують свій бізнес з урахуванням очікувань отримати ефект у вигляді прибутку. Для цього вони використовують власні ресурси (капітал) і наймані ресурси (працю). Тому ефективність виробництва на підприємстві відображає кінцевий результат використання засобів капіталу і праці за певний період часу.

Завжди заманливо оцінювати економічну ефективність тільки на рівні підприємств, як конкретної системи. Однак слід пам'ятати, що підприємства – це відкриті системи, вони не існують ізольовано, і їхня діяльність має перебувати в гармонії з макро- і мікросередовищем. Для підвищення ефективності діяльності необхідно мінімізувати негативний вплив (якщо такий є) на навколишнє середовище і національну економіку.

Слід пам'ятати, що ефективність оцінюється за певний період часу. Наприклад, під час оцінювання ефективності підприємства за останній рік узагальнюється минула діяльність підприємства й оцінюється те, що відбувається нині. Крім того, незалежно від того, наскільки ефективною була діяльність підприємства в минулому, це не означає, що така тенденція збережеться в майбутньому. Інакше кажучи, під час оцінювання ефективності чітко розуміється, що це оцінка минулого з урахуванням поточних тенденцій, яка проводиться за минулий період і водночас підбиття його підсумків та прогнозування на майбутнє, розробка шляхів і засобів для цього, показники можуть бути використані для проектування показників на майбутнє з урахуванням як прогнозованих змін під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників, в умовах яких функціонує підприємство [1].

Найважливішим завданням сучасного підприємства є підвищення ефективності його фінансово-господарської діяльності шляхом оптимізації використання внутрішніх ресурсів.

Проблема підвищення ефективності підприємств полягає в оптимізації трудових, матеріальних, фінансових та інших ресурсів кожної організації з погляду для досягнення максимально високих результатів.

Тому одним із показників, який може бути використаний для вимірювання ефективності виробництва в макроекономічному масштабі, є зростання продуктивності суспільної праці.

Важливим методологічним завданням в аналізі господарської діяльності є дослідження та кількісна оцінка впливу факторів на значення досліджуваних економічних показників. Без глибокого і всебічного вивчення факторів неможливо зробити обґрунтовані висновки про результати діяльності, визначити резерви виробництва, обґрунтувати планові та управлінські рішення [2].

Отже, оскільки економічний простір, у якому працює місцевий бізнес, трансформується під впливом глобальних і регіональних проблем та подій, важливо зберегти прибуток, необхідний для ведення бізнесу. Проблеми збереження прибутку, необхідного для ведення господарської діяльності,

ускладнюються викликами ринку, змінюється надзвичайно швидкими темпами, виходячи з потреб клієнтів та посилення конкуренції між бізнесами. Конкуренція між компаніями посилюється в усіх сферах економічної діяльності. Вони вимагають швидких рішень, які не тільки задовольняють їхні вимоги до якості, а й знижують собівартість продукції та призводять до ефективної презентації продукту. Усі ці фактори безпосередньо впливають на собівартість продукту і в кінцевому підсумку позначається на конкретних фінансових результатах і показниках ефективності компанії. Це необхідно для того, щоб надати інформацію для планування керівництву підприємств і обґрунтувати, як це дасть змогу підвищити ефективність її діяльності.

Список літератури:

1. Дзядикевич Ю. В., Гевко Р. Б., Буряк М. В., Розум Р. В. Енергетичний менеджмент: підручник Тернопіль: 2014. 336 с.
2. Шершньова З. Є., Оборська С. В., Ратушний Ю. М. Стратегічне управління: навч.-метод. посібник. Київ: КНЕУ, 2011. 232 с.
3. Ємець Ю. Г. Економічна ефективність як основа конкурентоспроможності підприємства. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2013. № 769. С. 156-160.

ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ ЦІЛЕЙ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ТОРГІВЛІ

Терещенко Артем Миколайович

*аспірант кафедри економіки та фінансів підприємства,
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ
ORCID: 0009-0007-8389-452X*

Науковий керівник: Багацька Катерина Володимирівна

*доктор економічних наук, доцент, професор,
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5712/>

Науково-практична проблематика вдосконалення інформаційного забезпечення у формуванні фінансового потенціалу підприємства торгівлі є ключовим драйвером підвищення його ефективності та конкурентоспроможності. У сучасних умовах особливого значення набуває інтеграція систем підприємства на рівні API, зокрема з контрагентами, що забезпечує безперебійний та оперативний обмін даними. Це дозволяє ефективно збирати, обробляти та аналізувати великі обсяги даних, включаючи інформацію про продажі, клієнтську поведінку та ринкові тенденції, з фокусом на фінансові цілі, зокрема формування та підтримання фінансового потенціалу.

Використання сучасних інструментів аналізу даних, зокрема Tableau, сприяє проведенню більш якісного фінансового аналізу. Якість фінансового аналізу дозволяє підвищити шанси до визначення важливих економічних тенденцій та дозволяє візуалізувати складні дані для прийняття поінформованих рішень. У свою чергу автоматизація фінансових операцій через спеціалізоване програмне забезпечення допомагає оптимізувати рутинні процеси, такі як облік та бюджетування, забезпечуючи високу точність і мінімізуючи можливість помилок. Інтеграція різних інформаційних систем через API сприяє ефективному обміну даними та підтримці процесу прийняття рішень шляхом формвання бази найбільш актуальних даних.

Схожої думки притримується Стецюк П. А. [1]. Науковець у межах своїх напрацювань визначає необхідність оптимізації інформаційних потоків у сфері бухгалтерського та управлінського обліку, що може у свою чергу призвести до покращеного управління фінансовими ресурсами підприємства в цілому.

Ми погоджуємося з автором, адже впровадження та застосування нових ІТ-систем і аналітичних інструментів, є важливим аспектом, оскільки ефективне використання цих технологій безпосередньо впливає на успішність підприємства торгівлі, шляхом покращення взаємодії з клієнтами та постачальниками через інформаційні технології, такі як CRM-системи та API-інтеграцію. У свою чергу підвищення лояльності контрагентів та оптимізації процесів постачання переважно позитивно впливають на фінансовий стан компаній.

Важливою складовою процесу впровадження сучасних інформаційних систем є також забезпечення конфіденційності даних. Проблематику конфіденційності було детально розглянуто Ревак І. О., Підхомний О. М., Винник С. С [2]. Автори визначають, що впровадження інноваційних ІТ-систем у сфері фінансового контролю є ключовим для підвищення ефективності підприємств. Однак це вимагає суворого дотримання конфіденційності інформації, оскільки фінансові та особисті дані можуть бути вразливими до кіберзагроз. Забезпечення належного захисту даних не тільки відповідає правовим вимогам, але й зміцнює довіру між підприємством та його клієнтами, що опосередковано впливає і на фінансовий стан підприємств.

Ми підтримуємо висновки авторів та погоджуємося, що забезпечення безпеки даних є надзвичайно важливим, оскільки фінансова інформація часто є конфіденційною. Використання сучасних методів шифрування та захисту даних допомагає убезпечити цю інформацію від несанкціонованого доступу.

Таким чином впровадження на підприємства API інтеграції та новітніх ІТ систем дозволяє покращити інструментарій фінансового аналізу та прогнозування, особливо за допомогою сучасних технологій, таких як машинне навчання та штучний інтелект, дозволяє адаптуватися до змін у ринкових умовах та впливає на фінансовий стан підприємства торгівлі. Усі ці кроки разом формують стратегію інформаційного забезпечення, що дозволяє підприємству торгівлі не лише збільшити свій фінансовий потенціал, але й залишатися гнучким та конкурентоспроможним у швидко змінюваному бізнес-середовищі.

Список літератури:

1. Стецюк П. А Інформаційне забезпечення управління фінансовими ресурсами підприємства. Економіка. Менеджмент. Бізнес. 2024. № 2. С. 48-53.
2. Ревак І. О., Підхомний О. М., Винник С. С. Розвиток інновацій у системі фінансового контролю підприємницьких структур: соціальні проблеми впровадження та правовий статус інформаційних ресурсів. Актуальні проблеми інноваційної економіки та права. 2024. № 1. С. 51-58.

РЕГІОНАЛЬНИЙ МАРКЕТИНГ У СИСТЕМІ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ В УКРАЇНІ

Угоднікова Олена Ігорівна

*кандидат економічних наук, доцент кафедри
туризму та готельного господарства,
Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова
ORCID: 0000-0003-2218-0041*

Рудаченко Ольга Олександрівна

*доктор економічних наук, професор кафедри
підприємництва та бізнес адміністрування,
Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова
ORCID: 0000-0001-9597-5748*

Троян Владислава Ігорівна

*кандидат економічних наук, старший викладач
кафедри менеджменту і публічного адміністрування,
Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова
ORCID: 0000-0002-2142-2873*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5695/>

Державна регіональна політика в Україні в 2014-2021, яка вийшла на новий рівень розвитку та активізація децентралізаційних процесів, сприяла збалансованому розвитку українських територіальних громад і регіонів, були створені тисячі горизонтальних зв'язків між громадами, регіонами. Але навіть за цих умов не було сформовано дієвих інструментів координації секторальних політик міністерств в регіонах, а реалізація Державної стратегії регіонального розвитку і регіональних стратегій розвитку мали надто обмежені фінансові ресурси. В статті визначено основні проблеми та виклики регіонального розвитку, які відбулися в Україні через повномасштабне вторгнення російської федерації. Досліджено теоретичні, методологічні та практичні аспекти інституційної підтримки модернізації продуктивних сил регіону та основних аспектів післявоєнної відбудови регіонального простору. Досліджено

класифікацію викликів, які постали перед Україною та визначено, які в сучасних умовах доповнилися новим, безпековим. Нові завдання, які з різних економічних, фінансових, управлінських, соціальних та ін. причин навіть не розглядалися під час стратегій розвитку регіонів, відтепер стали домінуючими і ще довго матимуть негативний вплив на Україну в цілому. Метою дослідження є формування нової парадигми регіонального розвитку, на основі комплексного аналізу та оцінки поточної ситуації, пов'язаної з війною, та ситуації в Україні в цілому, регіонах і територіальних громадах. Масове військово-вотргнення північних сусідів завдало сильного удару за всі зв'язки економічної системи нашої країни. Виробництво основних видів продукції зменшилось, в першу чергу для експортної продукції. Визначено, що розробка нової регіональної політики розвитку вимагає всебічного аналізу та оцінки поточної ситуації, пов'язаної з війною та ситуацією в Україні в цілому, регіонам та територіальними громадами. Таким чином, післявоєнний економічний бум України можливий лише в тому випадку, якщо заходи економічної політики країни здійснюються відповідно до чіткої та послідовної стратегії, спрямованої на дерегуляцію економіки та створення сприятливого інвестиційного середовища [1].

В умовах сьогодення для багатьох регіонів нашої держави особливо важливим є стрімке соціально-економічне зростання та задоволення потреб місцевого населення, тому реалізація маркетингових стратегій виступає на сучасному етапі важливим інструментом виявлення унікальних особливостей територій і залучення активів у неї, які можуть стати визначальними для майбутнього становлення добробуту в регіоні [2].

Серед принципово нових явищ на муніципальному чи регіональному ринках можна виділити бурхливий розвиток приватних форм власності в торгівлі, різке збільшення обсягів продаж на оптових та роздрібних продовольчих, речових і змішаних ринках (при переважанні продовольчих товарів), значний розвиток контрабанди та інших нелегальних чи не легалізованих форм торгівлі. Однією з проблем ринку ще залишається дефіцит обігових коштів, випередження темпів зростання цін щодо темпів зростання доходів населення, що призводить до відсутності стабільної динаміки розвитку споживчого ринку. Тому місцеві органи влади не можуть стояти осторонь управління споживчим ринком.

Головними пріоритетами економічної політики міської влади повинні стати:

- стимулювання споживчого попиту, спрямованого на споживання товарів та послуг міської економіки;
- збільшення інвестиційних витрат фірм та підприємств, пов'язаних системою замовлень з підприємствами регіону;
- формування позитивного сальдо ввезення та вивезення товарів через межі регіону, експорту-імпорту.

Муніципальним попитом є витрати, які заплановані усіма суб'єктами муніципальної економіки: домашніми господарствами, фірмами та бюджетом (державним, обласним, муніципальним).

Муніципальна пропозиція – це реально створений валовий продукт регіону, який складається з обсягів виробленої продукції у промисловості, будівництві та сфері послуг.

Для вирішення проблем соціально-економічного розвитку регіонів, у тому числі споживчого ринку, місцева влада повинна:

- у стратегії розвитку регіонів України визначити як пріоритетний напрям збереження та розвиток основних галузей промисловості, підприємств сфери послуг;
- організувати всебічний розвиток маркетингу, метою якого є просування товарів міської економіки на муніципальному ринку та ринках інших регіонів України;
- сприяти розвитку реклами, яка стимулює міську економіку.

Регіональним маркетингом є також концепція управління соціально-економічними процесами регіону через визначення стратегії і тактики діяльності конкретних підприємств з метою активізації їх фінансово-господарської діяльності за двома напрямками:

- як систему управління соціально-економічними процесами у певному регіоні з урахуванням його особливостей завдяки інструментарію з метою активізації виробничо-господарської діяльності в регіоні, оскільки таке визначення взаємопов'язує низку економічних процесів, які забезпечуються дією ринкового механізму;

- як ринкову концепцію управління соціально-економічними процесами регіону через визначення стратегії і тактики діяльності конкретних підприємств з метою активізації їх фінансово-господарської діяльності, за сприяння регіональних органів влади, для отримання бюджетного та соціального ефекту, дає можливість визначити сутність регіонального маркетингу не лише через його комерційне призначення, а й соціальне та бюджетне.

На цьому рівні головні цілі регіонального маркетингу полягають:

- у поліпшенні (збереженні) конкурентоспроможності розташованих у регіоні підприємств промисловості та сфери послуг;
- у поліпшенні ступеня ідентифікації громадян із власною територією проживання;
- у залученні до регіону інвестицій.

Список використаних джерел:

1. Котельникова Ю. М. Цифровий маркетинг: регіональні та глобальні виміри у повоєнному періоді / Ю. М. Котельникова, Д. О. Дідик, В. В. Хороших та ін. // Академічні візії. – 2023. – № 23 URL: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/30740>
2. Омеляненко, В., Омеляненко, О., & Мірошніченко, Я. (2024). Концептуальні основи та прикладні аспекти маркетингу інфраструктури територій в контексті розвитку громад (проектний підхід). Цифрова економіка та економічна безпека, (2 (11), 123-130. <https://doi.org/10.32782/dees.11-19>

ЗАСТОСУВАННЯ PLM СИСТЕМ У СУДНОБУДУВАННІ

Ажищев Віктор Федорович

*кандидат технічних наук, доцент кафедри
інформаційних управляючих систем та технологій,
Національний університет кораблебудування, м. Миколаїв
ORCID: 0000-0002-3853-3553*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5708/>

УДК 005.8:629

При зростанні обсягів вантажних перевезень, вирішення проблеми ефективного та сталого транспортування стає більш актуальним. Суднобудування, як галузь, що спеціалізується на проектуванні, будівництві та фрахті суден, відіграє важливу роль у пошуку інноваційних та ефективних рішень для вантажної логістики у світі.

Дев'яності роки минулого століття стали новим етапом науково-технічного прогресу комп'ютерно-інформаційних технологій. Змінилося покоління ЕОМ і замість мейнфреймів використовували персональні комп'ютери, з яких створювалися обчислювальні мережі із серверними базами даних для корпоративних користувачів. На основі даних рішень з'явилася можливість реалізації нових ідей алгоритмізації процесів обробки інформації на всіх етапах життєвого циклу виробу.

CALS-технології (Continuous Acquisition and Life cycle Support – (безперервна придбання та підтримка життєвого циклу виробів), – інформаційні технології, які у управлінні процесами життєвого циклу виробу чи системи, переважно складних зразків продукції суднобудування та інших об'єктів техніки.

Для вирішення цих та інших завдань розроблено низку технологій та методик, які покладені в основу інформаційних систем класу PLM (Product Lifecycle Management – Управління життєвим циклом продукту) або в нашому аббревіатурі ІПВ (Інформаційна Підтримка Виробу). В даний час багато хто широко трактує даний клас систем через його розвиток і вдосконалення. Відповідно до сучасного визначення PLM (ІПВ) – це організаційно-технічна система, що забезпечує управління всією інформацією про вироб судна і пов'язані з ним процеси протягом усього життєвого циклу, починаючи з його проектування, потім виробництва і закінчуючи експлуатацією та утилізацією. Тут йдеться про стратегію, для реалізації якої потрібно використовувати не одну, а кілька систем у рамках інтегрованого рішення (PLM/PDM/TDM/Workflow) [1]. На рис.1 зображено застосування інформаційних систем на етапах життєвого циклу судна.

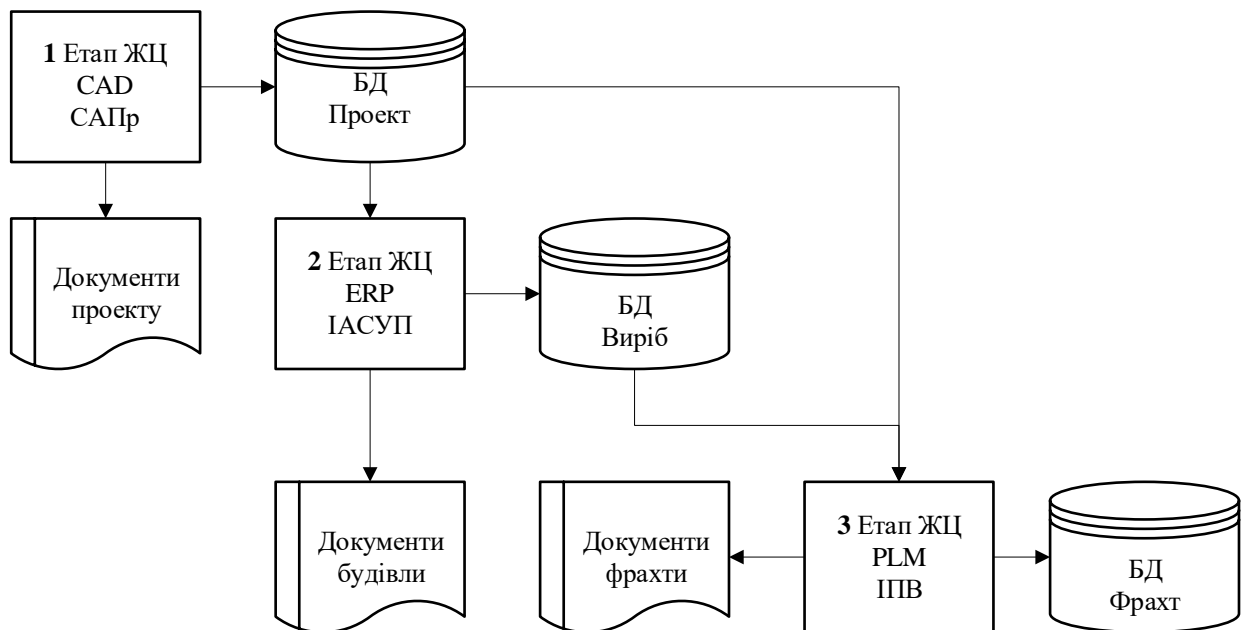

Рисунок 1 – Застосування інформаційних систем на етапах життєвого циклу судна

Документація є інформаційним ресурсом, необхідним для експлуатації виробу, його технічного обслуговування та ремонту. Забезпечення персоналу необхідною та актуальною інформацією є умовою своєчасного та правильного виконання робіт, пов'язаних із виробом, що необхідно для забезпечення необхідного рівня готовності та скорочення витрат.

Застосування інформаційних технологій дозволяє не тільки перетворити документацію на електронний вигляд, але й забезпечити її зміни на етапах розробки та супроводу. При цьому слід мати на увазі, що обсяг інформації зростає зі збільшенням складності виробу, появою різних варіантів використання та нових модифікацій, породжує зміни в документації та доповнення до неї. Крім того, на стадії експлуатації та технічного обслуговування складних виробів часто задіяні автоматизовані системи контролю та діагностики, дані яких повинні використовуватись спільно з інформацією, що міститься в документації, що регламентує процес обслуговування виробу.

У рамках цього викладу розглянемо концепцію проектової системи управління інформаційними ресурсами на етапі експлуатації судна, яка дозволить підвищити ефективність та якість обслуговування виробу. Функціонал інструментарію системи створюється за модульним принципом, який дозволяє здійснювати структурування інформаційних процесів у логічно закінчені блоки з подальшим розвитком. Визначимо базовий склад модулів системи:

- * Побудова експлуатаційної моделі судна;
- * Ведення електронного архіву документації;
- * Логістична підтримка;
- * Інтерактивні посібники.

Сучасне судно є складною інженерно-технічною системою, що складається з взаємозалежних об'єктів з реалізації завдань морського транспорту.

Експлуатація конструктивно-складних споруд висуває специфічні вимоги до ресурсів інформації. Документація для обслуговування має бути якісною, адекватною, доступною та системною. Реалізація поставлених цілей можлива шляхом структуризації документації до конструктивних об'єктів судна, склад та взаємозв'язки яких визначаються експлуатаційною моделлю. На основі досліджень цю модель можна уявити ієрархічною структурною схемою конструктивних об'єктів судна зі своїми логічними зв'язками [2, 4].

Основними елементами моделі є корпус, відсіки, палуби, приміщення, надбудови, яруси, системи, обладнання тощо. У складі модуля проводиться розробка структурної схеми кодування її елементів і логічних зв'язків з документацією та керівництвами.

Однією з важливих функцій у системі реалізована у модулі з ведення електронного архіву технічної документації. Його можна формувати як під час розробки, так і шляхом утворення комплектів із уже існуючих документів. Формування документів має будуватися з прив'язкою до об'єктів експлуатаційної моделі з логічних зв'язків, що забезпечить системність у керуванні інформацією. Однією з ключових функцій у системі документообігу є внесення змін із збереженням значень всіх літер коригувань в хронологічній послідовності.

Модуль логістичної підтримки здійснює створення електронних каталогів предметів постачання, обладнання та запасних частин, інструменту та приладдя, необхідних при експлуатації та ремонті судна. У модулі поряд з інструментом підтримки планових регламентних робіт, створено механізм збору інформації про позапланові замовлення предметів постачання. Ця інформація накопичується у системі і піддається статистичного аналізу з допомогою математичних методів, що дозволяє вирішувати прогностичні завдання логістики та оптимізації ресурсів.

Модуль інтерактивного керівництва – це структурований комплекс взаємопов'язаних технічних даних, покликаний надати в інтерактивному режимі довідкову та описову інформацію про експлуатаційні та ремонтні процедури, пов'язані з конкретним виробом. Найскладніші посібники дають можливість прямої взаємодії з модулями діагностики виробів, а також організації автоматизованого замовлення запасних частин та матеріалів.

Цей модуль включає базу даних, в якій зберігається вся інформація про виріб, і електронну систему відображення, призначену для візуалізації даних та забезпечення інтерактивної взаємодії з користувачем. Інформація в ньому може бути подана у вигляді тексту, графічних зображень, 3D-моделей, анімаційних, аудіо- та відеороликів, що наочно показують окремі операції з обслуговування або ремонту виробу. Інформаційне наповнення документів здійснюється головним чином стадіях розробки та виробництва виробу, яке застосування відповідає стадіям експлуатації.

Реалізація проекту може бути виконана з використанням програмних засобів даного класу, представлених на ринку. Огляд програмних систем ПД широко представлений в Інтернет-ресурсі з інформаційних технологій. Досвід застосування PLM – технологій представлений у матеріалі [3].

На теперішній час одним з глобальних світових трендів є формування і впровадження в суднобудівну галузь елементів інноваційної платформи Shipbuilding 4.0, як однієї зі складових четвертої індустріальної революції Industry 4.0, яка передбачає переведення проектування, виробництва та експлуатацію суден на повну автоматизовану цифровізацію. До таких технологій відносяться хмарні обчислення, Інтернет речей, штучний інтелект, доповнена реальність та блокчейн.

Література:

1. Огляд стану ринку систем PLM / PDM / TDM / Workflow. Красківський Д. САПР та графіка, листопад. 2014. 12с.
2. Rivas Á. Navantia's Shipyard 4.0 model overview Ship Science &Technology, 2018. 11(22), pp. 77-85.
3. PLM – управління життєвим циклом продукту. URL: <https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/product-lifecy>.
4. Інформаційні технології управління проектами / Єганов О. Є. та ін.; за ред. В. Ф. Ажищева. Варшава: RS Global Sp. 2020. 94 с.

ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ФРАКТАЛЬНОГО ПІДХОДУ З МЕТОЮ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ МЕТАБОЛІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Бірюков Віктор Сергійович

кандидат медичних наук, доцент,

Одеський національний медичний університет

ORCID: 0009-0002-4113-0138

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5735/>

Розуміння сутності метаболічних процесів полягає у визнанні існування численних хімічних реакцій та шляхів обміну речовин у живій тканині [1].

Вивчення та викладання у ВНЗ нормального та патологічно зміненого метаболізму є досить складним завданням у силу умоглядності досліджуваного явища. З іншого боку, досвід вивчення студентами Карлстадського університету (Швеція) молекулярної клітинної біології на основі 3D-динамічної візуалізації показав практично істотне підвищення рівня уявлень про клітинний метаболізм. Це дослідження підтвердило необхідність використання візуалізації у викладанні наук про життя [2].

Останні два десятиліття характеризуються підвищеним інтересом до можливості візуалізації структур та функцій живих об'єктів на основі фрактального підходу [3].

Метою цього дослідження стало тривимірне моделювання на основі фрактальної концепції одного з добре вивчених у біології процесів – циклу трикарбонних кислот. На рисунку 1 відображено тривіальне двовимірне зображення циклу Кребса без цитологічної організації клітинних органел, без урахування генетичного регулювання та подальшого перетворення метаболітів, що утворюються.

Результати дослідження. Як показує система вимірів, існує специфічна фрактальна розмірність для різних математичних фізичних та біологічних структур [4]. Як модель замкнутого безперервного метаболічного циклу і виявлення елементарного повторюваного елемента (фрактала) був обраний цикл трикарбонних кислот або цикл Кребса, що включає 8 етапів [5].

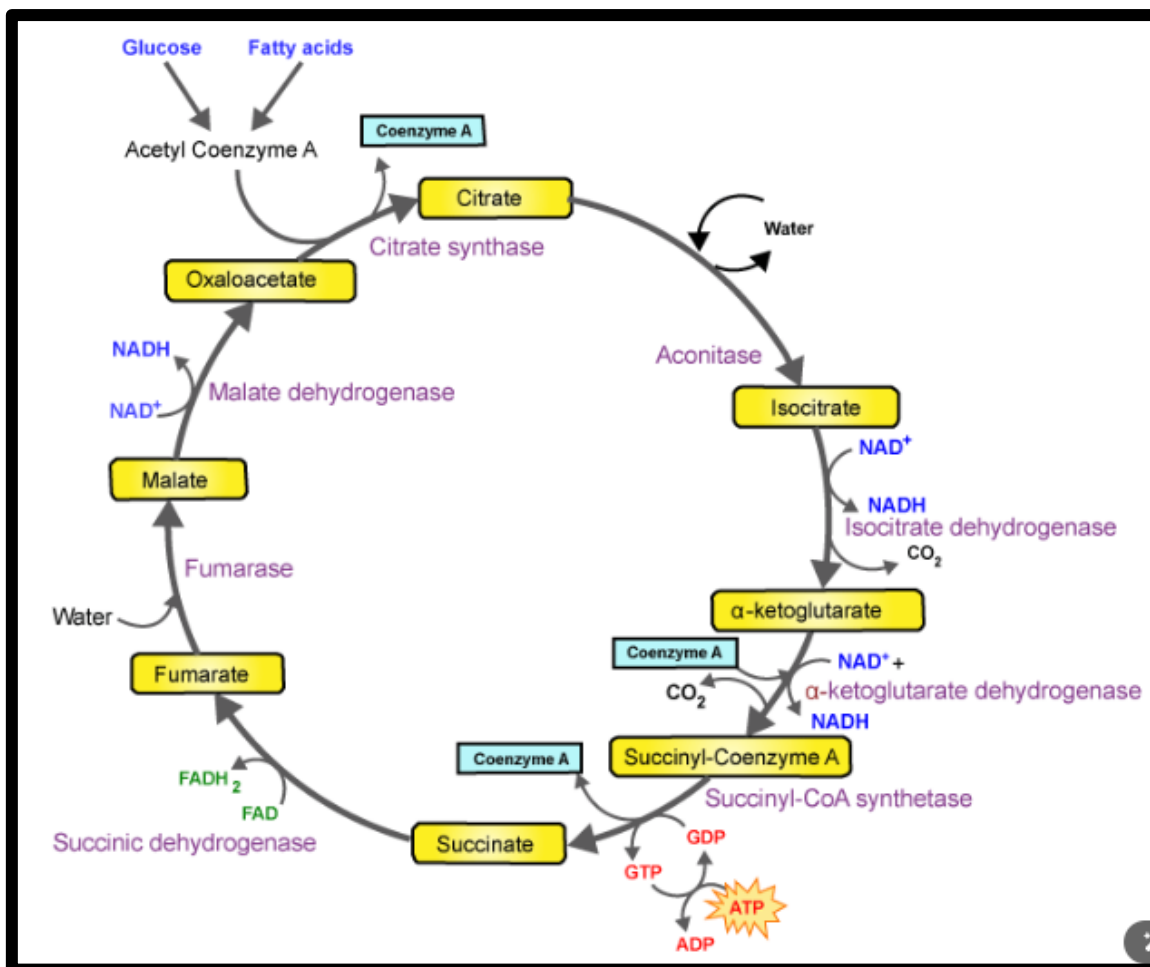

Рисунок 1. Двовимірне зображення циклу трикарбонних кислот [6]

Гармонізація стадій даного циклу для фрактальної інтерпретації дозволила отримати тривимірну структурно-функціональну модель, яка відображена на рисунку 2. Тривимірне зображення клітинного дихання дозволяє отримати необхідну, але відсутню на двовимірному малюнку інформацію

Рисунок 2. Цикл трикарбонових кислот у тривимірному зображенні (власні дані).

При тривимірному зображенні цикл представлений кількома колами, замкненим у просторі. Генна регуляція стадій перетворення трикарбонових кислот відображена тонкими нитками, що виходять із центру/ядра до внутрішнього кільця, багатого рецепторами або вхідними каналцями. Вихідні речовини і метаболіти, що формуються з них, розташовуються в середньому ярусі і представляють безперервну лінійну комунікацію.

Висновок:

- Використання тривимірних моделей метаболічних процесів – перспективний напрямок, що допомагає розкрити роль регуляторів та субстратів метаболізму.

Тривимірні зображення клітинного метаболізму мають переваги перед двовимірними діаграмами за рахунок реального відображення ущільнення внутрішньоклітинного простору метаболічними елементами.

Література:

1. Metabolism. URL: <https://www.betterhealth.vic.gov.au/health/conditionsandtreatments/metabolism>
2. URL: Amphibolic-pathway. <https://www.vedantu.com/biology/amphibolic-pathway>
3. Alsaeedi, A. H., Al-Mahmood, H. H. R., Alnaseri, Z. F. *et al.* Fractal feature selection model for enhancing high-dimensional biological problems. BMC Bioinformatics 25, 12 (2024). <https://doi.org/10.1186/s12859-023-05619-z>
4. Fractal Dimension. <https://math.bu.edu/DYSYS/chaos-game/node6.html>
5. Britannica, The Editors of Encyclopaedia. "tricarboxylic acid cycle". *Encyclopedia Britannica*, 21 Jun. 2024, <https://www.britannica.com/science/tricarboxylic-acid-cycle>. Accessed 8 July 2024
6. Aakash J. Krebs Cycle <https://byjus.com/neet/krebs-cycle/>

СУЧАСНА ЛЮДИНА В УМОВАХ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ЇЇ СЬОГОДЕННЯ, ТРАНСФОРМАЦІЇ, МАЙБУТТЯ!?

Бугрим Валентин Володимирович

*академік, доктор філософії, постнауковець,
історик, журналіст і письменник, посол миру*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5748/>

ПРЕВЕНТИВ: *Людина є інформаційна
та інтернетна, і медійна.
Часи Ш(а)І уже настали,
щоб ми новітність будували
і у майбутнє крокували!?* В.Б.

ВСТУП. Спершу варто уточнити деякі основні поняття і терміни, щоби було адекватне їх сприйняття і, головне, – розуміння.

СУЧАСНИЙ НОМО SAPIENS, на авторське твердження неофілософа і постнауковця, хто схильний визнавати антропоцентризм феноменом Людини – ядром Всесвіту на сьогоднішній та найвищої мети всіх у ньому та у ній перетворень і поступів! Людина має біологічний, фізіологічний, медичний, соціальний, суспільний, державний, політичний, економічний, бізнесовий, науковий, культурний, технологічний, історичний, мистецький, воєнний/військовий, спортивний та інші виміри. Але антропоцентризм – вже вдосконало-компетентної, сучасної Людини, яка добре взаємодіє із комп'ютерно-технічними досягненнями та із Штучним інтелектом, прагне бути адекватною викликам теперішньої доби. ТА ЧИ СПРАВЛЯЄТЬСЯ СУЧАСНА ЛЮДИНА З УСІМА СКЛАДНИМИ ВИКЛИКАМИ СЬОГОДЕННЯ?

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ (ШІ) – це сфера інформатики, яка займається розробкою інтелектуальних машин, здатних виконувати різні завдання, які зазвичай потребують людського розуму; комп'ютерні програми/системи ШІ вже навчено виконувати певні завдання, приміром, давати тлумачення деяких тем/проблем, поняття; розпізнавати і генерувати зображення, розуміти природну мову, спілкуватися та чимало іншого. Мета досліджень і створення Штучного інтелекту полягає в тому, щоб побудувати такі машини, які можуть міркувати, розуміти і навчатися, як люди, й використовувати їхні можливості для покращення життя людства та розв'язання його складних проблем. Водночас ШІ створює низку морально-етичних проблем для людей/людства і може вийти з-під їхнього регулювання, ставши автономно-паралельним суспільством. Вже лунають побоювання, що системи ШІ можуть й знищити теперішнє людство або зробити його рабами!?

ChatGPT, яким користується автор, – це чат-бот та віртуальний помічник із генеративним штучним інтелектом, розроблений компанією «OpenAI» та представлений широкому загалу для застосування у своїй діяльності 30 листопада 2022 року. Автор користується ним із 2023 року.

БУДУЧИ в СЬОГОДЕННІ як НОМО SAPIENS, перебуваючи в оточенні та використанні різних технологій і пристроїв, і, особливо, всілякими проявами та взаємодіями зі Штучним інтелектом, сучасна людина стає НОМО SAPIENS INTELECTUS. Отже, *перший етап* – це становлення Людини як Homo Sapiens, тобто Людини розумної, хто досягла найвищого розвитку як біоістота на планеті Земля! *Другий етап* – це вже трансформація Homo Sapiens у Homo Sapiens Intellectus, тобто Людину розумну – в інтелектуальну як вищу стадію розвитку, зумовлену наявними розвинутими науками і технологіями, економікою, бізнесом – їхнім поступом!

Про *третій етап* трансформації сучасної людини йтиметься наприкінці статті. А НАРАЗІ БУДЕ ЛОГІЧНО ЗВЕРНУТИСЯ ЩОДО ПОСТАВЛЕНИХ ПРОБЛЕМ до САМОГО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ. Отже, перше йому запитання: *Яка людина в умовах Штучного інтелекту?* ВИКОРИСТАНО: ChatGPT: <https://chatgpt.com/c/0875d93b-94cd-4dbb-be2a-307d80852c72>
ВІДПОВІДЬ:

«Людина в умовах штучного інтелекту (ШІ перебуває в середовищі, де технології та алгоритми здатні виконувати задачі, які раніше вважалися виключно людськими). Тому виникає багато питань та викликів, зокрема:

1. Зміни в роботі та економіці: ШІ автоматизує багато процесів, що може призвести до скорочення робочих місць у певних галузях. Водночас з'являються нові можливості для створення робочих місць у сферах, пов'язаних із розробкою, впровадженням та обслуговуванням ШІ.

2. Етичні та правові питання: Використання ШІ може ставити під загрозу приватність, викликати потребу щодо відповідальності за дії систем ШІ і викликати занепокоєння щодо упередженості та дискримінації в алгоритмах.

3. Співіснування з ШІ: Люди мають навчитися ефективно взаємодіяти з ШІ, використовувати його можливості для підвищення ефективності власної діяльності та прийняття рішень.

4. Роль людини: В умовах розвитку ШІ змінюється роль людини в багатьох сферах життя. Людина залишається ключовим елементом у процесах, що вимагають творчості, емоційного інтелекту, критичного мислення та моральних рішень.

5. Соціальні зміни: ШІ впливає на соціальну структуру, комунікації, освіту та інші аспекти життя. Наприклад, розвиток дистанційного навчання та роботи завдяки технологіям ШІ.

Отже, людина в умовах ШІ стикається з необхідністю адаптації, постійного навчання та переосмислення своєї ролі у світі, де технології швидко розвиваються і змінюють різні аспекти життя

Ставлю друге запитання: *Позитиви і негативи для людини в умовах штучного інтелекту?* Відповідь: «Штучний інтелект (ШІ) має як позитивні, так і негативні аспекти для людини. Розглянемо їх детальніше: **ПОЗИТИВИ:**

1. Підвищення ефективності та продуктивності: ШІ може автоматизувати рутинні та повторювані завдання, що дозволяє людям зосередитися на більш творчих і стратегічних задачах. Це може призвести до зростання продуктивності в різних галузях, від виробництва до медицини.

2. Покращення обслуговування: ШІ-технології, такі як чат-боти та віртуальні асистенти, можуть забезпечувати цілодобову підтримку і швидше вирішення проблем, що покращує обслуговування клієнтів.

3. Нові можливості для науки та досліджень: ШІ може обробляти величезні обсяги даних, знаходити приховані закономірності та робити прогнози, що відкриває нові можливості для наукових досліджень, особливо в медицині, астрономії та інших науках.

4. Персоналізація послуг: Завдяки ШІ можна створювати персоналізовані рекомендації для користувачів, як-от у сфері розваг, електронної комерції, освіти тощо, що підвищує задоволення користувачів.

5. Розвиток нових технологій: ШІ сприяє появі нових технологій і рішень, таких як автономні транспортні засоби, розумні міста, вдосконалені системи безпеки тощо.

НЕГАТИВИ: 1. Втрати робочих місць: Автоматизація може призвести до скорочення робочих місць у певних галузях, що спричиняє економічні та соціальні проблеми, пов'язані з безробіттям та нерівністю доходів.

2. Проблеми з конфіденційністю та безпекою: Збір і аналіз великих обсягів даних можуть становити загрозу конфіденційності та безпеці персональних даних. Це створює ризик витоку даних і зловживань.

3. Упередженість та дискримінація: ШІ-системи можуть мати вбудовану упередженість, що призводить до дискримінації певних груп людей. Це може відбутися через використання необ'єктивних даних або алгоритмів.

4. Етичні питання: Використання ШІ у військових цілях, біометричному нагляді, автономних рішеннях тощо піднімає етичні питання щодо відповідальності, права на приватність і потенційних зловживань.

5. Залежність від технологій: Надмірна залежність від ШІ може призвести до зниження критичного мислення та навичок розв'язання проблем у людей. Крім того, існує ризик технічних збоїв, які можуть мати серйозні наслідки.

Висновок. ШІ має потенціал значно покращити життя людей, але також створює нові виклики, які потребують уваги. Важливо знайти баланс між використанням ШІ для блага та мінімізацією його потенційних негативних наслідків».

Ставлю третє запитання: *Чи виживе людина в умовах Штучного інтелекту?*

ВІДПОВІДЬ: «Виживання людини в умовах розвитку штучного інтелекту (ШІ) залежить від багатьох факторів, включаючи адаптацію до нових технологій, етичні рамки їх використання, соціальні та економічні зміни, а також здатність суспільства впроваджувати відповідні регуляції та політики. Ось кілька аспектів, які впливають на це питання:

1. Адаптація та навчання. Люди мають здатність адаптуватися до змін і нових умов. Це включає навчання нових навичок, необхідних для роботи з ШІ, і розвиток навичок, які ШІ поки не може виконувати, таких як креативність, емоційний інтелект та етичне мислення. Освіта та професійна підготовка будуть ключовими факторами для забезпечення цього переходу.

2. Етичні рамки та регуляція. Важливим аспектом є створення етичних рамок і регуляцій для використання ШІ. Це включає гарантування безпеки, захист приватності, запобігання дискримінації та упередженості в алгоритмах, а також відповідальність за рішення, прийняті автономними системами. За наявності належних правил і контролю, негативні наслідки можуть бути мінімізовані.

3. Соціальні та економічні зміни. Зміни в економіці та ринку праці, спричинені автоматизацією та використанням ШІ, можуть створювати виклики для певних груп населення. Однак, водночас вони створюють нові можливості для розвитку, нових професій і покращення якості життя. Важливо, щоб суспільство було готове підтримувати тих, хто постраждав від цих змін, через програми перекваліфікації та соціальної підтримки.

4. Співіснування та інтеграція. Люди і ШІ можуть співіснувати і доповнювати один одного. Наприклад, ШІ може брати на себе рутинні та небезпечні завдання, залишаючи людям більше часу для творчості, спілкування та особистісного розвитку. Важливо знайти гармонійні способи інтеграції ШІ у повсякденне життя.

5. Загрози та ризики. Існують також ризики, пов'язані з можливим зловживанням ШІ, зокрема у військовій сфері, кібератаках чи авторитарному нагляді. Ці ризики потребують серйозної уваги та глобальної співпраці для їх пом'якшення.

Висновок. Загалом, виживання людини в умовах ШІ залежить від здатності суспільства управляти технологічними змінами, розробляти етичні та правові норми, підтримувати соціальні системи і забезпечувати рівні можливості для всіх. ШІ, сам по собі, не є загрозою для виживання людства, але важливо свідомо підходити до його розвитку та використання, щоб максимізувати позитивні аспекти і мінімізувати негативні наслідки».

За: ChatGPT <https://chatgpt.com/c/0875d93b-94cd-4dbb-be2a-307d80852c72> (01.08.2024 р.). (Мінімально редаговано, зокрема деяку тавтологію і пунктуацію. В.Б.).

Ймовірно, що новою Людиною, найбільш адаптованою, буде ©HomoNanS!?! ТО, – ЯКА Ж ВОНА – МАЙБУТНЯ ЛЮДИНА? Ното (Гомо) – Людина як вид живих розумних організмів, які на сучасному етапі існування біожиття перебувають на найвищому щаблі розвитку і досягнули цього в результаті довгого та складного історико-еволюційного процесу (антропогенезу) та цивілізаційності (або іншого походження). Людині (Ното) властиві:

- Абсолютно і відносно дуже великий головний мозок (у середньому за масою він у 3-4 рази перевищує мозок шимпанзе і горил);
- Прогресивна диференціація ділянок мозку, пов'язаних, наприклад, із розвитком членороздільної та зрозумілої мови (лобова, нижньотім'яна, скронева долі);
- Наявність свідомості, підсвідомості, психіки та мислення і логічного спілкування;
- Анатомічні особливості периферичного апарату голосотворення;
- Відносне збільшення мозкового відділу черепа і ослаблення лицьового (інше):
- Наявність відчуттів і почуттів на основі людської сенсорної системи, позитивних і негативних емоцій, інтуїції. ІНШЕ – характерне.

Nan(o) (Нано) – нанотехнологічна, тобто вдосконалена/модернізована на основі міждисциплінарної фундаментально-прикладної науки-технології, в якій вивчаються і використовуються закономірності фізичних та хімічних систем протяжністю кількох нанометрів або часток нанометра (*нанометр – це одна мільярдна частка метра чи те ж саме, що мільйонна частка міліметра*). Нанотехнологія – це розробка і виробництво з розмірами і точністю (0,1-100 нм) матеріалів, приладів, чіпів та інших електронних, механічних і немеханічних пристроїв. Тобто: нанотехнології можна означити як технології, основані на маніпуляції окремими атомами і молекулами для побудови структур із наперед заданими властивостями. Нанотехнологічне вдосконалення Людини здійснюється на основі нанобіотехнології, наномедицини, біоінженерії, нанофармації та багатьох інших виробництв і наук, що нині вже є реальністю, оскільки постійно розширюється їхня продукція і використання.

Sapiens (Сapієнс) – розумна, тобто серед людиноподібних біоістот вона вирізняється найвищим ступенем розвитку інтелекту, психіки, свідомості й осмисленості своєї життєдіяльності, суспільних і державних відносин, спілкуванням; єдина володіє мислеформами, розвиненим виробництвом, культурою, ідентичністю і здатна до організації і творення товарів та послуг. Виокремленою і невіддільною особливістю людини є свідомість, душа, сумління, емоції, емпатії та інші субстанції, що сформувалася на основі суспільно-трудової діяльності або вони були наділені ними першопочатково. Це – не кіборг, хоча деякі світові вчені бачать перспективу Л ю д и н и саме у такому андроїді чи гуманоїді. **Це – ГомоНанС (HomoNanS)**. ОТЖЕ! Ймовірно, що лише ГомоНанС (HomoNanS) у змозі в недалекій перспективі ефективно та оптимально сприймати і опрацьовувати зазначені великі обсяги інформації, а, головне, – вести продуктивну життєдіяльність, злагоджено співпрацювати з Штучним інтелектом, роботами, з ІТ, знаходити найліпші розв'язання всіляких проблем своєї праці та взаємодії із навколишньою дійсністю, та, головне, бути здоровим, усвідомленим і активним.

*Гряде нова Людина: у світі – резонанс,
щомиті і щоднини з'явився – ГомоНанС:*

*Людинний – значить Ното,
Технологічний – тобто Нано,
Розумний і Сучасний,
що означає Sapiens.*

Як Людства Майбуття!

Основа кращого ж и т т я!

УСЕПЛАНЕТНОГО БУТТЯ!?! В.Б.

Уперше в світовій онтології та світогляді, ще у II половині 2000-х рр., розроблено і опубліковано в авторитетних міжнародних та всеукраїнських (університетських) наукових виданнях – ©, Кардинально-новітню концепцію вдосконалення і трансформації сучасної ЛЮДИНИ (Homo Sapiens Sapiens) у ГомоНанСа (HomoNanS) – ГОМОНАНСИЗМ” зі збереженням людської біосутності на основі нанотехнологій у взаємодії з ІКТ, що зумовлено необхідністю адекватності і сприяння їй задля виживання і поступу, поліфункціональної життєдіяльності в революційно видозмінених майбутніх суспільствах і цивілізаціях. Логічно вважати, що життєдіяльність ГомоНанСів відбудуватиметься, як уже зазначено, у новому чи вдосконаленому теж суспільстві/цивілізації і, ймовірно, що таким може бути Н О О С Ф Е Р А, яка найбільше для нього підходить! Оскільки н о о с ф е р у логічно нині розглядати як великі ш а р/смугу планетарної системи, де зосереджено мислення, знання, діяльність та інтелектуальні, наукові, бізнесові і духовні процеси (інші), створювані саме людським розумом. Видатний український академік В.І.Вернадський, хто розвинув уже наявне до нього поняття ноосфери, вважав, що розумна діяльність людини на Землі може призвести до формування нової геологічної ери, яку він назвав "нозоантропогенезом", яка характеризується впливом людства на геологічні та біологічні процеси на планеті Земля. Концепція ноосфери включає ідеї про глобальну зв'язність і взаємозалежність у

ноофері всіх живих організмів та їх довкілля, а також про необхідність розумного управління цією зв'язністю та взаємодією із урахуванням інтересів всього біосферного співтовариства; життя у гармонії, з постійним поступом, без воєн. До відома: Автором уже готується, спершу брошура: «НОМОНАНС(и) поселяються у НООСФЕРІ»?!

ТА УЖЕ НАСТАЛА ЕПОХА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ і ВЖИВЛЕННЯ МІКРОЧІПІВ у МОЗОК ЛЮДИНИ, інші частини організму; чіполікувальні операції; досягнення нанотехнологічного комфорту з різними електронними пристроями і девайсами, роботизації в її життєдіяльності, – про щ о постійно повідомляють медіа, з чим можна ознайомитися самостійно! Для **автора-розробника кардинальної концепції – ГомоНанСа – найголовнішим було і залишається – це збереження в Людині л ю д и н н о г о – її Д у ш і та душевності, гуманізму, конструктивного мислення, позитивних емоцій, співпереживання (емпатії), світоглядної толерантності, добродійної гармонійної комунікативної взаємодії із суб'єктами і об'єктами навколишніх – дійсності та світу.** Бо уже не сьогодні стало зрозумілим, що більшість внутрішніх органів людини буде замінено задля її ж здоров'я і подовження життя! Але жоден комп'ютер та ШІ не в змозі на сьогодні замінити загалом Людину! Як буде далі: Чи настане «машинна душа» і повністю «електронні мізки» – поживемо – побачимо!?

Запитую ШІ: «Хто є HomoNanS і які його перспективи»? (31.08.2024 р. За: <https://chatgpt.com/c/c7a9a296-ab15-4faa-8acf-3d1b052ca92a>). ChatGPT сказав:

«HomoNanS (Human-oriented Nanostructures) – це концепція, яка поєднує нанотехнології з біомедичними дослідженнями для створення наноструктур, орієнтованих на людину. Це може включати наноматеріали та нанорозмірні конструкції, що мають застосування в медицині, зокрема для цілеспрямованої доставки ліків, діагностики захворювань, регенеративної медицини, а також для підвищення ефективності терапії. **Перспективи HomoNanS:**

1. Таргетна доставка ліків: Використання наночастинок для доставки ліків безпосередньо до уражених клітин або тканин, що зменшує побічні ефекти та підвищує ефективність лікування.

2. Діагностика захворювань: Наноматеріали можуть використовуватися для створення високочутливих сенсорів, які дозволяють виявляти захворювання на ранніх стадіях.

3. Регенеративна медицина: Наноматеріали можуть бути використані для створення штучних тканин або для стимулювання росту клітин, що може бути корисним у лікуванні пошкоджених органів або тканин.

4. Поліпшення якості життя: Розробка нових матеріалів і пристроїв, які можуть підвищити ефективність лікування, покращити діагностику і зрештою підвищити якість життя людей.

Це – доволі нова і перспективна галузь, що активно розвивається, однак вона також стикається з низкою викликів, зокрема щодо безпеки, етичних аспектів і регуляторних питань».

De facto: Як бачимо, Штучний інтелект ще не знає про автора та його унікально-нову Людину майбутньої цивілізації (хоча навіть Google видає низку публікацій про нього і про неї), але він максимально до цього наблизився, правда, сконцентрувавшись лише на наномедицині. І, ймовірно, що після публікації цієї статті, Штучний інтелект уже ознайомиться з HomoNanSom та його унікальними можливостями!

Запитую знову ШІ про HomoNanSa через 10 днів. ВІДПОВІДЬ: "HomoNanS" не є широко відомим терміном, і я не можу знайти точне визначення чи контекст його використання. Можливо, ви мали на увазі щось інше або це термін із певного вузького контексту. (Хоча, як уже зазначалося вище – це зовсім не так, бо є постнаукові публікації у наукових збірниках і на мережевих порталах. В.Б.). Будь ласка, уточніть, що ви маєте на увазі під "HomoNanS", або надайте більше контексту, щоб я міг краще зрозуміти ваше запитання». УТОЧНЮЮ: HomoNanS як нова людина? ВІДПОВІДЬ:

ChatGPT <https://chatgpt.com/c/66e06212-679c-8004-aed3-aaf068523102>

"HomoNanS", як нова людина, може означати концепцію майбутнього розвитку людства, коли людина еволюціонує або змінюється під впливом технологічного прогресу, нанотехнологій, біоінженерії та інших наукових досягнень. **Можливий контекст "HomoNanS" як нової людини:**

1. Нанотехнології та біоінженерія: У цьому контексті HomoNanS може означати людину, яка модифікована нанотехнологіями для поліпшення фізичних, інтелектуальних або медичних можливостей. Це можуть бути нанороботи в крові, що лікують хвороби, підвищують імунітет або навіть збільшують тривалість життя.

2. Трансгуманізм: HomoNanS може бути частиною ширшої концепції трансгуманізму, де людина використовує технології для подолання біологічних обмежень. Це може включати модифікації генів, інтерфейси мозок-комп'ютер та інші інновації, що ведуть до створення нової, покращеної версії людини.

3. Постлюдський розвиток: HomoNanS може також стосуватися потенційної наступної стадії еволюції людини, де новий тип людської істоти виникає внаслідок взаємодії з технологіями або через радикальні зміни в людській біології, поведінці чи культурі. Якщо ви маєте на увазі інший контекст або аспект цієї теми, будь ласка, уточніть, щоб я міг надати більше інформації.

ВИСНОВКИ. Отже, Штучний інтелект майже повністю підтвердив авторську концепцію нової людини майбутніх суспільств і цивілізацій! БО: СУЧАСНА ЛЮДИНА в УМОВАХ НЕОТЕХНОЛОГІЧНОГО ПОСТУПУ та ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ має сьогодні як HOMO SAPIENS, трансформацію як HOMO SAPIENS INTELECTUS і майбуття як HomoNanS, сутність яких описано/тлумачено в даному матеріалі!?!...

10-12 вересня 2024 р. м. Київ

ВИЗНАЧЕННЯ ХВИЛЬОВОГО ФРОНТУ НЕЙРОННОЮ МЕРЕЖЕЮ ЗА СИГНАТУРОЮ СВІТЛОВОЇ ПЛЯМИ

Ярошенко Максим Олександрович

аспірант, Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID: 0000-0002-3092-3856

Науковий керівник: Яганов Петро Олексійович

кандидат технічних наук, доцент,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5702/>

Вступ

Визначення хвильового фронту випромінення, яке виходить з оптичних систем, є критично важливим для забезпечення високої точності та якості зображень у різних оптичних приладах. Одним із найпоширеніших методів вимірювання хвильового фронту є використання сенсора Гартмана-Шека [1], який дозволяє отримувати детальну інформацію про аберації оптичної системи шляхом аналізу відхилень софкусованих світлових променів. Пірамідальний сенсор [2] також використовується для визначення хвильового фронту, забезпечуючи високу роздільну здатність та чутливість до фазових змін. Використання методів визначення хвильового фронту є ключовим для оптимізації оптичних систем, що застосовуються в астрономії, мікроскопії та інших високоточних наукових дослідженнях. Втім, застосування спеціалізованих сенсорів та інших додаткових оптичних елементів може також призвести до спотворень вимірювань через неідеальність обладнання, що призводить до необхідності додаткових розрахунків для компенсування [3] та уточнення. За таких обмежень, актуальним напрямком досліджень стає пошук рішень зі спрощеною оптичною складовою для приладів вимірювання хвильового фронту. Через стрімкий розвиток методів штучного інтелекту, все частіше пропонується використовувати методи на основі одного з найбільш популярних його видів – штучних нейронних мереж.

Аналіз літературних джерел

Огляд методів для вимірювання хвильового фронту із застосуванням нейронних мереж наведено в роботі [4]. За наведеними раніше причинами, відмова від застосування спеціалізованих сенсорів є особливо актуальною в тому

числі для малогабаритних оптичних пристроїв, а також пристроїв, для яких необхідна швидка компенсація аберацій в реальному часі. Це призвело до появи класу методів визначення хвильового фронту на основі зображення (англ. image-based). Наприклад, в роботі [5] запропоновано використовувати згорткову нейронну мережу для визначення аберацій шляхом аналізу зображення інтенсивності світла від підсвічування досліджуваної оптичної системи точковим джерелом світла. Основним компонентом обробки даних виступає адаптована для задач регресії згорткова мережа для класифікації зображень Xception [6]. Отримані результати дають можливість стверджувати, що використання такого підходу є релевантним та таким, що дозволяє вимірювати хвильовий фронт доволі точно лише за інформацією з одного детектора. Однак застосування згорткових мереж високої ємності та точності призводить до необхідності використання більш продуктивного, і, як наслідок, дорожчого обладнання, що прямо впливає на можливість інтеграції подібних рішень в оптико-електронні прилади. Таким чином, постає необхідність розробки більш ефективних способів визначення хвильового фронту на основі зображення з детектора.

Запропоноване рішення

В даній роботі пропонується подолати необхідність використання двовимірних згорткових шарів шляхом представлення даних на детекторі у вигляді одновимірної сигнатури світлової плями, що утворюється після проходження через досліджувану оптичну систему. Сигнатура являє собою два вектори, що складаються з координат пікселів (X та Y) на детекторі, що обрамляють світлову пляму, яку можна отримати шляхом фільтрації та порогової обробки двовимірного зображення інтенсивності падаючого світла. Саме таке представлення сигнатури, а не у вигляді Фур'є-розкладу [7], обумовлено двома причинами. По-перше, це значно спрощує процес підготовки зображення перед обробкою нейронною мережею. По-друге, через потенційно велику абсолютну різницю між амплітудами гармонік, постає потреба у пошуку способу нормалізації вхідних значень для нейронної мережі з метою покращення стабільності навчання.

Запропонована нейронна мережа складається з одновимірних згорткових та повнозв'язних шарів, які використовують функції активації ELU [8] та $\tanh$ відповідно (Рис.1).

Layer (type)	Output Shape	Param #
input_layer_40 (InputLayer)	(None, 256, 2)	0
conv1d_208 (Conv1D)	(None, 256, 16)	144
conv1d_209 (Conv1D)	(None, 256, 16)	1,040
conv1d_210 (Conv1D)	(None, 256, 16)	1,040
conv1d_211 (Conv1D)	(None, 256, 16)	1,040
conv1d_212 (Conv1D)	(None, 256, 16)	1,040
conv1d_213 (Conv1D)	(None, 256, 16)	1,040
conv1d_214 (Conv1D)	(None, 256, 16)	1,040
conv1d_215 (Conv1D)	(None, 256, 16)	1,040
conv1d_216 (Conv1D)	(None, 256, 16)	1,040
conv1d_217 (Conv1D)	(None, 256, 16)	1,040
conv1d_218 (Conv1D)	(None, 256, 16)	1,040
conv1d_219 (Conv1D)	(None, 256, 16)	1,040
flatten_41 (Flatten)	(None, 4096)	0
dense_58 (Dense)	(None, 64)	262,208
dense_59 (Dense)	(None, 6)	390

Рис.1. – Запропонована нейронна мережа, підготовлена в середовищі Kaggle [9].

Вхідними даними для мережі є 2 вектори, що містять в собі координати по осях X та Y сигнатури світлової плями, а вихідними – коефіцієнти Церніке, що описують хвильовий фронт випромінення. Очевидно, що сигнатура світлової плями може містити різну кількість пікселів за різних аберацій та роздільної здатності детектора, тому вхідний вектор завжди приводиться до фіксованої довжини шляхом застосування інтерполяції. Вихідні значення коефіцієнтів Церніке є нормованими до [0; 1].

Результати

Працездатність рішення перевірено шляхом імплементації та навчання нейронної мережі на мові програмування Python в середовищі Kaggle [9] із застосуванням бібліотек TensorFlow [10], Scipy [11], Matplotlib [12]. Навчаючу та тестувальну вибірки згенеровано за допомогою підготовленого в середовищі MATLAB [13] скрипту для спрощеного віртуального рейтресингу, який генерує зображення на детекторі, який знаходиться на відстані 65 мм від апертури діаметром 6 мм. Розмір навчаючої вибірки становить 9000 наборів сигнатур та відповідних їм наборів коефіцієнтів Церніке, тестова вибірка – 1000 наборів. Довжина сигнатури – 256 точок, згенерований хвильовий фронт описують 7 мод найменшого порядку (за виключенням першої моди, яка не змінює сигнатуру). Для навчання обрано оптимізатор Adam [14] з початковим коефіцієнтом навчання 0.0001, який поступово зменшується після навчання кожної міні-

вибірки розміром у 32 примірники. Тривалість навчання – 100 епох. В якості функції втрат обрано середньоквадратичну похибку. Динаміку зміни її значення під час навчання та середню похибку для тестової вибірки наведено на Рис.2.

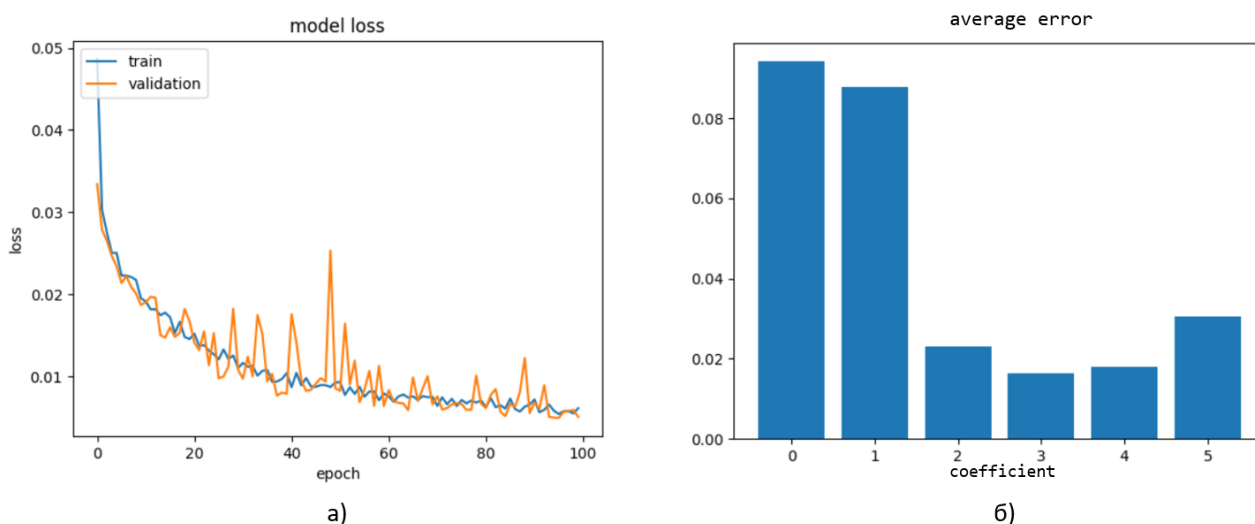

Рис.2. – Результати навчання та перевірки запропонованого рішення:
 а) зміна значень функції втрат для навчаючої та валідаційної вибірок;
 б) середня відносна похибка для тестової вибірки.

За результатами визначення коефіцієнтів Церніке для тестової вибірки, можна стверджувати, що запропоноване рішення є доволі точним – середня похибка не перевищує 10%, а для деяких коефіцієнтів – не більше 4% і може бути базовим для розробки більш досконалих методів визначення хвильового фронту за сигнатурою світлової плями.

Висновки

В даній роботі запропоновано та перевірено метод визначення хвильового фронту нейронною мережею за сигнатурою світлової плями. Середня похибка для 2-ї та 3-ї мод Церніке (перша не використовується в роботі) є меншою за 10%, а для 4-7 не перевищує 4%, що дає підстави стверджувати, що запропоноване рішення є працездатним. Таким чином, представлення вимірювання у вигляді сигнатури дозволяє збільшити ефективність роботи нейронної мережі (одновимірні згорткові шари розраховуються швидше за двовимірні), а отриманий результат є точним. Однак варто наголосити на тому, що запропоноване рішення не завжди може використовуватись для отримання остаточного результату через відсутність корекції оцінки коефіцієнтів в загальному алгоритмі роботи. Тому, очевидно, що напрямками подальших досліджень та вдосконалень мають бути: пошук кращих архітектур нейронних мереж, розробка нових або адаптація вже існуючих алгоритмів корекції кінцевого результату.

Список використаних джерел:

1. Shack R.V., Smith F. Dow, "Production and use of a lenticular Hartmann screen", *Journal of the Optical Society of America*, 61 (5), 1971, Ramada Inn, Tucson, Arizona, 656., <https://doi.org/10.1364/JOSA.61.000648>
2. Ragazzoni R, "Pupil plane wavefront sensing with an oscillating prism", *Journal of Modern Optics*, 43(2), 1996, pp. 289-293, <https://doi.org/10.1080/09500349608232742>
3. Deo V., Gendron E., Rousset G., Vidal F., Sevin A., Ferreira F., Gratadour D., and Buey T, "A telescope-ready approach for modal compensation of pyramid wavefront sensor optical gain", *Astronomy & Astrophysics*, 629, 2019, A107, <https://doi.org/10.1051/0004-6361/201935847>
4. Alison P. Wong, Barnaby R. M. Norris, Deo Vincent, Guyon Olivier, Peter G. Tuthill, Lozi Julien, Vievard Sébastien, Ahn Kyohoon, "Machine learning for wavefront sensing", *Proc. SPIE 12185, Adaptive Optics Systems VIII*, 121852I, 29 August 2022, <https://doi.org/10.1117/12.2628869>
5. Yohei Nishizaki, Matias Valdivia, Ryoichi Horisaki, Katsuhisa Kitaguchi, Mamoru Saito, Jun Tanida, and Esteban Vera, "Deep learning wavefront sensing," *Opt. Express* 27, 240-251 (2019)
6. F. Chollet, "Xception: Deep learning with depthwise separable convolutions," in *2017 IEEE Conference on Computer Vision and Pattern Recognition (CVPR)*, (IEEE, 2017), pp. 1800-1807.
7. Yuan, Zhanwei & Li, Fuguo & Zhang, Peng & Chen, Bo. (2014). Description of shape characteristics through Fourier and wavelet analysis. *Chinese Journal of Aeronautics*. 27. 160-168. [10.1016/j.cja.2013.07.011](https://doi.org/10.1016/j.cja.2013.07.011).
8. Fast and Accurate Deep Network Learning by Exponential Linear Units (ELUs). URL: <https://arxiv.org/abs/1511.07289>
9. Your machine learning and Data Science Community. Kaggle. URL: <https://www.kaggle.com/>
10. TensorFlow. URL: <https://www.tensorflow.org/>
11. A blue circle with a snake in the shape of the letter "S". Scipy. URL: <https://scipy.org/>
12. Visualization with python. Matplotlib. URL: <https://matplotlib.org/>
13. MATLAB. MathWorks. URL: <https://www.mathworks.com/products/matlab.html>
14. D. P. Kingma and J. Ba, "Adam: A method for stochastic optimization," *arXiv.org*, 30-Jan-2017. URL: <https://arxiv.org/abs/1412.6980>.

ПРОФОРІЄНТАЦІЯ ЛІЦЕЇСТІВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Василюк Тамара Григорівна

кандидат педагогічних наук, доцент,

Криворізький державний педагогічний університет

ORCID: 0000-0001-7770-1575

Мілютіна Інна Геннадіївна

магістр другого року навчання,

Криворізький державний педагогічний університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5726/>

У сучасному світі, який постійно змінюється, надважливого значення набуває вибір молодого людиною майбутньої професії. Очевидно, що для успішного вибору професії мають бути сприятливі умови, такі як всебічна допомога і підтримка, зокрема батьків та педагогів. Сьогодні існує безліч новітніх технологій, які здатні продіагностувати старшокласника, допомогти йому у визначенні власних здібностей, нахилів, талантів та, основне – серед різноманіття професій обрати саме ту, в якій людина зможе самореалізовуватися протягом усього життя.

Профорієнтація завжди була важливою складовою освітнього процесу: плани виховної роботи класних керівників, соціального педагога та практичного психолога закладів освіти орієнтовані на профорієнтаційні заходи, серед яких старшокласникам найбільш імпонують екскурсії, зустрічі із відомими людьми – представниками різних професій, відвідування ярмарок професій тощо. Навіть у часи тотальних обмежень під час карантину профорієнтаційна робота мала змогу продовжуватися за допомогою інформаційно-комунікаційних засобів.

Серед науковців проблему підвищення ефективності профорієнтації серед старшокласників вивчають О. Флярковська, І. Заєць, А. Шевченко, С. Мартинова, Є. Павлютенков, Б. Федоришин, І. Ткачук, О. Ігнатович, І. Размолодчикова та інші. Разом з тим, невирішеними залишається багато питань, зокрема пошук найбільш оптимальних технологій профорієнтаційної роботи в ліцях.

Як зазначає О. Флярковська, профорієнтація в закладі освіти визначається як система, яка забезпечує ефективне професійне самовизначення здобувачів освіти з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей, бажань і можливостей, з урахуванням опиту ринку праці у фахівцях. Професійна орієнтація є безперервним процесом і здійснюється цілеспрямовано на всіх вікових етапах

розвитку особистості, починаючи з раннього дитинства, продовжуючи у старшому дошкільному, шкільному і післяшкільному віці [4].

На думку Л. Куліненко, профорієнтація – це науково-практична система підготовки особистості до свідомого професійного самовизначення. Як зазначає автор, протягом майже століття науково-педагогічний пошук спрямовано на вивчення означеного соціального феномена [1]. Отже, як ми бачимо, науковці притримуються тези про те, що профорієнтаційна діяльність є соціальною, адже орієнтована на людину, її особистісні здатності та характеристики.

Ми повністю погоджуємося із думкою науковців О. Шпака, С. Булавенко та Н. Примаченко, які досліджуючи проблему профорієнтації визначають, що вибір професії та профорієнтація – за природою своєю процеси різні, хоча і односпрямовані. Перший процес неминучий (визначатися з професією – доля кожного члена суспільства) і вважається «провідним» в плані професійного самовизначення, в той час як другий – спеціально організований захід [5].

О. Мельник вказує, що професійна орієнтація – це цілеспрямована діяльність, пов'язана з формуванням у підростаючого покоління професійних інтересів і схильностей відповідно до особистих здібностей, потреб суспільства і придатності до тієї чи іншої професії [2]. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що профорієнтація є педагогічною за методами, соціальною за змістом.

Таким чином, профорієнтаційну роботу правомірно визначати як соціально-педагогічну діяльність, адже вона орієнтована на особистість, її професійну самоідентифікацію, подальшу успішну соціалізацію. Такі важливі складові для подальшого повноцінного життя особистості як соціалізація та професійна самоідентифікація мають розвиватися паралельно. Заклад освіти, зокрема ліцей та його педагогічний колектив має всіляко сприяти профорієнтації старшокласників. Профільне навчання, яке широко впроваджується в закладах освіти такого типу, здатне лише виявити певні схильності учня. Проте тут мова скоріше про навчальну діяльність, аніж про професійну. Саме тому чітко спланована, якісно організована та комплексно проведена профорієнтаційна робота в ліцеї буде сприяти раціональному підходу школярів та їхніх батьків до вибору майбутньої професії з урахуванням соціального замовлення, ринку праці, особистісних характеристик здобувача освіти.

Список літератури:

1. Куліненко Л. Основи профорієнтації старшокласників: теорія та практика вибору професій технічного профілю. Навчально-методичний посібник. Ізмаїл, 2015. 220 с.
2. Мельник О., Романчук В. Основи вибору професії: Експериментальна програма та збірник практичних завдань. Київ, 2021. 98 с.

3. Ничкало Н. Українські концепції професійної освіти: тенденції і перспективи. *Науковий вісник Миколаївського державного ун-ту*: зб. наук. Миколаїв, 2018. Вип. 20, т. 1: Пед. науки. С. 8-19.
4. Флярковська О. Психолого-педагогічний аспект профорієнтаційної роботи у закладі освіти. *Психологія і особистість*. 2021. № 1(19). С. 255-269.
5. Шпак О., Булавенко С., Примаченко Н. Профорієнтаційна робота в закладах загальної середньої освіти як основа соціалізації школярів. *Молодь і ринок*, № 11(178). 2019. С. 21-26.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДІЖНИХ ЦЕНТРІВ В УКРАЇНІ

Герасименко Наталія Олександрівна

магістр другого року навчання,

Криворізький державний педагогічний університет

Науковий керівник: Лисоконь Ілля Олександрович

доктор філософії з освітніх, педагогічних наук,

Криворізький державний педагогічний університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5723/>

Молодіжні центри в Україні стали проєвропейською практикою розвитку цивілізованого демократичного суспільства. Ми сьогодні в рамках молодіжного центру говоримо про відтворення історичної справедливості, коли відповідальність за прийняття нових, креативних, свіжих та своєчасних рішень брали на себе відповідальність молоді люди – розумні, талановиті, освічені, а не старі політичні діячі з деменціями різного ступеню. Про це важливо говорити та надважливо пам'ятати, щоб ніколи більше не звернути з істинного шляху – за молоддю наше майбутнє в новій прогресивній проєвропейській державі. Адже будь-яка цивілізована держава прекрасно розуміє, що її молодь – це її життя.

Сьогодні проблему молодіжних центрів у науковій площині досліджують М. Головатий, В. Головенько, К. Захаренко, М. Кербаль, В. Кулік, М. Пірен, М. Перепелиця, В. Ребало, М. Іванов, Н. Громадська, М. Гуцалова, Т. Василюк, І. Лисоконь та інші.

Навчання персоналу є невід'ємною частиною реалізації молодіжної політики. Для того, щоб молодіжний центр ефективно функціонував, потрібні люди, які знають що і як робити. На навчання персоналу виділяються кошти. За рахунок таких коштів організуються тренінги, виїзні семінари, конференції тощо. Все робиться для того, щоб з молоддю працювали кваліфіковані професійні молодіжні працівники.

До сьогодні питання професійної підготовки молодіжних працівників на рівні Міністерства освіти і науки не вирішено. Лише деякі заклади вищої освіти змогли адаптувати свої освітні програми до сучасних вимог, а конкретно

зайнялися підготовкою фахівців по роботі з молоддю (молодіжних працівників). Так, Криворізький державний педагогічний університет з 2021 року започаткував магістратуру за освітньо-професійною програмою «Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю» і в можливостях працевлаштування такої освітньої програми зазначено посаду «фахівець по роботі з молоддю». Набір освітніх компонентів дозволяє набутти потрібних компетенцій саме для роботи з молоддю, зокрема в сучасних мінливих умовах. Отже, початок всьому лежить у навчанні працівників молодіжного центру.

Створення молодіжних центрів на території сучасної України вимагало багато важливих кроків. Умовно їх можна позначити таким чином: навчання персоналу, зокрема молодіжних працівників, молодіжних лідерів, координаторів молодіжного руху; формування нормативно-правової бази, яка регламентує діяльність молодіжних центрів; обладнання (реорганізація) приміщень за новими стандартами Європейського Союзу із дотриманням, перш за все, безпекових вимог; рекламно-інформаційна кампанія функціонування молодіжних центрів в Україні; методичне забезпечення.

Наступним кроком, який може реалізовуватися паралельно із навчанням працівників, це формування нормативно-правової бази, приведення у відповідність тих документів, що вже існують в державі. Тут правомірно зауважити, що проблема існує і, мабуть, не швидко буде вирішеною. Всі документи, що стосуються реалізації державної молодіжної політики, приводяться наразі у відповідність до норм Європейського Союзу та інших міжнародних документів.

Облаштування приміщення молодіжного центру відповідно до стандартів, прийнятих в Європейському Союзі – це важливий крок на шляху запровадження інших стандартів життя для людей. І починається все із культури облаштування, комфорту приміщення. Важливо відзначити, що облаштування молодіжних центрів в Україні відбувається за останніми новинками в галузі дизайну приміщень.

У громадах, особливо в сільських місцевостях, є гостра необхідність у популяризації молодіжної роботи і молодіжних центрів. Саме тому важливою складовою започаткування діяльності молодіжних центрів є рекламно-інформаційна кампанія. Для цього варто залучати засоби масової інформації регіонального та місцевого рівня, розповідати про таку ініціативу в закладах освіти усіх рівнів. Також розповсюдження інформації про молодіжний центр, його можливості та перспективи для його відвідувачів можна через соціальні установи, такі як управління соціального захисту населення, центр соціальних служб, служба у справах дітей тощо.

Ще одним із важливих кроків є забезпечення методичною літературою працівників молодіжного центру. Молодіжна робота – процес складний, постійно змінний. Форми та методи роботи мають бути відповідними до потреб молоді, саме тому своєчасне оновлення методичних порадників, вказівок, посібників тощо як для працівників молодіжних центрів, так і для його відвідувачів є необхідною умовою нормальної діяльності таких установ.

Таким чином, проведений теоретичний аналіз організаційних засад діяльності молодіжних центрів в Україні дав змогу визначити необхідні кроки для успішної реалізації молодіжної політики.

Список літератури:

1. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27.04.2021 №1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>
2. Про затвердження типових положень про молодіжний центр та про експертну раду при молодіжному центрі : постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 року № 1014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1014-2017-%D0%BF#Text>
3. Бублик М. І., Копач Т. М. Розвиток молодіжного лідерства в структурі інноваційних стратегій розвитку закладів вищої освіти. *Lviv Polytechnic National University Institutional Repository*. С. 32-37.
4. Молодіжні центри України. Офіційний сайт. URL: <https://youthcenters.mms.gov.ua/?tab=events>

НОВІ ОСВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ВИКЛАДАННІ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В КНР ПІСЛЯ ПАНДЕМІЇ

Го Цзянькунь

*аспірант кафедри початкової і професійної освіти,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди
ORCID: 0000-0002-1760-3145*

Науковий керівник: Ткаченко Лідія Петрівна

*доктор педагогічних наук, професор,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5737/>

Як свідчить досвід останніх десятиліть, спеціальності пов'язані з образотворчим мистецтвом стають усе популярніші в коледжах та університетах КНР. Тому випускникам стає складніше працевлаштуватися, адже кількість фахівців суттєво перевищує вакансії на ринку праці. Це змушує заклади освіти постійно змінювати й адаптувати мистецькі спеціальності до запитів сучасності. Серед традиційних та найбільш затребуваних спеціальностей залишаються образотворче мистецтво та дизайн, дизайн навколишнього середовища, промисловий дизайн, графічний дизайн. Відкриваються й нові напрями підготовки, пов'язані з менеджментом культури і мистецтва. Окрім цього, значні зусилля університетів спрямовуються на спеціалізації, що націлені на підготовку кваліфікованих фахівців, здатних оцінювати твори мистецтва.

Пандемія COVID-19 спричинила значні зміни в освітніх системах у всьому світі, включаючи КНР. В умовах пандемії мистецька освіта в університетах КНР змушена була пристосовуватися до функціонування в умовах обмежень. Адже студентам було важко відвідувати різноманітні художні виставки, розглядати та вивчати мистецькі проекти. Спорадичні спалахи епідемії вплинули на безперервну роботу програм підготовки фахівців образотворчого мистецтва. Заклади освіти вимушено перейшли на навчання онлайн. У той же час, базові університетські курси, такі як малювання, вимагають навчання на місці, щоб викладач міг обговорювати зі студентами точність перспективи форми, координацію кольорів, світла і тіні, складно успішно реалізувати під час онлайн-навчання.

Із такою ж проблемою зіткнулися й викладачі екологічного дизайну. Курси з реконструкції ландшафтної архітектури та комерційного дизайну відомих парків передбачали екскурсії до садів, а вже потім – малювання та виготовлення моделей. Однак через спалах епідемії сади були закриті для публіки, що вплинуло на навчальну програму та призвело до необхідності змінити початковий навчальний план, а інколи й відмовитися від деяких методів навчання. Використання онлайн-платформ та цифрових інструментів для малювання стало невід'ємною частиною освітнього процесу. Однак моделі ручної роботи неможливо якісно створити в Photoshop чи Corel Painter. І навіть якщо вони спочатку зроблені вручну, а потім відображаються за допомогою цифрових інструментів, результати не можна порівняти з можливостями живого навчання. Зрештою, архітектурні моделі піддаються впливу світла та вітру, коли вони демонструються на місці, і студенти можуть збирати відповідні дані для статистики й аналізу, щоб полегшити розуміння відповідного досвіду в архітектурі [1].

З огляду на епідемію COVID-19, яка охопила світ, шкільним учителям довелося вдаватися онлайн-навчання, діалогічної взаємодії у форматі запитань і відповідей, активного зворотного зв'язку, щоб виконати свої навчальні завдання, але це було не настільки ефективно, як навчання в класі. Відразу постала ціла низка проблем, адже учні не завжди мали доступу до необхідних матеріалів (фарб, пензлів та полотен) вдома, тому школам довелося організовувати доставку наборів для малювання додому або пропонувати альтернативні матеріали, які доступні в домашніх умовах; не всі учні мали стабільний доступ до інтернету та необхідні технічні засоби для онлайн-уроків; відсутність безпосередньої взаємодії між учителем та учнем ускладнювала процес коригування та покращення навичок малювання. Задля усунення вказаних проблем учителі проводили регулярні онлайн-консультації, відеоконференції та індивідуальні заняття для надання зворотного зв'язку та підтримки з використанням платформ WeChat та Weibo.

Ситуація суттєво змінилася завдяки можливості використання технологій змішаного навчання: поєднання онлайн та офлайн-занять. Це дозволило учням

здобувати теоретичні знання онлайн, а практичні навички розвивати у класах під керівництвом учителів. Змішане навчання надало учням більше можливостей для індивідуального навчання, ураховуючи їх особистісні потреби та можливості.

Описане вище спонукало уряд КНР та суспільство до роздумів над проблемою гармонії людини і природи. Мистецька освіта також повинна продовжувати змінюватися, щоб реагувати на нові явища в навколишньому середовищі. Учні почали спрямовувати на розвиток постійного інтересу до природи з раннього віку. Виклики пандемії призвели до інновацій та змін, які позитивно вплинули на освітній процес, бо учні стали демонструвати високі результати в освоєнні як традиційних, так і цифрових навичок, що робить їх конкурентоспроможними на ринку праці.

Ці зміни мають потенціал для продовження та подальшого розвитку в постпандемічний період, створюючи нові можливості для викладання у вищій школі та навчання образотворчого мистецтва. Досвід КНР в адаптації навчання малювання в умовах пандемії може бути корисним прикладом для систем освіти інших країн, що стикаються з подібними викликами.

Список літератури:

1. Kini-Singh A. Art Education in the Time of a Pandemic: The Good, the Challenge, and the Future. URL: http://www.unboundjournal.in/wp-content/uploads/2020/08/Amita_Kini-Singh_03_Critiques.pdf (дата звернення: 26.08.2024).

РОЗВИТОК ІДЕЙ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ

Гривенко Яна Іванівна

*вчитель англійської мови Черкаської
загальноосвітньої школи I-III ступенів №19
Черкаської міської ради Черкаської області*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5731/>

Кінець ХХ – початок ХХІ століття ознаменувалися значними змінами у соціально-економічному розвитку України, у тому числі в її освітній сфері. Це стало передумовою для вагомих трансформаційних процесів, які відбуваються в освітній галузі. Усвідомлення необхідності інтенсифікації навчального процесу, розвитку особистості того, хто навчається, лягло в основу виникнення й поширення різних напрямів у навчанні: інтенсивне навчання, комунікативне навчання, проблемне навчання, професійно-спрямоване навчання, домінантою яких виступає проблемне навчання [1, 254].

Проблемне навчання сприяє розвитку самостійного мислення учнів, формуванню вмінь вирішувати будь-які нові проблеми, забезпечує високу якість

отриманих знань, створює умови для ефективного засвоєння знань і цим сприяє розвитку інтелектуальних можливостей учнів, дозволяє створювати ситуації для творчого засвоєння навчального матеріалу та розвитку творчих здібностей учнів. Учені підкреслюють, що таке навчання дає можливість учителю забезпечити постановку питань у формі, здатній викликати інтерес школярів до виучуваного матеріалу і, зрештою, мобілізувати їх на пошук, створивши умови для послідовного розв'язання проблемної ситуації [4]. Проблемне навчання спрямоване на визначення ефективних шляхів оволодіння навчальним матеріалом, який може бути засвоєний шляхом пошуку нового знання за умови застосування проблемних ситуацій.

Ідея проблемного навчання (Task-based learning) на сучасному етапі була популяризована Н. Прабху, (N. Prabhu), який працюючи у школах Бангалора у південній Індії виявив, що учні краще запам'ятовують матеріал, якщо їхню увагу сконцентровано не на граматиці або лінгвістичних формах, а на мовленні. Замість введення лише лінгвістичних структур дітям пропонують проблему або завдання, яке вони мають виконати [3, 65]. Наприклад, дітей вводять в іншомовне мовленнєве середовище певними запитаннями для перевірки вокабуляру (e.g. What is this? It's a timetable. What does "arrival" mean?). Вони відповідають на запитання вчителя. Для розв'язання поставлених перед ними завдань, наприклад, шукають інформацію про розклад руху потягів (e.g. When does the Brindavan express leave/arrive in Bangalore?) [4]. Таким чином у центрі уваги знаходиться не запам'ятовування мовних структур, а виконання мовленнєвого завдання. Одним із видів проблемного навчання є стратегія "Занурення", або, словами Джейн Уїлліс "алгоритм дій PPP (презентація, практика, продукування)" [4]. Дітям пропонують завдання, яке вони мають розв'язати за певний проміжок часу. Лише після цього вчитель обговорює мовленнєві зразки, використані дітьми, вносить певні поправки та коригування, які є вкрай необхідними. Джейн Уїлліс пропонує три основні стратегії проблемного навчання: уведення в іншомовне середовище – презентація теми і завдання, активізація мовного матеріалу та мовленнєвих зразків (the Pre-task); цикл завдань – виконання завдання, способи його виконання, звіт (the Task cycle) і спілкування – аналіз і практика (Language focus).

Під час **уведення** в іншомовне мовленнєве середовище учитель презентує тему уроку, повідомляє та активізує ключові слова та мовленнєві зразки, які допомагають учням добре зрозуміти інструкції до виконання завдань [1, 134]. Діти можуть прослухати аудіо-записи із зразками відповідних завдань. У процесі реалізації **циклу** завдань діти виконують поставлену перед ними задачу маленькими групами, а вчитель контролює хід виконання. Потім учні вирішують, як вони мають представляти перед класом результати вирішення проблеми або завдання, в усній чи письмовій формі. У ході **спілкування** обговорюються шляхи та способи вирішення кожної проблеми, які представили

всі групи [3, 243]. Учитель акцентує увагу учнів на певних структурах чи граматичних формах, використаних ними під час виконання завдань.

Ступінь ефективності проблемного навчання значною мірою залежить від посильних інтелектуальних труднощів, які повинен долати учень. Процес засвоєння нових знань виступає як процес самоосвіти, що виявляється у власній інтелектуальній діяльності учнів. У ході дослідження виявлено, що наявність проблеми в навчальному процесі сприяє активізації мислення школярів та вихованню їх творчих здібностей, створює в учнів стан інтелектуального ускладнення як бажання та готовності вирішувати поставлену перед ними проблему. На наш погляд, заслуговує на увагу думка М. І. Махмутова, що навчальні проблеми повинні формулюватися з урахуванням віку учня, його індивідуальних особливостей, наявності певного рівня знань, умінь і навичок, тобто навчальні проблеми мають бути посильними і для сприйняття, і для самостійності розв'язання їх учнями [2].

Отже, авторка прийшла до висновку, що західноєвропейськими лінгводидактиками в рамках аудіолінгвального методу запропоновано застосування трифазної організації навчання PPP (presentation, practice, production – Task-based learning). У рамках проблемного навчання така організація забезпечує ефективність навчального процесу, поєднуючи комунікативну діяльність із пізнавальною. Процес іншомовного мовлення мислення відбувається в момент розвитку мовленнєвої ситуації, а іншомовне спілкування виступає як спонтанний досвід. Проведене дослідження засвідчує значний внесок представників педагогічної думки у визначення ролі і місця проблемного навчання в освітньому процесі. Ученими сформульована теорія проблемного навчання. Детально й конкретно визначено складники поняття проблемного навчання: проблема, пізнавальне завдання, проблемна ситуація і проблемне питання. Кожен із складників виступає засобом активізації мислення учнів лише в тому випадку, якщо він не просто несе інформацію для запам'ятовування, а включає навчальну проблему, зіткнення з якою створює проблемну ситуацію – необхідність пошуку вирішення ускладнень.

Література:

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
2. Dulay H., Burt M., Krashen S. (2019) Language Two. N.Y.: Oxford University Press, 2019.
3. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. London: Longman, 2008. 448 p.
4. Littlewood W. (2015) Communicative Language Teaching. N.Y.: Cambridge University Press, 2015.

ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ

Кваша Андрій Сергійович

аспірант кафедри початкової і професійної освіти,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди
ORCID: 0000-0002-0081-9740

Науковий керівник: Ткаченко Лідія Петрівна

доктор педагогічних наук, професор,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5745/>

Булінг є однією з найбільш суттєвих перешкод для створення безпечного і здорового освітнього середовища. Він не лише впливає на психоемоційний стан учнів, а й негативно позначається на їхній успішності та особистісному розвитку. У зв'язку з цим питання підготовки майбутніх учителів до ефективної протидії булінгу видається ключовим серед програмних результатів навчання у закладі вищої освіти. Протидія булінгу має стати складовою педагогічної підготовки, оскільки вчитель є дієвим суб'єктом організації безпечного шкільного середовища. Учителі відіграють важливу роль у виявленні ранніх ознак булінгу, розробці заходів щодо його попередження та профілактики, створенні атмосфери довіри та поваги серед учнів. Для цього необхідна комплексна й систематична підготовка здобувачів вищої освіти, яка повинна включати як теоретичні знання про сутність булінгу, так і практичні навички втручання у шкільні конфлікти і превенцію агресивних дій. Сприяє реалізації такого підходу розроблення сучасних педагогічних технологій.

Педагогічна технологія є системою науково обґрунтованих способів та методичного інструментарію вирішення завдань з метою отримання оптимального, заздалегідь визначеного результату. Вона має ознаки раціонально організованої діяльності, що характеризується певною послідовністю дій, що дозволяють отримати результат із найменшими затратами. Розробка педагогічної технології, спрямованої на формування в майбутніх учителів навичок запобігання та протидії булінгу, вимагає теоретичного обґрунтування, заснованого на сучасних наукових підходах. Компетентнісний підхід є одним із провідних у сучасній педагогіці. У цьому контексті протидію булінгу можна розглядати як одну з ключових компетентностей, яка має формуватися в ході підготовки майбутніх учителів. Компетентнісний підхід передбачає набуття знань, умінь, навичок і готовності застосовувати їх у реальних умовах.

Тому протидія булінгу як складник здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів має передбачати наявність психологічної компоненти – знання основних психологічних причин та чинників булінгу; комунікативної – здатність вести діалог з учнями, батьками та колегами з питань булінгу, а також уміння будувати довірчі стосунки з дітьми; управлінської – уміння планувати, організовувати та контролювати профілактичну роботу в школі; емоційної – здатність до емоційної стійкості, неупередженості під час розслідування випадків булінгу й саморегуляції в конфліктних ситуаціях.

Як зазначають О. Попова та А. Цапко, етапи педагогічної технології професійної підготовки майбутніх учителів доцільно виділяти, ураховуючи структуру та логіку процесу підготовки майбутніх учителів до певного виду діяльності, положення системного, аксіологічного та інших підходів [1, с. 120]. На нашу думку, теоретичною основою розробки педагогічної технології підготовки майбутніх учителів до запобігання та протидії булінгу є: теорія соціального навчання А. Бандури, яка говорить про те, що поведінка учнів, зокрема і агресивна, формується через спостереження і наслідування. Тому важливо формувати у майбутніх учителів здатність моделювати позитивні соціальні взаємодії у класі; теорія психоаналізу, яка дає змогу осмислювати внутрішню мотивацію агресора та жертви, що допомагає вчителям глибше розуміти психологічні причини булінгу; когнітивно-поведінкова теорія – дозволяє формувати в учнів конструктивні моделі поведінки, шляхом когнітивної перебудови і вироблення позитивної установки.

Практична реалізація педагогічної технології підготовки майбутніх учителів до запобігання та протидії булінгу має включати кілька етапів, а саме:

1) *аналіз та діагностика шкільного середовища*. Мета етапу – навчити майбутніх учителів володіти методами діагностики булінгу, включаючи використання опитувальників, анкет, спостережень і под.;

2) *профілактика та втручання*. Мета етапу – опанування здобувачами ефективних стратегій втручання у випадки булінгу на різних рівнях (індивідуальному, груповому);

3) *створення позитивного клімату в класі*. Мета етапу – навчити майбутніх учителів організовувати сприятливе шкільне середовища, у якому виключається можливість проявів булінгу.

Реалізація педагогічної технології підготовки майбутніх учителів до запобігання та протидії булінгу повинна ґрунтуватися на інтеграції різних методик та підходів, основними серед яких є: навчання через досвід – використання методу кейсів, рольових ігор та ситуаційних завдань для моделювання реальних ситуацій булінгу і відпрацювання стратегій запобігання; проведення тренінгів емоційної та соціальної компетентності для вчителів з метою підвищення їхньої здатності до управління конфліктами та запобігання агресивній поведінці; інтерактивні лекції та практичні заняття – поглиблене

вивчення наукових досліджень, що стосуються цькування, міжнародного досвіду протидії агресії в школі та сучасних підходів і програм профілактики; самоосвіта – проходження курсів на платформах дистанційного навчання.

Список літератури:

1. Попова О. В., Цапко А. М. Обґрунтування змісту етапів технології підготовки майбутніх учителів до педагогічної фасилітації у професійній діяльності. *Педагогічні науки* : Збірник наукових праць Херсонського держ. ун-ту. 2020. Вип. 93. С. 117-122.

ПОГЛЯДИ НА ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ІНТЕРКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ КНР

Лу Цзе

*аспірантка кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди
ORCID: 0000-0003-1061-1940*

Науковий керівник: Ткаченко Лідія Петрівна

*доктор педагогічних наук, професор,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5736/>

У зв'язку з тим, що глобалізаційні процеси стали невід'ємною складовою сучасності, інтеркультурні компетентності дедалі частіше зустрічаються в програмах підготовки фахівців у різних закладах освіти. Це засвідчує, що інтеркультурна компетентність стала не просто прагненням до розуміння іншої культури, а необхідною навичкою для молодих поколінь у процесі здобуття вищої освіти. Формування навичок інтеркультурної комунікації в системі вищої педагогічної освіти КНР є важливим напрямом освітнього процесу, зважаючи на прагнення КНР швидкими темпами інтегруватися в світову спільноту. Такий процес базується на кількох теоретичних та практичних підходах, але саме, компетентнісний підхід займає центральне місце в освітніх програмах КНР. Інтеркультурна комунікація в компетентнісному підході розглядається як ключова компетентність, що необхідна для ефективної взаємодії зі здобувачами, які належать до різних культурних середовищ. Особливо це актуально в умовах академічної мобільності, коли китайські студенти навчаються в європейських університетах, а китайські ЗВО набувають усе більшої популярності серед іноземних студентів. Інший підхід передбачає інтеграцію традиційної китайської культури у західні моделі навчання інтеркультурної комунікації, що дозволяє

створювати унікальні програми підготовки майбутніх педагогів. Традиції конфуціанства, що акцентують повагу, гармонію і колективізм поєднуються із західними цінностями індивідуалізму, утилітаризму та критичного мислення, що дозволяє балансувати між східними та західними освітніми практиками.

Зважаючи на те, що більшість досліджень із проблем інтеркультурної комунікації на сьогодні є переважно європейсько-американськими, китайські дослідники значною мірою продовжують запозичувати закордонні концепції та адаптувати їх насамперед до контексту вивчення мови або педагогіки, прагнучи підготувати китайських студентів та іноземних громадян до комунікативної взаємодії. Зростає усвідомлення необхідності вивчати та розширювати уявлення про інтеркультурну комунікацію, ураховуючи складність як китайського, так і глобального контекстів.

У 1980-х роках інтеркультурна комунікація в КНР почала досліджуватися як напрям, пов'язаний з іншомовною освітою і швидко розвивалася, щоб не відставати від темпів глобалізації. Відповідно до директивних документів, виданих Міністерством освіти Китаю, викладання іноземних мов передбачало формування у здобувачів інтеркультурної компетентності. У 2000 році китайська навчальна програма вивчення англійської мови CESEM вперше наголосила на пріоритеті розвитку інтеркультурної компетентності для спеціальностей, пов'язаних з англійською мовою. З 2004 року нормативними документами було оновлено вимоги до навчальної програми з вивчення англійської мови в закладах освіти КНР. Відповідно до оновлених вимог формування інтеркультурної компетентності мало таку ж важливу роль, як і знання англійської мови. У тому ж році стандарт навчального плану з вивчення англійської мови для середніх шкіл КНР (CECR) окреслив, що вивчення англійської мови в середніх школах повинно орієнтуватися на культурні знання, обізнаність і навички інтеркультурного спілкування. У 2015 році CECR знову зазнав змін. Так, нова редакція стандарту почала вимагати від коледжів і університетів КНР включити курс «Інтеркультурна комунікація» як один із обов'язкових курсів англійської освіти з метою розвитку інтеркультурної компетентності студентів [1].

Завдяки цим програмним документам Міністерства освіти Китаю інтеркультурна комунікація та інтеркультурна компетентність поступово інтегруються в освіту по всій території КНР. Викладачі англійської мови в закладах вищої освіти та учителі середньої школи зараз стверджують, що вони усіляко сприяють розвитку комунікативної компетентності, але все ще стикаються з проблемою: як ефективно інтегрувати інтеркультурну комунікативну компетентність у процес викладання мови. Серед основних завдань відзначають відсутність цілісного дизайну інтеркультурного навчання (навчальної програми, підручників, критеріїв оцінювання); інтеркультурне навчання викладацького складу; усвідомлення викладачами та здобувачами

важливості інтеркультурної освіти, особливо глибокого розуміння розмаїття та динаміки культур [1]. Тому є вірогідність того, що інтеркультурна комунікація в КНР не відповідає тенденціям глобалізації та ще не забезпечує суттєвої основи для потреб країни у викладанні інтеркультурної комунікації в закладах вищої освіти. У зв'язку зі збільшенням оновлених вимог до навчальних програм вивчення іноземної мови та відсутності кваліфікованої інтеркультурної підготовки, мало хто з викладачів має навички та досвід для розробки поглибленого міжкультурного курсу. Деякі викладачі вирішують ці проблеми, застосовуючи різні інтеркультурні практики в класах іноземних мов.

Отже, враховуючи нагальну потребу у підвищенні статусу інтеркультурної комунікації потрібні додаткові емпіричні дослідження, що дозволять проаналізувати реальний стан сформованості навичок інтеркультурної комунікації здобувачів.

Список літератури:

1. Су Фу. Стереотипи в міжкультурній комунікації. *Журнал Пекінського технологічного інституту* (Серія: Соціальні науки). Червень 2006. Вип. 8 (3). С. 26-28 (苏芙. 浅析跨文化交流中的定型. 北京理工大学学报 (社会科学版). 2006年6月. 第8卷第3期. 頁26-28).

ВИКОРИСТАННЯ КОНСТРУКТОРА «ЛЕГО» ДЛЯ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Щербина Карина Олександрівна

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Науковий керівник: Богдан Тетяна Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5724/>

Математика завжди була невід'ємною частиною людської культури, яка служить провідником для дитини у пізнанні навколишнього світу, базою для суспільного прогресу та важливим елементом розвитку особистості. Щоб математика не здавалася дітям чимось надто складним, варто активно використовувати можливості ігрової діяльності. Під час гри малюки виконують безліч математичних та логічних завдань: рахують предмети, порівнюють їх за розміром і формою, групують, класифікують, працюють з множинами,

роблять прості висновки та, спілкуючись, доводять або спростовують різні факти.

Надзвичайно цікавою і корисною формою діяльності для сенсорного та інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку є використання конструктора LEGO. LEGO – це найпопулярніша на сьогоднішній день педагогічна система, яка використовує моделі реального світу та ігрове середовище для навчання і розвитку дитини. Головна особливість полягає в тому, що вона допомагає комплексно інтегрувати роботу з конструктором LEGO в освітній процес і вирішувати ряд завдань передбачених Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні [1].

За допомогою конструктора LEGO діти можуть творити свій власний унікальний світ, вдосконалюючи при цьому математичні навички, розвиваючи рухову координацію, моторику та уважність.

Використання LEGO-технології в роботі з дітьми дошкільного віку обумовлене її значними освітніми можливостями:

- використанням у різних ігрових і навчальних зонах,
- технічними та естетичними характеристиками,
- багатофункціональністю [2].

Заняття з конструювання стимулюють допитливість, розвивають уяву активізують фантазію, спонукають до самостійності та ініціативності, а також викликають інтерес до винахідництва і творчості.

Конструктивна діяльність вимагає відносно високої зосередженості уваги у дітей. Перш ніж приступити до створення конструкції, необхідний точний розрахунок, продуманість, певна послідовність і точність в роботі. У процесі виконання конструкції дошкільнята вчаться рахувати деталі, порівнювати їх розміри та форми, розуміти симетрію. Також відбувається розвиток вміння довести почату справу до кінця, контролювати свою діяльність і отримувати якісний результат. При створенні конструкції діти можуть експериментувати з різними розмірами цеглинок, щоб знайти найкращий спосіб зробити її стійкою. Такі експерименти розвивають уявлення про пропорції та геометрію. Також LEGO допомагає розвивати дрібну моторику та координацію рухів, що є важливими аспектами фізичного розвитку дошкільнят. Маніпулюючи дрібними деталями, діти покращують свої моторні навички та координацію. Це, у свою чергу, сприяє загальному розвитку дитини та підготовці її руки до письма.

Використання конструктора LEGO для розвитку логіко-математичних навичок у дошкільнят дозволяє педагогу:

- демонструвати процес утворення чисел та порівнювати їх;
- ознайомлювати дітей з арифметичними операціями та сприяти формуванню обчислювальних навичок;
- знайомити дітей зі складом чисел та закріплювати їх;
- знайомити з геометричними фігурами;
- розвивати логічне мислення;

- сприяти розвитку пізнавальних процесів та комунікативних вмінь;
- покращувати дрібну моторику рук, орієнтування в просторі та на площині;
- виховувати акуратність та чіткість у роботі.

Отже, використання конструктора LEGO для логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку є ефективним інструментом, який сприяє формуванню ключових навичок мислення для успішного навчання. Завдяки ігровій формі діяльності, діти розвивають просторову уяву, здатність до абстрактного мислення та вирішення логічних завдань.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція) [Електронний ресурс] Режим доступу: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Міхєєва О. В. LEGO: середовище, іграшка, інструмент. *Інформатика і освіта*. 2016. № 6. С. 54-56.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ СТАРШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Андрейченко Ірина Станіславівна

студентка групи ПСз-23-3М, факультет права
публічного управління та національної безпеки
Поліського національного університету
ORCID: 0000-0002-1704-4320

Науковий керівник: Гречуха Ірина Анатоліївна

доктор філософії (в галузі соціальних та поведінкових наук
за спеціальністю 053 «Психологія»), доцент кафедри психології
Поліського національного університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5718/>

Анотація: Досліджено особливості розвитку емоційної сфери старших школярів в умовах війни. Обґрунтовано необхідність забезпечення старших підлітків психологічною підтримкою та допомогою під час війни.

Ключові слова: емоції, емоційна сфера, підлітковий вік, рекреація.

Підлітковий вік – це вік між дитинством та дорослістю, який характеризується важливими якісними перетвореннями, що пов'язані з психологічними та фізіологічними змінами, входженням у доросле життя. У підлітковому віці відбувається пошук власного «Я», сенсу життя, інтерес до внутрішнього світу, розуміння власних бажань та прагнень та мрій.

Підлітковий вік характеризується, як складний, критичний і має важливе значення в становленні особистості людини, оскільки розширюється обсяг діяльності, якісно змінюється характер, закладаються основи свідомої поведінки, формуються моральні уявлення. Це сензитивний період для розвитку емоційної сфери. Це важливий період психологічного дорослішання дитини. В якості загальних особливостей цього віку відзначають мінливість настроїв, емоційну нестійкість, різкі зміни настрою, раптові переходи від веселощів до смутку і песимізму.

Емоції та почуття – це психічні форми переживання людини. Вони виявляють ставлення особистості до світу, власне до себе і виконують сигнальну, оціночну, регулятивну функції. Опиняючись в основі мотивів, поведінкової активності і будучи суб'єктивною формою вираження потреб, емоції передують діяльності, спонукаючи і спрямовуючи її. Тому емоції не тільки супроводжують, але й впливають на предметну діяльність та на спілкування з іншими людьми.

Емоції виражають оцінне ставлення до умов життєвої діяльності та подій і відрізняються ступенем усвідомлюваності. Вони мають кількісні і якісні характеристики: інтенсивність, тривалість, знак і модальність [1, с. 10].

Емоційні стани включають в себе радість, гнів, сум, страх, відразу, зацікавленість, сором, відчай, надію та багато інших. Емоції можуть бути короткочасними або тривалими, позитивними або негативними, і вони можуть виникати у відповідь на які-небудь події або ситуації [2, с. 5].

Характеризуючи емоційну сферу сучасних старших підлітків варто відзначити її особливу вразливість, схильність до депресивних станів, тривожності, агресії. Особливості емоційної сфери підлітків проявляються також у розширенні палітри емоційних переживань, насиченості емоцій, що зумовлене статевим дозріванням та невірноваженість процесів збудження та гальмування [3, с. 12].

У підлітковому віці емоційна сфера активно розвивається і при цьому залишається дуже вразливою для різних негативних впливів. Під час війни емоційна сфера підлітка особливо страждає від постійного стресу, хвилювань та психологічного напруження, що негативно впливає на його психологічне та фізичне здоров'я [4, с. 3].

Комплексний підхід та специфіка об'єкта дослідження зумовили використання теоретичних та емпіричних методів дослідження. До теоретичних методів дослідження належать аналіз, синтез, порівняння та узагальнення науково-теоретичної літератури з проблеми дослідження. Під час теоретичного аналізу літератури було опрацьовано наукові праці таких дослідників, як А. Божович, Є. Ільїн, А. Прихожан, Д. Ельконін, Л. Виготський, С. Рубінштейн та інші. До емпіричних методів належать такі психодіагностичні методи, як методика САН, тест шкільної тривожності Філіпса, методика діагностики показників і форм агресії А. Басса і А. Даркі [5, с. 14].

Підбір таких методів дослідження є вдалим і дозволить отримати максимально повну та розгорнуту картину досліджуваного явища. Обрані методи психодіагностики є надійними, валідними і відповідають меті та завданням даного дослідження.

Дослідження проводилося впродовж січня-березня 2024 року на базі Ліцею №3 Коростишівської міської ради Житомирської області. До вибірки ввійшли старшокласники загальною чисельністю 50 осіб. Зазначимо, що значна кількість досліджуваних робить вибірку репрезентативною, отже результати дослідження можна поширити на інших осіб даного віку.

Проаналізувавши та співставивши результати дослідження за усіма трьома методиками можна зробити висновок, що емоційна сфера старшого підлітка в умовах війни зазнає негативного впливу. Так, за результатами дослідження, для більшості старших підлітків є характерними погіршення настрою, втома та апатія. Постійний стрес, спричинений військовим станом, є причиною підвищеної тривожності старших підлітків. Це, в свою чергу негативно впливає на самооцінку, саморозкриття підлітків, їх взаємини з оточуючими. Нервово напруження стає причиною підвищеної агресії, яка знаходить вихід насамперед

у вербальних проявах – нецензурній лайці, грубості, сварках та конфліктах, негативізмі, роздратуванні та навіть фізичних проявах.

Можемо зробити висновок, що емоційна сфера старших підлітків під час війни зазнає вкрай негативного впливу. Зазначимо, що дана робота має важливе практичне значення та застосування. Знання особливостей розвитку емоційної сфери старших підлітків під час війни дозволить психологам та педагогам, розробляти відповідні корекційно-відновлювальні програми, тренінги, психотерапевтичні заняття та впроваджувати їх у роботі з дітьми у закладах освіти та відпочинку.

Список використаних джерел:

1. Бандура Г. Теоретичні аспекти вивчення емоційних проявів у підлітків / Г. Бандура // Актуальні питання гуманітарних наук. – 2013. – Вип. 4. – С. 226-231.
2. Берекіч Н. Особливості тривожності сучасних підлітків // Психолог. – 2004. – №23-24. – С. 41-43.
3. Веренич Н. Особливості тривожності сучасних підлітків // Психолог. – 2004. – №23-24. – С. 41-43.
4. Вилюнас В. К. Психология эмоциональных явлений. – М.: Из-во МГУ, 1976. – 142 с.
5. Кириленко Т.С. Психология: емоційна сфера особистості / Т.С. Кириленко. – К.: Либідь, 2007. – 256 с.

МЕДИТАТИВНІ ТЕХНІКИ У РОБОТІ З ПСИХОТРАВМОЮ

Баєва Оксана Борисівна

магістрантка спеціальності «Психологія»,

Поліський національний університет, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Гречуха Ірина Анатоліївна

доктор філософії (спеціальність «Психологія»),

доцент кафедри психології,

Поліський національний університет, м. Житомир, Україна

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5705/>

Протягом останніх років процес життя людства набуває все нових ускладнень та переживань, котрі негативно впливають на здоров'я та психіку багатьох людей. Світова пандемія, екологічні проблеми та криза, соціально-політична нестабільність, війна в Україні призвели до тяжких випробувань для нашого населення. Рівень стресу підвищується кожного дня, і це буде відбуватися й надалі. Якщо мова піде про подолання стресу, психологічних травм, то слід враховувати, що цей процес передбачає безпосередні дії суб'єкта, його емоції і оцінки, а також внутрішні ресурси суб'єкта.

Тому, пропонується відновлювати свій психологічний стан і поновлювати свої ресурси за допомогою медитації, фізичних оздоровчих практик йоги, де медитація обов'язковий процес.

Багато практик можливо використовувати тепер завдяки працям Бхагван Шрі Раджніша (Ошо), професора філософії, що зібрав медитаційні техніки попередніх століть та адаптував їх із мудрістю століть у синтезі зі сучасною психологією. Цими розробками займалися університет «Іссален» США, подружжям Келлі, що були родоначальниками «Неорайхіанських» технологій.

Для того, щоб перевірити ефекти буддійської медитативної практики із звичайними людьми, Ричард Девідсон і його колеги розробили дослідження, у якому брали участь працівники Середньо-західної корпорації. Цілю було усунення психологічних та фізичних ефектів стресу у працівників. Навчання медитації десять тижнів проводив доктор Джон Кабат-Зінн – професор медицини Університету Массачусетса, засновник клініки зняття стресу в Меморіальному медичному центрі при Університеті Массачусетса. Після завершення медитативної підготовки, через чотири місяці після закінчення навчання тести електроенцефалограми виявили поступове і значне збільшення електричної активності у лівій прифронтальній долі мозку, що асоціюється з позитивними емоціями. Самі досліджувані упродовж цього часу повідомляли про зниження стресу, більший спокій, більш виражене загальне відчуття благополуччя.

Зміна активності у лівій прифронтальній долі показує і на зміцнення імунної системи – цей результат виявився величезним проривом у сучасній науці, адже до цієї миті не існувало наукових доказів про зв'язок між розумом і тілом.

Результати впливу позитивних емоцій при розвитку хвороб досліджувала докторка Лаура Сمارт Річмен, доцентка психології в університеті Дюка. Вона досліджувала фізичні наслідки двох позитивних емоцій, що асоціюються зі щастям: надія та цікавість. У дослідженні брали участь тисяча п'ятдесята учасників. Високі рівні позитивних емоцій асоціюються з меншою вірогідністю розвитку діабету, гіпертонії та захворювань дихальної системи.

У журналі «Journal of The International Neuropsychological Society» є опубліковане дослідження впливу медитації на рівень тривоги у пацієнтів з епілепсією, стійких до ліків, про засвідчення зниження тривожності після медитації.

Коли хтось слабкий фізично, йому радять займатися гімнастикою, де завдяки систематичним тренуванням можна зменшити фізичні недоліки. Ту ж саму роль відіграють і медитативні вправи, однак вже по відношенню до психіки і розумового розвитку, розумовим процесам. Головна ціль медитації – це заспокоєння мозку і повернення ясності думки.

Можна виділити основні аспекти цілей медитації:

- 1) Підвищення інтелектуальних здібностей, поглиблене сприйняття дійсності та окремих явищ, розвиток аналітичних можливостей, поліпшення переходів від дедуктивного мислення до індуктивного і навпаки;

2) Вироблення почуття глибинного спокою, відновлення порушеної психіки, набуття підвищених здібностей до управління нервово-психічною діяльністю, лікування психічних захворювань;

3) Покращення пам'яті, ліквідація безсоння;

4) Загальне оздоровлення організму, профілактика функціональних розладів, підвищення витривалості організму та стійкості до різноманітних захворювань;

5) Підвищення естетичних смаків, розвиток почуття гармонії та краси;

6) Напрацювання екстрасенсорних здібностей, надприродних можливостей людини [1].

Медитація значно знижує рівень стресу, тривоги та депресії, одночасно підвищуючи якість життя пацієнтів з ішемічною хворобою серця, демонструючи позитивний психологічний вплив.

Список літератури:

1. Колк Б. Тіло веде лік. Як лишити психотравми в минулому. Перекладачка Цвіра А. Харків: Vivat, 2022. 624 с.

РОЗВИТОК РЕЗИЛІЄНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Борецька Тетяна Дмитрівна

магістрантка спеціальності «Психологія»,

Поліський національний університет, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Гречуха Ірина Анатоліївна

доктор філософії (спеціальність «Психологія»), доцент кафедри,

Поліський національний університет, м. Житомир, Україна

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5713/>

Резилієнтність педагогів в умовах війни є важливою, оскільки вони стикаються з постійним стресом і непередбачуваними викликами. У складних обставинах війни вміння адаптуватися та зберігати працездатність стає критичним. Резилієнтність у педагогів включає не тільки особисту стійкість, а й здатність підтримувати навчальний процес, забезпечуючи безперервність освіти.

Різні наукові підходи по-різному трактують поняття резилієнтності. Наприклад, Р. Немен визначає її як комплексне явище, що охоплює різні способи подолання травм та радикальних змін у житті людини. Це не лише індивідуальна характеристика, а динамічний процес, який можна розвивати протягом життя. Педагоги, зокрема ті, що працюють з дітьми, повинні демонструвати стійкість, зберігати спокій та впевненість, щоб служити прикладом для своїх вихованців [1].

Основними факторами, що впливають на розвиток резилієнтності, є емоційна стійкість, соціальна підтримка, професійна компетентність і здатність до адаптації. Педагоги потребують підтримки колективу та сім'ї, а також можливостей для обміну досвідом з колегами. Їм важливо навчитися контролювати власні емоції в умовах підвищеного стресу, зберігаючи здатність ефективно працювати [1; 2].

Одним із головних викликів для освітян є забезпечення стабільного навчального процесу в умовах небезпеки та переміщення. Психологічна підтримка, включаючи психотерапію або групи самопомоги, допомагає педагогам зберігати внутрішню рівновагу. Важливо також застосовувати гнучкі підходи до навчання, наприклад, використовувати дистанційні методи або змішані форми навчання.

Державні та освітні інституції мають відігравати важливу роль у підтримці педагогів, надаючи їм необхідні ресурси, навчальні матеріали та психологічну допомогу. Роль педагогів полягає також у підтримці емоційного стану учнів, які можуть переживати страхи, тривогу та стрес через війну. Використання методик емоційної підтримки стає критичним для створення безпечного середовища в навчальному процесі. У цих умовах освітяни змушені швидко адаптуватися, набуваючи нових навичок, зокрема в дистанційному навчанні та кризовому менеджменті. Важливо, щоб вони також знаходили баланс між роботою і особистим життям, зберігаючи час для відпочинку та відновлення сил.

Окрім цього, педагоги відзначають необхідність системної психологічної підтримки для подолання емоційного виснаження та стресу. Багато з них зіштовхнулися з проявами посттравматичного стресового розладу, а тому звертають увагу на важливість розробки програм для відновлення психічного здоров'я як серед учителів, так і учнів. Під час війни діти стають вразливими, і саме педагоги мають допомагати їм впоратися з психологічними наслідками конфлікту.

Також під час дослідження була виявлена стійка україноцентрична позиція серед педагогів, що стала важливим ресурсом для підтримки морального духу. Педагоги вірять у силу українського народу, захисників та волонтерів, що надихає їх на активну участь у громадському житті навіть у найскладніші часи. Вони виступають за збереження національної ідентичності та готові передавати ці цінності своїм учням.

Загалом, резилієнтність педагогів під час війни ґрунтується на таких ресурсах, як робота, сім'я, творчість, волонтерська діяльність та національна свідомість. Війна змінила реальність освітян, але також показала їхню здатність до адаптації, збереження професійної і особистої гідності, а також підтримки учнів та громади. Проте, незважаючи на цю стійкість, існує нагальна потреба в системній психологічній допомозі для зменшення наслідків емоційного виснаження.

Таким чином, можемо узагальнити, що резилієнтність педагогів в умовах війни є критичним елементом для забезпечення якості освіти і підтримки психічного здоров'я як самих освітян, так і їхніх учнів. Необхідно розвивати стратегії адаптації, емоційної підтримки та професійного розвитку, а також залучати державні та інституційні ресурси для допомоги педагогам.

Список літератури:

1. Дікова-Фаворська О. М. Функціонал директора закладу загальної середньої освіти в умовах війни. Український соціум. 2022. Вип. 82. №. 3. С. 117-129. <https://doi.org/10.15407/socium2022.03.117>
2. Цюман Т., Нагула О., Адамська З. Психологічні умови резильєнтності педагога в період воєнного стану. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка. 2022. Вип. 2. №. 38. С. 83-89. <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2022.3813>

ДОСЛІДЖЕННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ВІЙНИ РОСІЇ З УКРАЇНОЮ

Герасимчук Ніна Григорівна

студентка, Поліський національний університет

Науковий керівник: Гречуха Ірина Анатоліївна

*доктор філософії (спеціальність «Психологія»),
доцент, Поліський національний університет*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5733/>

Анотація: У статті здійснено теоретичний аналіз особливостей формування стресостійкості педагогів в умовах воєнного часу. Стресостійкість – це важлива якість, яка дозволяє переносити стресові ситуації без негативних наслідків для здоров'я та діяльності. Розвиток стресостійкості є важливим завданням, особливо в умовах військових дій. Педагоги, які є стресостійкими, можуть успішно працювати в складних умовах та впоратися з емоційними впливами.

Ключові слова: стрес, стресостійкість, професійна діяльність.

Стрес – це реакція організму на подразники, яка допомагає адаптуватися до змінюючихся умов. Є два типи стресу: еустрес, який активізує резерви організму та сприяє адаптації, і дистрес, який виснажує захисні сили організму та може призвести до розвитку захворювань. Стрес виникає, коли потреби людини не задовольняються. Центральна нервова система реагує на стрес, виділяючи гормони стресу, які можуть призвести до змін у поведінці та здоров'ї. Стрес також впливає на різні системи організму. Хронічний стрес називають "тихим вбивцею ХХІ століття" [4].

Стрес – це реакція організму на психологічну ситуацію. Динаміка стресу включає в себе стан тривоги, боротьбу з причинами стресу. Рівень стресостійкості кожної людини є індивідуальним і змінюється протягом життя залежно від багатьох факторів. Стрес може бути викликаний різними ситуаціями. Існують три стадії стресу: тривожності, резистентності і виснаження [1].

Згідно з деякими дослідниками, стрес – це дискомфорт, який виникає у людини, коли вона відчуває дисбаланс між вимогами середовища та своїми ресурсами для їх вирішення. Реакція на стресову ситуацію може бути довільною або мимовільною, залежно від індивідуальних особливостей та досвіду. Людина розробляє копінг стратегії поведінки для подолання стресу [2].

Є різні підходи до розуміння стресу, такі як фізіологічна теорія, когнітивна теорія та інші. Люди можуть бути схильні до різного стресу і реагувати на стрес по-різному. У довгострокових стресових ситуаціях загальне функціонування організму погіршується, що призводить до стресу.

Стресостійкість – це сукупність особистих якостей, які дозволяють переносити стресові ситуації без негативних наслідків для здоров'я та діяльності людини. Важливо розвивати стресостійкість, особливо в умовах військових дій та для людей похилого віку, які мають низьку здатність протидіяти стресу. Показники стресостійкості включають правильне сприйняття ситуації, аналіз, оцінку, прийняття рішень, послідовність дій, поведінкові реакції та зміни у зовнішньому вигляді. Для подолання професійного стресу педагога важливо формувати стресостійкість, що допомагає підвищити ефективність його діяльності. Сучасні методи формування стресостійкості включають індивідуальні програми оздоровлення, тренінги та психологічні впливи. Одним з ефективних способів формування стресостійкості у людей похилого віку є дихальна гімнастика, яка допомагає підвищити рівень адаптаційних резервів організму [1].

У сучасних умовах зростає кількість стресогенних і психотравмуючих чинників, які впливають на професійну діяльність та здоров'я людини. Найвищий рівень стресу спостерігається у людей, які працюють у системі "людина-людина", зокрема у педагогів. Це пов'язано з особливостями їх професійної діяльності, де вони використовують не лише професійні знання і вміння, але й свої інтелектуальні та емоційно-вольові ресурси [3].

Педагоги, які є стресостійкими, можуть успішно працювати в складних умовах, маючи здатність ефективно впоратися з емоційними впливами та високим рівнем контролю. Стресостійкість включає в себе когнітивний, соціально-емоційний та поведінковий компоненти, які допомагають людині подолати стрес та забезпечити високий рівень професійної мотивації. Ця властивість формується протягом життя людини на основі генетичних характеристик та досвіду зіткнень зі стресогенними чинниками. Загальні стресори професійної діяльності включають в себе недостатню кількість

співробітників, виснажливий режим роботи, низький статус професії та інші фактори, які можуть впливати на психічне та фізичне благополуччя працівників.

Особливу увагу слід звернути на професійні стресори, пов'язані з виконанням функціональних обов'язків. Перш за все, відсутність регламентації функціональних обов'язків ставить особистість у скрутну ситуацію, де вона може бути звинувачена як у бездіяльності, так і у перевищенні повноважень. Другий стресор полягає в нереалістично високих вимогах до результатів роботи та використанні категоричного імперативу. Після виконання завдання особа може почувати негативну самооцінку і самоприпинення, а також відчувати низьку межу фрустрації. Третій стресор пов'язаний з ігноруванням думок підлеглого керівником, що може викликати хронічну втоми від роботи [2].

Початок нового навчального року в умовах війни та забезпечення доступу до освіти офлайн став великим випробуванням для системи освіти. Вчителям доводиться працювати в умовах постійної небезпеки, коли заклади освіти можуть бути обстріляні, а діти перебувають під загрозою. Це робить їх професійну діяльність надзвичайно важкою та екстремальною. Важливо також пам'ятати, що поведінка та емоційний стан вчителя мають великий вплив на дітей, особливо на молодших. Тому вчителям необхідно мати самоконтроль та вміння саморегулювати свої емоції. Вони повинні бути прикладом для дітей, демонструвати спокій та доброзичливе ставлення, створювати позитивний емоційний настрій в групі та навчати дітей саморегулювати свою поведінку.

Перед початком воєнних дій українська система освіти вже переживала складність через пандемію коронавірусної інфекції. Це призвело до впровадження дистанційної форми навчання та необхідності оволодіння новими інформаційними технологіями. Перехід на дистанційне навчання відбувся відносно легко, але з початком нового навчального року частина дітей повернулася до школи офлайн, що створило нові виклики та навантаження для педагогів [3].

Список використаної літератури:

1. Бердник Г. Б. Дослідження стресостійкості особистості майбутнього практичного психолога в процесі професійної підготовки у ВНЗ. Вісник післядипломної освіти. 2009. №11 (2). С. 19-28.
2. Калошин В. Ф. Стрес у педагогічній діяльності / В.Ф. Калошин // Конфлікти: сутність і подолання. – Х., 2008. – С. 107-220.
3. Когут О. О. Матриця розвитку стресостійкості особистості. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія». Острог: Видавництво НУОА, 2021. Вип. 12. С. 108-113.
4. Романчук О. Психологічна стійкість в умовах війни: індивідуальний та національний вимір. URL: https://i-cbt.org.ua/resilience_ukraine/

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Забігайло Андрій Олександрович

магістрант спеціальності «Психологія»,

Поліський національний університет, м. Житомир, Україна

Бех Валерій Валерійович

магістрант спеціальності «Психологія»,

Поліський національний університет, м. Житомир, Україна

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5697/>

Психологічна готовність до військової служби є комплексною властивістю особистості, рівень якої визначається ступенем розвитку всіх складових психіки: мотиваційної, пізнавальної, емоційно-чуттєвої та вольової сфер.

В умовах розбудови Збройних Сил України було виділено окремий вид забезпечення функціонування військових підрозділів, нарівні з матеріально-технічним, науково-методичним та медичним забезпеченням, – соціально-психологічне забезпечення.

Соціально-психологічне забезпечення бойових дій – це технологія, що спрямована на розвиток, збереження та відновлення психологічних ресурсів військовослужбовців, посилення позитивних впливів у соціальному та ергономічному середовищі, а також запобігання, послаблення й усунення негативних факторів, що впливають на військових, для успішного виконання бойових завдань. Ця система включає комплекс заходів, спрямованих на підготовку, підтримку, збереження та відновлення функціональних можливостей і боєздатності військових фахівців.

Соціально-психологічне забезпечення охоплює кілька основних напрямів: професійно-психологічний відбір військовослужбовців, психологічну підготовку до дій в умовах збройних конфліктів, оцінку та прогнозування соціально-психологічного стану військових підрозділів, надання соціально-психологічної допомоги під час бойових дій та реабілітацію тих, хто зазнав психічних травм внаслідок участі в бойових діях.

Ця система спрямована на формування та підтримку високого бойового духу і стійкого психічного стану військовослужбовців, розвиток їхніх індивідуально-психологічних та бойових якостей для ефективного виконання завдань бойової підготовки. Вона також забезпечує високу бойову готовність у мирний час і результативне ведення бойових дій для захисту державних інтересів.

Серед ключових психологічних чинників, що впливають на ефективність військових підрозділів, можна виділити загрозу втрати здоров'я або життя, можливість опинитися в оточенні або полоні, ризик підриву на мінах, а також раптовість і непередбачуваність бойових ситуацій разом із невизначеністю наслідків. Окрім цього, почуття самотності й безпорадності в складних бойових

умовах, а також негативний вплив навколишнього середовища (природно-кліматичні, географічні та інші фактори) можуть суттєво знижувати функціональний стан і боєздатність військових.

Система соціально-психологічного забезпечення аеромобільних підрозділів у контексті збройного конфлікту функціонує на трьох рівнях: базовому, супроводжувальному та реадаптаційному психокорекційному.

Базовий рівень системи соціально-психологічного забезпечення включає такі компоненти:

- Комплектування бойових підрозділів з урахуванням індивідуальних психологічних, соціально-психологічних і професійних характеристик військовослужбовців;
- Використання заходів психологічної підготовки для дій в специфічних соціально-психологічних і бойових умовах;
- Управління психологічним потенціалом особового складу;
- Прогнозування психологічного змісту майбутніх бойових ситуацій і створення умов для оптимального виконання бойових завдань та підтримання бойової активності військовослужбовців.

Супроводжувальний рівень охоплює такі аспекти:

- Психологічну підготовку та мотиваційне налаштування військових на виконання бойових завдань;
- Інформаційно-психологічну протидію впливу противника;
- Оцінку та прогнозування соціально-психологічного стану підрозділів;
- Управління психологічним станом військовослужбовців під час виконання бойових завдань;
- Надання соціально-психологічної допомоги, включаючи лікування бойових психічних травм, відновлення працездатності та боєздатності.

Реоадаптаційний психокорекційний рівень включає:

- Психологічну реабілітацію військовослужбовців та їх адаптацію до професійної діяльності в мирних умовах;
- Створення реадаптаційного соціального середовища;
- Проведення соціально-психологічного моніторингу ветеранів.

Основні складові соціально-психологічного забезпечення функціонування підрозділів військ у збройному конфлікті:

1. Професійно-психологічний відбір – спрямований на раціональний розподіл військовослужбовців за спеціальностями та комплектування підрозділів. Він гарантує відповідність психологічних якостей військових вимогам їхньої професійної діяльності і передбачає соціально-психологічне вивчення та психофізіологічне обстеження.

2. Психологічна підготовка – формування психологічної готовності військових до майбутньої бойової діяльності, зокрема в умовах локальних воєнних конфліктів.

3. Оцінка та прогнозування соціально-психологічного стану підрозділів – визначає рівень психогенних втрат, кількість військових, які потребують психологічної реабілітації, рівень згуртованості груп та оцінює функціональну готовність підрозділу до ведення бою.

4. Соціально-психологічна допомога – надається військовим під час бойових дій і включає підтримку їхнього психологічного стану, допомогу в кризових ситуаціях та забезпечення працездатності.

5. Соціально-психологічна реадаптація – відновлення психологічного стану учасників бойових дій та їх інтеграція в мирне життя після завершення конфлікту.

Соціально-психологічна підтримка військовослужбовців у бойових умовах націлена на активацію, мобілізацію, компенсацію і відновлення їхнього психологічного потенціалу. Соціально-психологічна реадаптація учасників локальних воєнних конфліктів проводиться для поступового психологічного повернення військових до мирного життя і їхньої інтеграції в соціальні зв'язки та відносини мирного періоду. Відповідно, система соціально-психологічної підготовки спрямована на розвиток у військових необхідного рівня психологічної стійкості до бойових психотравмуючих факторів і готовності до виконання бойових завдань.

Список літератури:

1. Кокурн О. М., Мороз В. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Формування психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до виконання завдань за призначенням під час бойового злагодження : метод. посіб. К. : 7БЦ, 2021. 170 с.

ПСИХОЛОГІЯ СТРЕСУ: РОЛЬ ГОРМОНІВ У ПСИХОЕМОЦІЙНОМУ САМОПОЧУТТІ ЛЮДИНИ

Кучерук Микола Петрович

магістрант спеціальності «Психологія»,

Поліський національний університет, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Гречуха Ірина Анатоліївна

доктор філософії (спеціальність «Психологія»),

доцент кафедри психології,

Поліський національний університет, м. Житомир, Україна

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5691/>

Людина це – ємність в якій відбуваються різні хімічні процеси. Настільки досконалого банку хімічних елементів, як організм людини, напевно, не існує. Всі процеси, що відбуваються всередині в нас можна охарактеризувати, як біохімія.

Всі наші дії зумовлені певними фізико-хімічними процесами в організмі. Людські страхи, радощі, залежності сформовані і залежать від насиченості нашого організму тими чи іншими речовинами і в тому числі їх дефіцитом. Управління стресом є ключовим для підтримки психологічного здоров'я. Неправильне сприйняття стресу може призвести до фізичних і емоційних проблем.

Основними продуктами обмінних процесів в організмі людини, які впливають, як на фізичний так і на психоемоційний стан є гормони – це життєво важливі біологічно активні молекули, які функціонують як хімічні посередники організму, регулюючи широкий спектр фізіологічних процесів і підтримують стан рівноваги постійно змінюваного середовища. Одними із головних гормонів є тестостерон, пролактин, мелатонін.

Гормони і нейромедіатори відіграють важливу роль у житті людини, оскільки допомагають зрозуміти його біологію та досягати бажаних результатів. Розуміння їх впливу може значно поліпшити якість життя [1; 2; 3].

Тестостерон є головним чоловічим гормоном, що впливає на настрій, соціальну поведінку та фізичні характеристики. Він регулює впевненість, оптимізм і здатність долати труднощі. Високий рівень тестостерону не пов'язаний з агресивністю, але впливає на готовність боротися за свої інтереси та не здаватися. Це важливо для самореалізації. Тестостерон також регулює інтелектуальну діяльність, просторове орієнтування та здатність до стратегічного мислення. Це базові навички для досягнення цілей у житті.

Важливо підтримувати здоровий рівень тестостерону через управління стресом, активність і якісний сон для досягнення особистісного розвитку та успіху. Сон є критично важливим для відновлення організму, оскільки він забезпечує баланс гормональних функцій. Якісний сон сприяє підвищенню тестостерону та загальному благополуччю.

Рухова активність та фізичні вправи позитивно впливають на гормональний баланс. Це допомагає підтримувати енергію та покращувати настрій. Рух і належний кровообіг є критично важливими для підтримки здоров'я. Важливо мати плинну лімфатичну рідину для кращої взаємодії з рецепторами в організмі. Гарячі ванни та йога можуть суттєво сприяти поліпшенню рухливості лімфи. Це, у свою чергу, покращує загальний стан організму.

Фокусування на досяжних цілях допомагає подолати стрес і досягти успіху. Важливо не перевантажувати себе занадто великою кількістю завдань. Ігнорування того, що поза зоною контролю, запобігає почуттю безпорадності. Слід зосередитися на власному житті та досягненнях. Зберігайте впевненість у собі, навіть коли ви стикаєтеся з труднощами. Це допоможе вам захистити свої кордони і не здаватися під тиском оточуючих. Однак, періодичне виходження за межі комфорту допомагає уникнути спотворення сприйняття реальності. Це важливо для особистісного зростання та розвитку. Високий рівень тестостерону може спотворювати сприйняття загроз. Не слід судити себе на основі емоцій, а важливо зберігати об'єктивність.

Пролактин – гормон, що регулює соціальні стосунки, може призводити до апатії та самопожертви. Він допомагає уникати конфліктів і знижує рівень тестостерону в стресових ситуаціях. Високий рівень пролактину свідчить про внутрішнє протистояння та нездатність до зміни, що людина діє проти власних інтересів, сприймаючи певні стосунки, завдання чи ситуації як тягар. Пролактин також вказує на необхідність аналізувати власні дії і адаптуватися до природного початку життя, щоб уникнути стресу.

Пролактин є гормоном, який регулює імунну відповідь і впливає на соціальну поведінку. Люди з пролактиновим вихованням часто відчують нездатність об'єктивно оцінювати себе і оточуючих, постійно звинувачуючи себе у всіх негараздах. Низькі рівні пролактину, навпаки, сприяють адекватній оцінці себе, безкомпромісності та активності, що веде до більш рішучих змін у житті.

Високий рівень пролактину може бути наслідком стресу та недосипання, що веде до зниження впевненості в собі та конкурентоспроможності. Конкуренція між людьми може стимулювати розвиток та досягнення. Здорове середовище, де спілкуються відповідальні дорослі, сприяє особистісному зростанню. Важливо контролювати його рівень через фізичну активність та здорове спілкування, щоб уникнути негативних наслідків для психіки та соціального життя.

Зв'язок між гормонами, такими як пролактин і тестостерон, може впливати на ваше самопочуття і задоволення в житті. Це важливий аспект для розуміння свого стану.

Мелатонін є важливим гормоном для відновлення та відпочинку, що впливає на якість сну і настрої. Високий рівень мелатоніну забезпечує глибокий, відновлювальний сон, тоді як низький призводить до безсоння та тривожності.

Мелатонін взаємодіє з іншими гормонами, такими як серотонін і адреналін, що впливають на настрої і відчуття втоми. Для покращення психічного здоров'я важливо контролювати рівень освітлення та використовувати техніки дихання. Це допомагає в синтезі серотоніну та мелатоніну, що покращує сон. Зниження штучного освітлення та використання блокувальників синього світла має важливе значення для покращення сну. Це допомагає організму краще відновлюватися вночі. Техніка квадратного дихання позитивно впливає на психіку і дозволяє знизити рівень стресу. Регулярна практика може значно покращити загальний стан здоров'я. Випикування тривожних думок на папір є корисною практикою для управління емоціями. Це допомагає фіксувати переживання і зменшує їх вплив на психіку.

Існують різні речовини, які впливають на наш організм і психіку, мова йде про ті, що необхідні нашому тілу і свідомості для правильного функціонування. Такі речовини, їх сполуки або продукти, в яких вони містяться, як правило, є самодостатніми, тобто без затрат енергії надходять до організму,

де накопичуються або проходять транзитом виконуючи свою роль в обмінних процесах. Проте, через умови, які не звичні для людини, може наставати збій в роботі обмінних процесів, від чого на пряму залежить ефективність нашого буття. Тому важливо зрозуміти власне фізичне тіло, розум та загалом організм для забезпечення себе оптимальною кількістю та якістю тих чи інших речовин задля ефективного функціонування.

Список літератури:

1. Litwack Gerald. Hormones (вид. Fourth edition). London, United Kingdom; San Diego, CA, 2022. P.1-47.
2. Melmed S., Polonsky K.S., Larsen P. R., Kronenberg H. M. Williams Textbook of Endocrinology (вид. 11th). Saunders. 2011. P. 478-479.
3. Шевчук В. Г., Мороз В. М., Белан С. М., Гжегоцький М. Р., Йолтухівський М. В. Фізіологія. Вид. 2, Підручник для ВМНЗ IV р. Вінниця: Нова Книга. 2015. 448 с.

ПОСТГОСПІТАЛЬНА ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ: ОПИС МЕТОДИКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Кучерук Микола Петрович

магістрант спеціальності «Психологія»,

Поліський національний університет, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Гречуха Ірина Анатоліївна

доктор філософії (спеціальність «Психологія»),

доцент кафедри психології,

Поліський національний університет, м. Житомир, Україна

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5690/>

На сьогодні українське суспільство переживає складні часи пов'язані з війною. А тому, актуальною є тема реабілітації військовослужбовців до цивільного життя після участі у бойових діях.

Реабілітація ветеранів є одним із основних напрямків діяльності органів державної влади, який спрямований на розробку та впровадження програм соціального захисту бійців. Цей процес включає збереження або відновлення фізичного та психологічного здоров'я учасників бойових дій, а також досягнення ними соціально-психологічного благополуччя.

Психологічна реабілітація ветеранів пов'язана із: відновленням або пошуком компенсаційних механізмів порушених психічних функцій (в тому числі і когнітивних); створенням сприятливих умов для повного виходу з кризового стану та посткризового зростання особистості; розвитком особистісних якостей і формуванням здорової системи стосунків з близькими

людьми та суспільством в цілому; розвитком соціально-психологічних механізмів адаптації; відновленням життєздатності та працездатності особистості [2].

Нагальною потребою в системі заходів надання психологічної допомоги є створення методики реабілітації в залежності від ступеня психологічного розладу та психосоматичних реакцій на пережиті події (стандартні, нестандартні, або критичні ситуації).

Описуючи дану проблему та пропонуючи варіанти її вирішення, автор спирався на власний досвід як ветерана, який здобув в процесі адаптації до оточуючого середовища поза стінами лікувального закладу. Автор методики з розумінням ставиться до того, що даний метод підійде не всім без винятку. Людина має бути готова визнати наявність психологічних проблем, розпізнати її, зрозуміти та прийняти. Проте, автор виявляє впевненість, що велика частина тих хто зможе застосувати методику реабілітації ветеранів у своїй практиці знайде «фундаментальні припущення про світ і про себе, які і дозволять їй функціонувати у здоровий спосіб» [3].

На етапі реінтеграції та адаптації ветеран часто задається питаннями сенсу життя, піддаючи під сумнів як власну поведінку, так і поведінку інших людей, намагаючись все розглядати з позиції справедливості, «добра і зла», виключно правильних та докорінно неправильних вчинків. Такий «коктейль» внутрішніх сумнівів та конфліктів провокує не лише небезпечну поведінку особистості по відношенню до самої себе, але й асоціальну, яка має прояв в суспільстві в цілому [1].

Саме тому, військовий, який пройшов через бойові дії та боротьбу з фізичними і моральними наслідками війни, має розуміти зміни які відбулися в ньому самому та виробити для себе алгоритми дій взаємостосунків та особливостей взаємодії з оточуючими.

Першим і одним із головних чинників адаптації є баланс між фізичним та психічним здоров'ям. Необхідність здачі аналізів та виявлення недоотриманих речовин для правильного функціонування організму є невід'ємною складовою якості життя у вигляді самопочуття та загального тону організму. Необхідністю також є зменшення або виключення впливу на організм речовин, які заважають йому гармонійно функціонувати. Тут ми говоримо не лише про виключення шкідливих речовин як, наприклад, алкоголь, нікотин, психотропних речовин, лікарських препаратів, які викликають звикання, а і про забезпечення здорового харчування в цілому, а також підтримка здорового способу життя (помірне фізичне навантаження, спорт тощо). Варто звернутися за консультацією до нутриціолога, створити індивідуальну програму харчування, взявши за основу продукти в яких містяться мікроелементи, яких не вистачає в організмі за результатами зроблених аналізів.

По-друге, необхідно організувати структуру власного життя: визначити пріоритети, гармонізувати бажання, зрозуміти власні потреби та потреби близьких людей, структурувати ресурси наявні та необхідні. Окрім того

знадобляться знання з психологічної практики цілепокладання, а саме: розвиток вмінь ставити перед собою короткотривалі цілі та досягати їх; на довготривалу перспективу ж виставляти проміжні шаблі контролю за виконанням того чи іншого плану; розробляти та аналізувати механізм наповнення «корисного вмісту» подій в одному дні.

Відповідно, третім пунктом є щоденне планування свого режиму дня. Це дійсно дуже важке завдання. Можна додати такі пункти як: підготовка, планування, оцінка ризиків або потенційних змінних, часові рамки, готовність до дій. Окрім того, важливо мати запасний план, на той випадок, якщо заплановане не матиме змогу реалізуватися в силу певних обставин. Проте, потрібно максимально докласти зусиль, щоб ним не скористатись.

По-четверте, власне не варто забувати додавати в свій режим дня ті справи, які приносять задоволення. В психології це називають додати список ресурсних справ, тобто таких, які дають нам позитивний заряд енергії. Це так звані наші хобі – прості заняття, діяльність, основним продуктом якого є внутрішній спокій, задоволення, щастя, умовні показники успішності.

П'ятим, останнім і основним пунктом, є знаходження балансу в своєму оточенні, коло спілкування, яке ти допускаєш в своє життя і несеш за ці стосунки власне відповідальність. Це дуже відповідальне завдання, так як від виконання даного пункту залежить, в більшості випадків, добробут та психологічне здоров'я близьких нам людей. Автор методики вказує, що особисто для нього ключовим стало виховання вимогливості до самого себе, як до батька та чоловіка, намагання беззаперечного виконання функцій, які покладені на ці соціальні статуси. Саме виконання цього пункту додає впевненості, стійкості та розуміння що в близьких людей є потреби в тобі самому, а не лише у виконанні тих обов'язків, які несуть цей статус.

Підсумовуючи хочемо наголосити, що ці рекомендації є не лише перевіреною грунтом щоб віднайти втрачені нитки на шляху досягнення цілей, але і можливістю для переглядів власних пріоритетів. Нами було описано дієві методи реабілітації та реінтеграції для тих, хто зустрівся з труднощами власного самоусвідомлення, а підібрані психологічні інструменти несуть лише позитивний потенціал в формування, розвиток та адаптацію особистості в суспільстві.

Список літератури:

1. Климчук В. О. Психологія посттравматичного зростання: монографія. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 125 с.
2. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 1. Київ, 2018. 208 с.
3. Janoff-Bulman R. Shattered assumptions: Towards a new psychology of trauma. New York: Free Press; 1992.

ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ВНЗ

Омелькович Світлана Петрівна

магістрантка спеціальності «Психологія»,

Поліський національний університет, м. Житомир, Україна

ORCID: 0000-0002-9581-0043

Науковий керівник: Гречуха Ірина Анатоліївна

доктор філософії (спеціальність «Психологія»),

доцент кафедри психології,

Поліський національний університет, м. Житомир, Україна

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5699/>

Формулювання мотивації студентів до навчально-пізнавальної діяльності є однією з центральних проблем у сучасній вищій освіті. Це стає актуальним через зміни у змісті навчання. Суспільні вимоги сьогодні вимагають від університетів підвищення якості освіти та виховання, формування конкурентоздатного випускника. Формування мотивації включає в себе утвердження у молоді ідеалів, створення системи цінностей та пріоритетів, що є соціально прийнятними в українському суспільстві, у поєднанні з активною поведінкою, що свідчить про наявність зв'язку між усвідомленими та реально діючими мотивами. Мотивація навчання складається з багатьох аспектів, які змінюються та вступають у нові співвідношення. Це може бути пов'язано з суспільними ідеалами, значущістю навчання для самого студента, його мотивами, цілями, емоціями, інтересами, рівнем навчальних досягнень, когнітивними можливостями. Тому розвиток мотивації не є простим позитивним або негативним ставленням до навчання, а складним утворенням різноманітних структур мотиваційної сфери [1].

Учбова мотивація залежить від того, наскільки студенти оцінюють різні аспекти навчального процесу відповідно до своїх особистих потреб і цілей, що можуть співпадати або не співпадати з метою навчання. Розвиток майбутнього фахівця можливий лише при наявності сформованого мотиваційно-ціннісного ставлення до навчання. Н. Б. Нестерова, аналізуючи психологічні особливості розвитку учбово-пізнавальної діяльності студентів, розділяє весь період навчання на три етапи: 1 етап (1 курс) – характеризується високим рівневими показниками професійних і учбових мотивів, студенти знайомляться з роллю керівника власної учбової діяльності; 2 етап (2 – 3 курс) – відрізняється загальним зниженням інтенсивності прояву всіх мотиваційних компонентів; 3 етап (4 – 5 курс) – характеризується тим, що росте ступінь усвідомлення інтеграції різних форм мотивів навчання. Але не залежно від того, на якому курсі знаходяться студенти, у будь-якому разі мотивація до навчання буде відрізнятися

та носити індивідуальний характер у кожного студента окремо. Одні студенти відносяться до навчання, як до інструменту підготовки до майбутньої професії, виконують лише те, що зазначають викладачі з метою не залишитися на другий рік. Інші навпаки у навчанні бачать сенс свого життя. Деякі студенти приділяють велику увагу суспільним формам життя. Цілком ймовірно, що загальна спрямованість структура інтересів даних типів зберігаються в їх подальшій діяльності.

Е. Ф. Зеєр виділяє три типи студентів за їхньою професійною спрямованістю. Перший тип – студенти з позитивною професійною спрямованістю, коли їхні особисті мотиви відповідають обраній професії і передбачають зв'язок з її змістом. Другий тип – студенти, які ще не визначилися з професійним вибором. Для них прийнятний компроміс між відсутністю визначеності або навіть негативним ставленням до обраної професії та продовженням навчання у ВНЗ з перспективою працювати у цій галузі у майбутньому. Третій тип – студенти з негативним ставленням до обраної професії. Їхня мотивація пов'язана зі суспільними цінностями вищої освіти, але вони мають вкрай поверхневе уявлення про професію, де провідним мотивом є не сама діяльність, а оточуючі її обставини [2].

Студенти можуть виявляти різний ступінь вмотивованості до навчання. Учбова діяльність завжди мотивована, оскільки вона відбувається в соціальному контексті. Основною проблемою в професійній освіті є перехід студентів від учбової діяльності до професійної. Цей перехід відбувається через трансформацію пізнавальних мотивів учнів у професійні мотиви фахівців. Таким чином, пізнавальні і професійні мотиви студента взаємодіють і взаємно змінюються, утворюючи основу для їхнього професійного розвитку.

Отже, виходячи з вищесказаного положення, можна зробити висновок про те, що мотивація у студентів впродовж його навчання у ВНЗ зазнає деякі зміни, тобто мотивація має свою динаміку від курсу до курсу.

Список літератури:

1. Бондаренко О. Ф. Психологічні особливості сучасної студентської молоді. *Практична психологія та соціальна робота*. 2003. № 4. С. 8-11.
2. Коваленко Н. П., Пономаренко С. В., Поспелова Г. Д., Шерстюк О. Л. Мотивація навчальної діяльності як запорука успішної професійної підготовки студента. *Сучасний підхід до викладання навчальних дисциплін в контексті підвищення якості вищої освіти : матеріали 50-ї наук.-метод. конф. викладачів і аспірантів* (Полтава, ПДАА, 26-27 лютого 2019 р.). Полтава, 2019. С. 13-16.

ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ЯКОСТІ ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ

Панасюк Надія Сергіївна

магістрантка спеціальності «Психологія»,

Поліський національний університет, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Гречуха Ірина Анатоліївна

доктор філософії (спеціальність «Психологія»), доцент,

Поліський національний університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5732/>

Психологічна стійкість людини проявляється в її здатності адаптивно реагувати на тривалі навантаження та підтримувати рівний, спокійний настрій. Вона дозволяє своєчасно реагувати на складнощі та часті зміни, оптимально знижуючи страх, тривогу та напругу у всіх сферах життєдіяльності. Психологічна стійкість є багатогранною, що підкреслює її масштабність і фундаментальність якості особистості [4].

Психологічна стійкість характеризується як відкрита система зі своїми структурними та функціональними складовими. Вона є комплексною системною характеристикою особистості, що об'єднує різні рівні життя та діяльності людини, такі як стресостійкість, психологічна безпека та психологічна культура.

Під стійкістю мається на увазі здатність протистояти труднощам і зберігати віру в ситуаціях фрустрації. Урівноваженість означає відповідність сили реакцій та активності поведінки силі подразника та значенню події. Опірність – це здатність чинити опір обмеженням, що заважають свободі поведінки. Стійкість проявляється у подоланні труднощів, збереженні віри в себе, впевненості у своїх можливостях та здатності до ефективної психічної саморегуляції [1, 2].

Важливим аспектом психологічної стійкості є баланс приємних і неприємних почуттів, задоволеності, благополуччя та переживань радості й щастя з одного боку, і відчуттів незадоволеності, недосконалості, смутку й страждання – з іншого. Без цього балансу неможливо досягти відчуття повноти життя.

Психологічна стійкість включає здатність знаходити баланс між комфортністю та автономністю і здатністю підтримувати його. Для психологічної стійкості необхідна здатність протистояти зовнішнім впливам, залишаючись вірним своїм намірам і цілям.

Таким чином, психологічна стійкість – це якість особистості, яка складається з аспектів стійкості, урівноваженості та опірності. Вона дозволяє протистояти життєвим труднощам, несприятливому тиску обставин, зберігати здоров'я і працездатність у різних випробуваннях [1].

Психологічну стійкість можна розглядати як складну якість, що синтезує окремі якості і здатності. Вона підтримується внутрішніми (особистісними) ресурсами та зовнішньою (міжособистісною, соціальною) підтримкою. Психологічна стійкість особистості є інтегральним показником, який відображає результати навчання, виховання та досвід взаємодії з навколишнім середовищем. Головною характеристикою психологічної стійкості є здатність зберігати позитивні якості у важких життєвих обставинах [3].

Таким чином, можна зробити наступні висновки:

1. Психологічна стійкість є моделлю взаємовпливу здібностей, навичок та умінь утримувати емоційні та когнітивні процеси, а також процеси діяльності у рівноважному стані.

2. У підлітковому віці психологічна стійкість проходить стадію формування, її компоненти можуть не мати чіткого співвідношення, а їх інтенсивність змінюється різко.

3. У зрілому віці психологічна стійкість стає єдиною якістю особистості, її компоненти чітко взаємопов'язані, а показники змінюються плавно завдяки набутому життєвому досвіду.

Список літератури:

1. Варій М. Й. Психологія : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 288 с.
2. Вікова та педагогічна психологія : навч. посібник / О. В. Скрипченко, Л. В. долинська, З. В. Огороднійчук та ін. Вид. 2-ге, допов. Київ : Каравела, 2008. 400 с.
3. Ключко Л. Теоретико-методологічний аналіз феномену задоволеності якістю життя як умови розвитку професійної Я-концепції особистості. *Психологічні перспективи*. 2018. Вип. 32. С. 135-148.
4. Сердюк Л. З. Психологічні технології самодетермінації розвитку особистості: монографія. Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2018. 192 с.

МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У КОНФЛІКТАХ

Стамат Вікторія Михайлівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та маркетингу,
Миколаївський національний аграрний
університет, м. Миколаїв, Україна
ORCID: 0000-0001-5789-4023

Вершинін Микита Петрович

здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент,
Миколаївський національний аграрний
університет, м. Миколаїв, Україна

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5729/>

Маніпулятивні технології є важливим аспектом сучасного суспільства, що впливає на різні сфери життя, включаючи політику, медіа, рекламу та міжособистісні стосунки. Ці технології використовуються для прихованого впливу на свідомість і поведінку людей з метою досягнення певних цілей, часто без їхньої згоди або навіть усвідомлення.

Маніпуляція – це вид психологічного впливу, який спрямований на зміну думок, почуттів або поведінки людини без її явної згоди. Вона може проявлятися як у міжособистісних стосунках, так і на масовому рівні. Міжособистісні маніпуляції включають такі методи, як газлайтинг, пасивно-агресивна поведінка, брехня та звинувачення. Масові маніпуляції часто використовуються в політичних процесах і медіа для формування громадської думки [1].

Маніпулятивні технології охоплюють різні методи, такі як емоційний вплив, приховані повідомлення, спекуляції та фейкові новини. Наприклад, у політиці маніпуляції часто використовуються для впливу на виборців, створення певного іміджу кандидата або дискредитації опонентів. У рекламі маніпуляції можуть включати використання емоційних образів або прихованих повідомлень для стимулювання покупок. Не рідко для привертання уваги або купівлі певного продукту використовують маніпуляції за допомогою кольорів, розміру цифр та їх кількості, часто використовують навмисне зменшення літер, якими пишеться важлива інформація про продукт.

Маніпуляції на підприємствах є серйозною проблемою, яка може впливати на ефективність роботи, моральний стан співробітників та фінансові результати. Вони можуть мати різні форми та причини, серед яких можуть бути:

- фінансові маніпуляції, маніпуляції з розподілом постійних і змінних витрат можуть створювати викривлену фінансову картину підприємства, зміна облікових політик, використання різних методів обліку для створення вигіднішої

фінансової звітності. Фінансові погрози та маніпуляції через заробітню плату та її складові;

- маніпуляції в комунікаціях, маніпулятори можуть приховувати свої справжні наміри, щоб досягти бажаного результату. Психологічний тиск, використання психологічних прийомів для впливу на рішення та поведінку співробітників [5].

Можна припустити, що кривдниками можуть бути не лише працівники з великим досвідом роботи, які перебувають на межі професійного вигорання, а й молоді спеціалісти, які через свою професійну некомпетентність та низький відсоток компетентності, або повної відсутності належного досвіду роботи намагаються завоювати авторитет серед своїх колег не дуже коректними методами. Внутрішньо-групові конфлікти, які виникають внаслідок таких дій можуть мати значний вплив на роботу організації. Під час таких конфліктів колектив може розпастися, що призведе до нездатності виконувати завдання керівника, оскільки учасники не можуть діяти спільно [6].

Популярним рішенням в медіапросторі є використання відомих акторів, спортсменів для просування певного продукту, а особливо алкогольних напоїв. Серед основних прийомів впливу можуть використовуватися такі:

- емоційний вплив, маніпулятори часто використовують емоції для досягнення своїх цілей. Це може бути страх, гнів, співчуття або радість. Наприклад, у рекламі часто використовуються зворушливі історії або драматичні сцени, щоб викликати емоційний відгук і стимулювати покупку. Основні техніки емоційного впливу маніпулятора включають апеляцію до почуття провини, коли маніпулятор може використовувати жалісливий тон, перебільшувати свої проблеми або навіть звинувачувати жертву в своїх невдачах, щоб викликати почуття провини. Лестощі також є поширеною технікою, де маніпулятор використовує компліменти та лестощі для підкорення людини і змушення її діяти в інтересах маніпулятора. Залякування включає погрози, шантаж або створення атмосфери страху, щоб змусити жертву підкоритися. Ізоляція є ще однією технікою, коли маніпулятор намагається ізолювати жертву від друзів та родини, щоб посилити свій контроль;

- приховані повідомлення, це техніка, коли інформація передається непрямо, через натяки або символи. Наприклад, у політичних кампаніях можуть використовуватися символи, які асоціюються з певними ідеями або цінностями, щоб вплинути на виборців;

- спекуляції та фейкові новини, розповсюдження неправдивої або спотвореної інформації для маніпуляції громадською думкою. Це може бути як у політиці, так і в бізнесі. Наприклад, фейкові новини можуть використовуватися для дискредитації конкурентів або створення паніки;

- газлайтинг, це вид психологічного тиску на особу або групу осіб, коли маніпулятор змушує сумніватися у власній адекватності та сприйнятті певної інформації. Це може включати заперечення фактів, перекручування інформації

та звинувачення жертви у вигаданих проблемах. Основні ознаки газлайтингу включають заперечення фактів, коли маніпулятор може заперечувати події, які дійсно мали місце, стверджуючи, що жертва все вигадала або неправильно запам'ятала. Обесцінення почуттів також є характерною рисою газлайтингу, коли газлайтер знецінює почуття та емоції жертви, стверджуючи, що вони не мають значення або є перебільшеними. Перекладання відповідальності часто використовується маніпулятором, який перекладає відповідальність за свої дії на жертву, стверджуючи, що вона сама винна у всьому, що відбувається. Ізоляція є ще однією ознакою газлайтингу, коли газлайтер намагається ізолювати жертву від друзів та родини, щоб посилити свій контроль;

- аб'юзивна поведінка або насильницька поведінка, може проявлятися в різних формах і мати серйозні наслідки для жертв. Вона може бути фізичною, емоційною, психологічною, сексуальною або економічною. Аб'юзивна поведінка може проявлятися в різних формах, включаючи фізичне, емоційне, психологічне, сексуальне та економічне насильство. Фізичне насильство включає удари, штовхання, побиття або будь-які інші фізичні дії, що завдають шкоди. Емоційне та психологічне насильство проявляється через приниження, образи, маніпуляції, контроль та ізоляцію від друзів і родини. Сексуальне насильство включає примус до сексуальних дій без згоди та сексуальні домагання. Економічне насильство полягає в контролі над фінансами, забороні працювати або навчатися та обмеженні доступу до грошей [5];

- використання авторитету, маніпулятори можуть посилатися на авторитетні джерела або відомих людей, щоб надати своїм словам більше ваги. Це часто використовується в рекламі та політиці, коли відомі особистості підтримують певні продукти або ідеї [2].

Основними причинами використання маніпуляцій є бажання контролювати поведінку та думки інших людей, а також досягнення власних цілей. Розвиток інформаційних технологій значно спростило процес маніпуляцій, дозволяючи впливати на масову та індивідуальну свідомість через медіа та соціальні мережі [4].

Наслідки маніпуляцій можуть бути досить серйозними. Вони включають втрату довіри до джерел інформації, зниження критичного мислення та підвищення рівня тривожності та стресу серед населення. У міжособистісних стосунках маніпуляції можуть призводити до емоційного виснаження, зниження самооцінки та навіть психологічних травм.

Маніпулятивні технології часто використовуються у конфліктах для досягнення переваги або контролю над ситуацією. Вони можуть бути застосовані як у міжособистісних конфліктах, так і в масштабних політичних або соціальних конфліктах. Серед основних маніпулятивних технологій можна виділити наступні:

- демонізація опонента, це техніка, коли опонента зображують як ворога або загрозу, щоб виправдати агресивні дії проти нього. Це може включати

використання негативних стереотипів, перебільшення негативних якостей або приписування опоненту злочинних намірів;

- використання страху, страх є потужним інструментом маніпуляції. У конфліктах страх може використовуватися для мобілізації підтримки, виправдання агресивних дій або придушення опору. Наприклад, поширення чуток про можливі атаки або загрози може змусити людей підтримувати певні дії або політику;

- емоційний шантаж, це техніка, коли маніпулятор використовує емоції, такі як вина, сором або співчуття, щоб змусити опонента діяти у своїх інтересах. Наприклад, у міжособистісних конфліктах це може включати звинувачення у невдячності або байдужості [3].

Для протидії маніпуляціям у конфліктах важливо розвивати критичне мислення, аналізувати джерела інформації та не піддаватися емоційним провокаціям. Також важливо підтримувати відкритий діалог і співпрацювати з іншими для зміцнення єдності та опору маніпулятивним впливам [1].

Список літератури:

1. Маніпуляції: ознаки, види, протидія. URL: <https://psychologer.com.ua/manipuliatsiia/> (дата звернення 05.09.2024)
2. Костельнюк М. М. Маніпуляційні технології в політичних процесах: термінологічний інструментарій. 2018. №5. С. 123-131. DOI: 10.15421/171877.
3. Маніпулятивні технології в аспекті інформаційної безпеки. URL: <http://surl.li/brriuu> (дата звернення 05.09.2024).
4. Маніпуляції, їх види та причини. URL: <http://surl.li/cbubws> (дата звернення 05.09.2024).
5. Stamat V., Bytko D. (2023). Means of neutralizing abusive behavior in enterprise management. *Modern Economics*, №37(2023), 91-95. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V37\(2023\)-13](https://doi.org/10.31521/modecon.V37(2023)-13). URL : <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/13826> (дата звернення 05.09.2024)
6. Стамат В. М., Лесік М. А. Внутрішньо-групові конфлікти та соціально-психологічний клімат в колективі. *Обліково-аналітичне і фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання: глобалізаційні та євроінтеграційні аспекти*: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 15-16 листопада 2023 р.). Миколаїв : МНАУ. 2023. С.99-103. URL : <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/16387> (дата звернення 05.09.2024)

ГЕНДЕРНА ПСИХОЛОГІЯ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Стамат Вікторія Михайлівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та маркетингу,
Миколаївський національний аграрний
університет, м. Миколаїв, Україна
ORCID: 0000-0001-5789-4023

Кирило Юлія Іванівна

здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент,
Миколаївський національний аграрний
університет, м. Миколаїв, Україна

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5728/>

Активне поєднання жіночих і чоловічих моделей поведінки створює умови та формує усвідомлену потребу у вивченні гендерних особливостей поведінки особистості в лідерстві та організаційно-методичних аспектів управління залежно від статі керівника [1].

Гендерні стереотипи та упередження, що існують у суспільстві, можуть суттєво впливати на процеси управління, комунікацію та прийняття рішень в організаціях. Тому важливою складовою підвищення ефективності управлінських процесів є вивчення гендерної чутливості, що дозволяє розуміти та враховувати різницю у стилях лідерства чоловіків і жінок. Це сприяє створенню більш гармонійного робочого середовища, де поважаються різноманітність думок і підходів, незалежно від статі.

Гендерна рівність в управлінні бізнесом є надзвичайно високою в сучасному світі, особливо в умовах зростаючої соціальної відповідальності компаній та глобальних змін у трудовому ринку. Гендерні стереотипи, сформовані традиційною чоловічою управлінською культурою, продовжували ще довгий час впливати на можливості жінок у кар'єрному зростанні та участі в керівних структурах.

В Україні гендерна політика та підходи до управління бізнесом стали важливою частиною стратегії розвитку та соціальної відповідальності. Країна продовжує вдосконалювати законодавство щодо гендерної рівності та підтримує ініціативи, спрямовані на інтеграцію рівних прав та можливостей у бізнес-середовище. Багато українських підприємств активно впроваджують гендерні стратегії, щоб забезпечити рівні можливості для чоловіків і жінок на робочому місці.

У сучасному світі лідерами стають як чоловіки, так й жінки. Зараз важко викликати почуття здивування в оточуючих від того, що жінка є керівником підприємства, фірми, компанії, організації, ніж це було 10-15 років тому назад. У психології управління виділяють певні особливості щодо розрізнення керівників залежно від чоловічої та жіночої статі. Жінка-лідер, жінка-керівник

руйнує деякі спрощені уявлення у суспільстві щодо неї, а це призводить до суттєвих змін у їх сприйнятті чоловіками [2].

Можна з впевненістю стверджувати, що співвідношення чоловіків і жінок на керівних посадах швидко змінюється, і все більше жінок залучаються до підприємницької діяльності. Водночас, чоловіки й жінки по-різному підходять до тієї ж професійної діяльності: для перших кар'єра частіше є символом престижу, тоді як для других вона є засобом самореалізації.

Порівнюючи ділові та психологічні риси чоловіків і жінок, можна виділити певні відмінності в їхніх управлінських стилях. Жінки в деяких випадках мають особливі переваги для успішного виконання управлінських обов'язків. Якщо чоловіки-керівники зазвичай застосовують агресивніші методи управління, концентруючи владу в своїх руках і підкорюючи колектив, то жінки більше орієнтовані на соціальне партнерство, розвиток професійних здібностей та підвищення самооцінки працівників, розподіляючи повноваження. Цікаво, що жінки вважають основним завданням трансформацію особистих цілей підлеглих на підприємстві. У процесі досягнення мети вони частіше покладаються на інтуїцію, здатність знаходити спільну мову та витривалість. Жінки щодня доводять своє право на лідерство, на відміну від чоловіків. Чоловіки частіше спираються на власний авторитет і не схильні ділитися владою, що є характерним для жінок-керівників. Вони більш прагматичні та не намагаються будувати довірливі, теплі стосунки з підлеглими, а також не шукають способів надання моральної підтримки та заохочень [3]. Психологія управління жінок і чоловіків має низку відмінностей, обумовлених як біологічними, так і соціальними факторами. Чоловіки й жінки зазвичай демонструють різні стилі лідерства, що відображають їхні підходи до вирішення проблем, прийняття рішень та взаємодії з командою. Розглянемо відмінність психології управління жінок та чоловіків у таблиці 1.

Таблиця 1. Відмінності психології жінок та чоловіків

Категорія	Жінки	Чоловіки
Організаційний підхід	Більш схильні до кооперації, партнерства та врахування потреб команди. Вони приділяють велику увагу процесам, комунікації та гармонії в колективі.	Частіше керуються раціональними аспектами управління, фокусуючись на результатах, структурі та досягненні конкретних цілей.
Лідерство	Жінки частіше демонструють демократичний або трансформаційний стиль управління, залучаючи співробітників до прийняття рішень і намагаючись підвищувати мотивацію через підтримку та визнання їхніх досягнень.	Схильні до авторитарного стилю лідерства, що часто проявляється в прагненні до контролю, прийнятті рішень самостійно та домінуванні в організаційних процесах.

Комунікація	Надають більше уваги емоційній складовій спілкування, відкритості та довірі у взаєминах, що сприяє створенню більш комфортного психологічного клімату в колективі.	У чоловіків спілкування часто орієнтоване на передачу інформації та досягнення ефективності, менше уваги приділяється емоційному аспекту взаємодії.
Управління конфліктами	Схильні до пошуку компромісів та більшого врахування інтересів усіх сторін. Вони орієнтуються на збереження гармонії в колективі та віддають перевагу мирним переговорам.	Можуть підходити до конфліктів більш прямо, часто використовуючи силові методи для їх вирішення. Вони інколи бачать конфлікт як частину конкурентної боротьби за досягнення цілей.
Кар'єрні пріоритети	Схильні до пошуку балансу між роботою та особистим життям. Вони можуть бачити кар'єру не лише як спосіб досягнення статусу, але й як засіб для самореалізації та позитивного впливу на команду.	Більш фокусовані на кар'єрному зростанні, статусі та владі. Для них успіх часто вимірюється досягненням високих позицій та відповідних привілеїв.

Джерело: побудовано авторами з використанням матеріалів [4,5]

Часто жіночий стиль керівництва характеризують, як м'який та гнучкий стиль управління, проте він є не менш ефективним у порівнянні з традиційними моделями керівництва, які зазвичай асоціюються з чоловіками. Жіночий стиль управління часто базується на емпатії, комунікативності, готовності до співпраці та врахуванні емоційних аспектів в управлінні колективом [4, 5]. Це сприяє створенню більш згуртованої та підтримуючої атмосфери в компанії, де працівники можуть почуватися більш залученими та мотивованими. Крім того, жінки-лідери більш схильні до врахування соціальних та екологічних факторів у процесі прийняття рішень, що робить бізнес більш стійким і відповідальним. У той час як чоловічий стиль керівництва часто асоціюється з авторитарністю, рішучістю та акцентом на досягненні результату за короткий термін, жіночий підхід більш орієнтований на довготривалі перспективи та стосунки всередині колективу. Чоловічі моделі управління зазвичай акцентують на ієрархичності та жорсткому контролю, тоді як жінки прагнуть створити горизонтальні структури, що сприяють відкритій комунікації та рівному розподілу відповідальності [5].

Слід зазначити, що ці характеристики не є загальними для всіх керівників обох статей. Проте вони підкреслюють тенденції, які варто враховувати при вивченні гендерних аспектів у бізнес-управлінні. Сучасний бізнес прагне до гендерної рівності та створення умов, за яких різні управлінські стилі можуть гармонійно співіснувати та взаємодоповнюватися.

Список літератури:

1. Bhattacharyya, R. (2018). What gender is, what gender does. *Gender, Place & Culture*, 25(3), 467-469 с.
2. Організаційні та правові елементи інституційного механізму забезпечення гендерної рівності в Україні. Запоріжжя : Друкарський світ, 2011. 140 с.
3. Йовик Т. О., Масолова Ю. П. Жуков В. Порівняльна характеристика гендерних особливостей управлінської діяльності жінки та чоловіка. Національний університет «Острозька академія». 2016 р. 12 с.
4. Стамат В. М., Юзик А. А. Гендерні особливості в управлінській діяльності. *Обліково-аналітичне і фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання: глобалізаційні та євроінтеграційні аспекти: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 16-17 листопада 2022 р.)*. Миколаїв : МНАУ. 2022. С. 114-119. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/13033>
5. Стамат В. М., Кир'янова К. В. Психологічні особливості жіночого та чоловічого стилів управління. *Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін*. Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. 26 жовтня 2023 р., м. Полтава. Полтава : Полтавський державний аграрний університет, 2023. С. 725-727.

ІНСТИТУТ СУДУ ПРИСЯЖНИХ ЯК СИМВОЛ НАРОДНОГО КОНТРОЛЮ ЗА СУДОВОЮ ВЛАДОЮ ПІСЛЯ ПЕРЕМОГИ УКРАЇНИ

Берч Вероніка Вікторівна

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
конституційного права та порівняльного правознавства,
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
ORCID: 0000-0002-3837-4724*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5693/>

Після перемоги інститут присяжних в Україні безперечно зазнає суттєвих змін і набуде якісно нового значення, яке стане важливим елементом у відновленні та зміцненні правової системи нашої держави. Враховуючи досвід війни та виклики, з якими зіткнулася судова система під час воєнного стану, суспільство та держава ймовірно потребуватимуть перегляду ролі та функцій суду присяжних, що дозволить йому стати ще більш вагомим інструментом у забезпеченні справедливості та демократичності судових процесів.

По-перше, досвід війни та необхідність адаптації судової системи до умов воєнного стану у сукупності підсиляють усвідомлення важливості участі громадян у правосудді. Тому, на наш погляд, після перемоги інститут присяжних стане символом народного контролю за судовою владою, що, у свою чергу, підвищить довіру суспільства до судових рішень.

По-друге, післявоєнне відновлення Української держави вимагатиме не лише фізичної реконструкції, а й переосмислення основних принципів правосуддя. Суд присяжних у зазначеному аспекті стане безперечно ключовим елементом у цьому процесі.

По-третє, інститут присяжних після перемоги потребуватиме модернізації з урахуванням найкращих міжнародних практик. У цьому контексті вбачаємо за доцільне перегляд та оновлення законодавчих норм, які регулюють роботу присяжних, зокрема, у сфері підвищення рівня підготовки присяжних та усунення інших недоліків в існуючій системі.

Нарешті, перемога у війні стане стимулом для посилення ролі громадянського суспільства в усіх сферах життя, включаючи судову систему. Інститут присяжних, як частина цього процесу, отримає новий імпульс до розвитку, ставши не лише механізмом судочинства, а й важливим інструментом для виховання громадянської відповідальності та свідомості.

ПРОЦЕДУРА ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ-ПІДПРИЄМЦЯ

Конончук Богданна Ростиславівна

здобувач вищої освіти на бакалаврському

рівні юридичного факультету

Хмельницького університету управління

та права імені Леоніда Юзькова

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5698/>

Статус фізичної особи-підприємця (ФОП) відіграє ключову роль у веденні бізнесу, оскільки він надає індивідуальним підприємцям можливість легально займатися господарською діяльністю, спрощує процес обліку та податкового регулювання. Отримання статусу ФОП дозволяє бізнесменам на законних підставах надавати послуги, торгувати товарами та виконувати роботи як в межах країни, так і за її межами, сприяючи розвитку підприємництва та залученню інвестицій [1].

Відповідно до Закону України "Про ліцензування видів господарської діяльності", регулюються процедури і вимоги щодо ліцензування різних видів господарської діяльності в Україні, визначається, які саме види діяльності вимагають отримання ліцензії та встановлюється відповідальність за порушення цих вимог.

Українське законодавство встановлює чіткі норми та правила для регулювання діяльності фізичних осіб-підприємців (ФОП), забезпечуючи юридичну основу для їхньої ефективної та законної роботи. Одним із ключових актів є Закон України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань", який визначає процедуру та вимоги до реєстрації підприємців, їх права та обов'язки.

Діяльність ФОП також тісно пов'язана з податковим законодавством та нормами, які встановлюють рамки для оподаткування ФОП, визначаючи як податки, так і порядок їх сплати. Крім того, Закон України "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування" є фундаментальним у визначенні обов'язків ФОП щодо сплати єдиного соціального внеску, що є важливим аспектом їхньої соціальної відповідальності.

У контексті фінансової прозорості та відповідальності, ФОП підпадають під дію Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні". Цей закон вимагає від ФОП ведення обліку та подання фінансових звітів відповідно до встановлених стандартів.

Важливо, що ФОП мають бути в курсі всіх цих законодавчих вимог та забезпечувати їх дотримання в ході своєї діяльності. Це не тільки сприяє законності та прозорості їхньої роботи, але й забезпечує захист їх прав як підприємців та прав їхніх клієнтів. Знання та дотримання відповідного

законодавства є ключовим для успішної та стабільної підприємницької діяльності.

Отже, процес державної реєстрації як ФОП є важливим кроком для ведення бізнесу, який відкриває підприємцям широкі можливості для реалізації своїх бізнес-ідей та проектів. Водночас, необхідно уважно віднестися до вимог та процедур реєстрації, аби забезпечити успішне отримання статусу та відповідність усім законодавчим нормам [2].

Система оподаткування ФОП в Україні дозволяє вибрати одну з двох основних систем: загальну систему оподаткування або спрощену систему. Загальна система передбачає сплату податку на доходи фізичних осіб, єдиного соціального внеску (ЄСВ) та інших податків в залежності від виду діяльності. Спрощена система, згадана вище, поділяється на групи та пропонує менш складні умови оподаткування з фіксованими ставками або відсотками від доходу, що спрощує бухгалтерський облік і податкове планування для ФОП.

Процес державної реєстрації фізичної особи-підприємця (ФОП) є важливим етапом на шляху до легального ведення бізнесу та вимагає уважного виконання певних кроків. Від моменту збору необхідних документів до отримання свідоцтва про реєстрацію, кожен етап має велике значення для успішного завершення процесу [3].

Крім того, підприємець повинен ознайомитися з системами оподаткування та обрати найбільш підходящу для своєї діяльності. Важливо також встановити систему бухгалтерського обліку для правильного ведення фінансової звітності та вчасної сплати податків. Важливо уважно обрати систему оподаткування, оскільки від цього залежать податкові зобов'язання підприємця. Крім того, необхідно з самого початку встановити ефективну систему обліку доходів та витрат, щоб уникнути проблем з податковими органами в майбутньому.

Список літератури:

1. Коваленко І. А., Медвідь Л. П. Сутність і зміст статусу підприємницької діяльності як конституційно-правової категорії. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2023. № 1. С. 129-133.
2. Про Державний бюджет України на 2023 рік: Закон України від 3 листопада 2022 року №2710-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2710-20#Text>
3. Димидюк К. Д. Адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері підприємницької діяльності в Україні: дисертація. кандидат юридичних наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ, 2023. 100 с.

ЩОДО КОНЦЕПЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРИНЦИПІВ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Лисюк Ярослав Юрійович

*аспірант Інституту держави і права імені В.М. Корецького
Національної академії наук України
ORCID: 0009-0008-3490-1655*

Науковий керівник: Тимченко Геннадій Петрович

*доктор юридичних наук, провідний науковий співробітник,
Інститут держави і права імені В.М. Корецького
Національної академії наук України*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5687/>

Пропонуючи авторське бачення щодо формування концепції дослідження конституційних принципів цивільного судочинства звернемо увагу на наступне.

Перше – це тенденції фундаменталізації прав і свобод людини. Ці тенденції найбільш яскраво почали формуватися відразу після закінчення Другої Світової війни. Вони отримали визнання та закріплення у численних міжнародно-правових документах, зокрема, у Європейській конвенції з прав людини та основоположних свобод; Європейській соціальній хартії; Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права; Міжнародному пакті про громадянські та політичні права тощо.

Особливого значення тенденція фундаменталізації права і свободи людини, як здається, має для країн пострадянського простору. Враховуючи, в яких ідеологічних рамках ми жили понад 70 років, на зміну авторитарним, недемократичним цільовим настановам прийшло усвідомлене розуміння того, що лише демократичні правові процедури та повага до прав та свобод людини можуть бути покладені в основу діяльності сучасних держав.

Друге – ми не можемо не враховувати і постійні спроби перетворення судової влади та цивільного судочинства, які не припиняються ось уже понад 30 років [1]. Варто зазначити деякі вдалі зміни, зокрема створення адміністративних судів, новели в організації діяльності судової влади, поява нових редакцій процесуальних кодексів. Але в основі всіх запропонованих та майбутніх змін, на нашу думку, мають бути конституційні положення про правосуддя. Безперечно, що Конституція України, визначаючи загальні засади організації та функціонування всієї правової системи, торкається й здійснення правосуддя у цивільних справах.

Йдеться, на наш погляд, про продовження так званої «конституціоналізації» цивільного судочинства, про яку вперше було заявлено в рамках відомого «Флорентійського проекту» 1973 року. Тоді професори М. Каппеллетті та Д. Таллон зосередили свою увагу на дослідженні

фундаментальних, основоположних гарантій прав сторін у цивільному судочинстві (незалежність, неупередженість та доступність суду; право на отримання кваліфікованої юридичної допомоги; публічність та усність судового розгляду, детальна мотивація судового рішення та інші) [2].

Трете – значення верховенства права для законодавчої та правозастосовної діяльності. Ця теза є важливою в річці створення концепції дослідження конституційних принципів цивільного судочинства. Верховенство права пронизує всю правову систему. Тобто верховенство права формує цивільну процесуальну систему, із властивими для неї принципами судового процесу.

Наступна теза в обґрунтуванні напрямів наукового дослідження аналізованої проблематики стосується використання доктрини принципів цивільного судочинства, що склалася.

Як відомо, вчені-процесуалісти вже зверталися до поняття та системи принципів, їх класифікації, окремих проблемних аспектів реалізації принципів у ході розгляду та вирішення цивільної справи. Підсумки проведених наукових досліджень для нас є важливими, тому що дозволяють сформулювати новий погляд на проблему конституційних принципів цивільного судочинства. Однак, враховуючи чималу бібліографію, ми не детально звертатимемося до цих питань, оскільки вважаємо, що вони вже отримали досить потужну розробку в цивільній процесуальній науці.

Крім того, вельми фрагментарно ми порушуватимемо питання, пов'язані з історичним розвитком того чи іншого принципу. Звичайно, питання історії становлять значний дослідницький інтерес, тим більше в умовах, коли частини українських земель перебували у складі різних держав.

Правомірним буде звернення також до категорії система принципів. По-перше, тому що питанням власне системи принципів приділено не так багато уваги. По-друге, враховуючи законодавчі підходи, питання системи у цивільному процесуальному законодавстві не знайшло оптимального вирішення. У цьому плані потрібні чіткі критерії віднесення того чи іншого положення до категорії принципів цивільного судочинства.

І, наостанок, важливе значення у межах вибору напрямів дослідження конституційних принципів цивільного судочинства має вивчення судової практики, аналіз проблемних аспектів реалізації принципів при здійсненні цивільної процесуальної діяльності. Важливо за допомогою судової практики, простежити, наскільки принципи отримали адекватне відображення у цивільному процесуальному законодавстві.

Ми звернулися, на наш погляд, до концептуальних напрямів дослідження конституційних принципів цивільного судочинства, що може сприяти розвитку правової думки та подальшому вирішенню питань застосування.

Список літератури:

1. Про Концепцію судово-правової реформи : постанова Верховної Ради України від 28 квітня 1992 р. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 30. Ст. 42. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2296-12#Text> (Дата запиту: 12.08.2024); Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів: указ Президента України від 10 травня 2006 р. Відомості Верховної Ради України. № 361/2006 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006#Text> (Дата запиту: 12.08.2024); Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: указ Президента України від 20.05.2015 р. Відомості Верховної Ради України. № 276/2015 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text> (Дата запиту: 12.08.2024); Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: указ Президента України від 11.06.2021 р. Відомості Верховної Ради України. № 231/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text> (Дата запиту: 12.08.2024).
2. Fundamental Guarantees of the Parties in Civil Litigation: Studies in National, International and Comparative Law. Edited by Mauro Cappelletti and Denis Tallon. (N.Y.: Oceana Publications, 1973. Pp. 821. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/american-political-science-review/article/abs/fundamental-guarantees-of-the-parties-in-civil-litigation-studies-in-national-international-and-comparative-law-edited-by-mauro-cappelletti-and-denis-tallon-ny-oceana-publications-1973-pp-821-2500/905B036C2BA648D313D6091E9B3958FC#access-block> (дата звернення: 03.08.2024).

CULTURAL AND SOCIAL ASPECTS IN INNOVATIVE EDUCATION

Ruslana Mnozhynska

Candidate of philosophical sciences,

Associate Professor of Philosophy and Cultural Studies,

Kyiv National University of Technology and Design

ORCID: 0000-0001-8459-3496

Maxim Shcherbak

Student, Kyiv National University of Technology and Design

Internet address of the article on web-site:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5692/>

The general nature of innovation requires the study of the subjects of innovation from the individual worker to society as a whole, from the person who forms innovations in their own activities, to social reproduction in general. One of the important aspects of the study is the person – the subject of innovation. Man is always between the desire to innovate, change, improve their activities, their relationships and the fear of innovation, its destructive consequences. In this regard, the study of the need for innovation, which is the content of the culture inherited by each individual, acquires a certain importance. There is a need to identify these needs, their nature, direction. Innovations differ significantly from each other in their scale and direction, in their impact on the person, in relation to the subject, they have different functions in different social processes [1, c. 116].

There are different types of social relations that differ in the requirements for innovation. With a simple type of relationship there is a desire to achieve monolithic subject and object, the unity of conditions, means and goals based on the preservation of existing social relations, culture, the desire to avoid significant innovations. In this type, the existing innovation acts as something negative and, therefore, generates a desire to reject it. The creative type of relations is characterized by the desire to achieve the unity of subject and object, conditions, means, goals based on the flow of progressive innovations. A destructive type of relationship is also possible, which is characterized by opposition to innovation, the predominance of negative innovations over positive ones. Categories of subject, object, subject-subject relations are the general methodological basis for the analysis of the mechanism of development of innovative relations. All these categories must be specified. Of fundamental importance is the question of the subjects of innovation. The subject is a person who knows and transforms the world around him, who has consciousness and will, is able to act purposefully [5, c. 16].

In order to grow a successful nation that is competitive, active, creative and interested in the future, it is necessary to change the paradigm of pedagogical science, taking into account the desires, needs and capabilities of the next generation [2, c. 125].

To ensure a quality learning process that will satisfy the current generation of students, the teacher must have and be able to form in their students the competencies of the XXI century, namely: learning and innovation (creativity and innovation, critical thinking and problem solving, communication skills and cooperation skills); life and career (flexibility and adaptability, initiative and self-direction, social skills and skills related to the coexistence of different cultures, productivity, leadership and responsibility); ability to work with data, media and computer competencies (information literacy, media literacy, ICT – literacy) [3, c. 77].

Modern students have a number of characteristics that radically change the traditional educational process. Understanding these features, the teacher can simplify the learning process itself, motivate students, intensify their educational and cognitive activities and, as a result, improve the efficiency and effectiveness of learning. Pedagogical influence should be aimed at achieving educational goals, which are determined by those who are taught – a future member of society. A modern educator must be able to respond quickly to today's challenges, be an expert in their field of knowledge and not be afraid to innovate in the educational process [8, c. 304].

Trending changes in society demonstrate the readiness of the modern generation to develop their mental potential and we – teachers – must help them. Information technology has mastered all spheres of human life, so let education support the interests of young people in video and direct them in the right direction. Video will no longer be associated only with TV series and entertainment. Educators should learn to create and use a quality and interesting product to ensure educational activities in today's realities.

Reference:

1. Andrushenko V. European pedagogical experience and national experience: harmonization of priorities. Higher education of Ukraine. K: 2014. №3. 200 p.
2. Vaschuk F. G. Passing to innovative technologies in higher education is a requirement of time. Uzhhorod: ZakDU, 2011. 560 p.
3. Duchkivska I. M. Innovative pedagogical technologies: train. K.: Academvudav, 2004. 352 p.
4. Innovations in higher education: challenges, experiences, perspectives: monograph. ZSU of Ivan Franko, 2011. 444 p.
5. Innovation activities of universities in Ukraine: analytical review. Chief editor Artjomov I. V. Uzhgorod: private enterprise "AUTODOR-Shark", 2015. P. 162.
6. Morozov V. The philosophy innovation in teaching process. Higher education Ukraine. 2014. 39 p.

7. Harkivska A. A. The system approach and innovations in modern pedagogical science. / Kharkivska A. A. // International Research Bulletin: collection of scientific articles on materials XXVII International Scientific Conference, Uzhgorod – Budapest, 26-29 November 2013 (edited by V. I. Smolanka, I. V. Artomov and others. – Uzhgorod: State University "UzhNU", 2014. Vol. 8 (27). 376 p.
8. Chernilevskiy D. V. Higher Education Pedagogy: Textbook. / D. V. Chernilevskiy, I. S. Hamretskiy, O. A. Zarichanskiy, I. M. Lutskiy, O. V. Pshenychnyuk. Ed. D. V. Chernilevskoho. – Vinnytsa: AMSKP, Globe-Press, 2010. 408 p.

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ СУЧАСНИХ НАРАТИВНИХ ПРАКТИК

Абизова Лариса Віталіївна

*кандидат філософських наук, доцент кафедри
філософії історії та соціально-гуманітарних наук,
Донбаський державний педагогічний університет
ORCID: 0000-0002-9260-2126*

Ємельяненко Ганна Дмитрівна

*доктор філософських наук, професор кафедри
філософії історії та соціально-гуманітарних наук,
Донбаський державний педагогічний університет
ORCID: 0009-0003-4141-3776*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5716/>

Поняття нарративу постає одним з провідних методологічних конструктів сучасних соціогуманітарних наук. Під нарративом розуміють сукупність пов'язаних між собою реальних чи вигаданих подій, фактів або вражень, які складають оповідний текст. Наратив являє собою універсальну характеристику культури, що акумулює та транслює власні системи смислів і досвід у цілому. Існує думка, що цінність історичної події визначається не стільки фактами, скільки нарративною інтерпретацією цих фактів. Наративи, особливо сьогодні, – це просто слова або тексти, це сюжетизація минулого і майбутнього, невидима робота по створенню смислів, задача яких – національна консолідація, створення загального, спільного, того, що має об'єднувати, а не роз'єднувати.

Будь-яке пізнання апріорі соціальне, проте в межах гносеології існує проблема розмежування соціально-гуманітарного та природничо-технічного знання. М. Вебер наполягав на тому, що природознавство, досліджуючи навколишній світ, не те що не вирішує смислових питань, воно їх навіть не ставить. Дж. Коллінгвуд переконував, що гуманітарне знання, зокрема, історія може і повинна навчити людей спрямовувати суспільство, подібно до того як

природничі науки навчили їх керувати силами природи. Отже, прерогатива формування наративів – це справа гуманітаріїв.

Будь-яке наукове дослідження починається зі збору, систематизації, узагальнення та інтерпретації фактів. Але, що ми називаємо фактом і чому дещо для одних дослідників є безсумнівним фактом, в той час як для інших являється сумнівним, а то і взагалі не фактом?

У гуманітарному дослідженні, на відміну від природничого, факти не мають лише констатованого емпіричного характеру, у їх викладенні вже міститься деяка доля витлумачення, обумовлена світоглядом дослідника. Особливої ваги при цьому набуває не пояснення фактів, а їх розуміння, як спосіб осягнення соціальних явищ і процесів. Результат розуміння є неостаточним результатом дослідження, а лише гіпотезою в системі соціального знання, яка в ідеалі мала б бути верифікована науковими методами. В соціально-гносеологічних схемах політична і соціокультурна реальність постає не в просторово-часових параметрах, а як носій смислу, символ людського прояву, який підлягає поясненню і витлумаченню, оскільки осмислення і розуміння, за М. Хайдеггером, дещо більше ніж просто пізнання.

Дослідник має право на інтерпретацію факту. Але проблема в тому, де межі цієї інтерпретації, де вона ще походить від факту, ґрунтується на ньому і де інтерпретація замінюється вимислом і врешті-решт фальсифікацією?

Герменевтична інтерпретація – методологічний підхід у сфері гуманітарних досліджень, процес осмислення і процедура розуміння. На думку Г. Гадамера, необхідною умовою інтерпретації фактів минулого є «герменевтично вихована» свідомість інтерпретатора [2]. У значній кількості інтерпретацій, особливо історичних, інтерпретатор буквально «вбудовує» свої передміркування, свій передрозум у минуле, в історію, в традицію, своє теперішнє бачення приписує давнині, демонструючи герменевтично невиховану свідомість.

Межі наукового факту закінчуються там, де має місце професійна некомпетентність, науковий підхід змінюється політичним, а культурний зміст події підмінюється ідеологічним. Наприклад, Т. Воропаєва, аналізуючи зростання наукового інтересу до цивілізаційної проблематики в сучасній соціогуманітаристиці, констатує неадекватність викладення цивілізаційної тематики у працях багатьох сучасних українських дослідників, які стверджують, що існує «українська цивілізація», «козацька цивілізація», «етнічна цивілізація», «Чорноморська цивілізація», «скіфська цивілізація», «слов'янська цивілізація», «хозарська цивілізація», «східно-слов'янська цивілізація». При цьому автор справедливо наголошує на необхідності розробки адекватних теоретико-методологічних засад дослідження українства в цивілізаційному просторі, які сприятимуть серйозному науковому обґрунтуванню проблематики [1].

Інколи політичні сили пропонують настільки свавільне осмислення історичних фактів, що вони взагалі залишають межі наукової логіки, а наративи перетворюються на безпідставні фантазії. Гра фактами минулого в інтересах різних політичних сил, досить свавільна і безвідповідальна інтерпретація історії на потребу дня, не проходить дарма. Необхідно вивчати національну історію, усувати «білі плями» в минулому, але завжди слід пам'ятати про делікатність вченого, на яку зауважував М. Вебер у лекції «Наука як покликання і професія», наполягаючи на тому, що вчений не повинен бути політиком, у всякому разі тоді, коли проводить дослідження. Мета дослідника – витлумачити минуле не на потребу часу, а в точній і строгій відповідності з логікою історії, демонструючи «герменевтично виховану свідомість» у формуванні сучасних наративів.

Список літератури:

1. Воропаєва Т. Українство в європейському цивілізаційному просторі: теоретико-методологічні засади дослідження. // Українознавчий альманах. Випуск 11. К., 2013. с. 79-83.
2. Гадамер Г.-Г. Істина і метод. Том 1: Герменевтика I: Основи філософської герменевтики. К.: Юніверс, 2000. 464 с.

THE CULTURE OF CONSUMPTION: THE IMPACT OF MASS CULTURE ON MODERN SOCIETY

Ruslana Mnozhynska

*Candidate of philosophical sciences,
Associate Professor of Philosophy and Cultural Studies,
Kyiv National University of Technology and Design
ORCID: 0000-0001-8459-3496*

Diana Shchurenko

Student, Kyiv National University of Technology and Design

Internet address of the article on web-site:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5701/>

In modern society, mass culture plays a key role in shaping the culture of consumption. It not only determines what people buy but also influences how they perceive the world, their place in it, and even themselves. Mass culture sets standards of beauty, success, and well-being, which fuel consumer demand and create a constant desire to acquire more goods and services to achieve these ideals [2, p. 5].

Mass culture, spreading through media, advertising, and other means of communication, shapes uniform models of behavior and values. These models gradually integrate into individual and collective consciousness, defining consumer priorities. A new type of social identity emerges, based on belonging to specific consumer groups and owning particular goods or brands [1, p. 27].

One of the negative consequences of mass culture is the commodification of cultural symbols, where traditional values and rituals are transformed into commercial products. For instance, national holidays or folk traditions may lose their true significance when used as marketing tools to increase sales [3, p. 41].

The culture of consumption under the influence of mass culture can exacerbate social inequality. People who cannot afford to meet imposed standards often feel socially isolated or marginalized. This leads to further stratification of society based on economic opportunities.

Mass culture stimulates irrational consumption, which in turn leads to significant environmental problems. Continuous production and consumption of goods lead to the depletion of natural resources and environmental degradation. Changing consumer practices and rethinking values become necessary for preserving the planet.

In today's world, there is a growing awareness of the need to transition to more sustainable and ethical consumption models. The revival of local cultures, the preservation of diversity, and the development of eco-conscious consumer practices

may become key directions for the future development of the culture of consumption. Mass culture must adapt to new challenges, supporting not only economic but also social and environmental values [4, p. 11].

Thus, mass culture plays a significant role in shaping modern consumption culture. Its impact is multifaceted and includes both positive and negative aspects. In the future, it is important to find a balance between consumer needs and the preservation of cultural and environmental diversity, which will ensure sustainable development of society. The formation of new realities of mass culture and consumer society led to a number of crisis phenomena of an ontological and worldview nature. The purpose of the article is to analyze the worldview accents of modernity from the philosophical point of view of mass culture and consumer society, to outline social transformations inherent in social categories of thinking. General scientific methods of analysis of synthesis, deduction, and induction were used to write the article. The results highlighted the main characteristics of mass culture, it was established that it has a specific influence on worldview aspects. Mass production replicated mass things, chimeras of characters, values, etc., which became obsessive in society. Consumer society has turned consumption into the meaning of life. Consumption received leading roles in creating a new type of relations in society, transforming them according to its own development scheme. Consumption has become the dominant socio-cultural aspect in people's consciousness, which has pushed the economic effect into the background. This has led to the formation of a crisis of identities throughout the world, as traditional national ways of demarcation are replaced by social. The conclusions suggest turning to the ideas of the Post-Enlightenment, which contain elements of consumerism [5, p. 212].

References:

1. Kovalchuk O. I. The Influence of Mass Culture on the Formation of Consumer Priorities. *Modern Cultural Studies*. 2019. No. 4. 22-29 p.
2. Petrenko M. V. *Social Aspects of Consumption in the Context of Globalization*. Kyiv: "Naukova Dumka" Publishing House, 2020. 320 p.
3. Ivanenko L. P. Ecological Challenges of Consumer Culture: Solutions. *Ecology and Society*. 2021. No. 2. 45-53 p.
4. Honcharova T. M. Mass Culture and the Commodification of Traditional Values. *Cultural Studies Almanac*. 2018. No. 5. 10-17 p.
5. Semenova O. Yu. *The Development of Consumer Culture in the Digital Age*. Lviv: "Prosvita" Publishing House, 2022. 410 p.

МЕДІАКУЛЬТУРА ТА ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ: НОВІ ВИМІРИ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Множинська Руслана Володимирівна

кандидат філософських наук,

доцент кафедри філософії та культурології,

Київський національний університет технологій та дизайну

ORCID: 0000-0001-8459-3496

Гарасименко Олександра Сергіївна

студентка Інституту культури та креативних індустрій

Київський національний університет технологій та дизайну

Подік Софія

студентка Інституту культури та креативних індустрій

Київський національний університет технологій та дизайну

Лаврійчук Валерія Олександрівна

студентка Інституту культури та креативних індустрій

Київський національний університет технологій та дизайну

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5715/>

Стрімке занурення сучасного світу в цифрові технології пропонує нові форми соціальної взаємодії та споживання медіа. Одним із найпомітніших явищ цієї трансформації є розвиток медіакультури та впровадження віртуальної реальності (VR) у повсякденне життя. Медіакультура, як сукупність медіа, інформаційних платформ та соціальних мереж, формує нові культурні практики, які змінюють способи спілкування, розваг та сприйняття світу. Віртуальна реальність розширює ці межі і створює нові простори взаємодії, де фізична присутність більше не є обов'язковою умовою для соціального контакту. Ці нові технології не лише змінюють способи комунікації та споживання інформації, але й відкривають нові виміри для розуміння соціальних структур і культурних норм: у VR-медіапросторах користувачі можуть взаємодіяти у штучно створених світах, створюючи віртуальні спільноти та нові культурні реалії [1, с. 7].

Одним із найважливіших аспектів сучасної медіакультури, є зміна медіаспоживання під впливом цифрових технологій.

Це пов'язано з тим, що спосіб отримання інформації за допомогою алгоритмів, а не зміст самого повідомлення, визначає наш погляд на світ [2, с. 52].

Соціальні медіа, як новий засіб масової інформації, глибоко змінили наше уявлення про себе, свій імідж і свою роль у суспільстві. Всі медіа трансформують людське сприйняття реальності, і соціальні медіа підтверджують цю теорію. Соціальні медіа створюють платформу для формування ідеалізованого образу нас самих, часто на основі культурних критеріїв, таких як краса, успіх і соціальне визнання.

Селфі-культура, яка стала важливою частиною сучасної медіа-культури, є прикладом того, як нові медіа змінюють сприйняття особистої ідентичності. Медіа не лише передають наші ідеї, але й створюють нові норми та моделі поведінки. У соціальних мережах особистість публікується, коментується і «лайкається» завдяки чому вони стають товаром, що підлягає ретельному контролю та оптимізації. Це нове «розширення» людського «я» створює нові культурні стандарти взаємодії, де цифрові образи стають важливішими за реальні. В результаті, медіакультура в цифрову епоху постає як багатогранне явище, що поєднує в собі традиційні та нові медіа. Вона трансформує не лише спосіб споживання інформації, а й наше сприйняття себе та суспільства. Це підтверджує думку про те, що медіа є не просто передавачами інформації, а трансформують наше мислення, поведінку і культуру [3, с. 16].

Віртуальні тури по музеях, історичних місцях і архітектурних пам'ятках дозволяють людям з різних куточків світу доторкнутися до культурних надбань. Віртуальна реальність дозволяє відтворювати минулі епохи та події, забезпечуючи користувачам глибоке занурення в історичний контекст. Це важливо для освітніх програм, де студенти можуть наочно побачити події або культури, що існували століття тому. Завдяки VR музеї можуть пропонувати віртуальні екскурсії для людей з обмеженими можливостями або тих, хто не може подорожувати. Це розширює доступ до культурної спадщини, роблячи її глобальною і доступною для кожного.

Етично важливо враховувати ризики, пов'язані з впливом віртуальної реальності на психіку. Однією з основних проблем є питання надмірної довіри до VR-технологій. Люди часто не усвідомлюють потенційні небезпеки, такі як хакерські атаки або психологічний вплив контенту, що може викликати тривожні або травматичні реакції. Особливо це стосується молоді та вразливих груп населення, для яких реалістичність віртуальних світів може викликати значний психологічний стрес [4, с. 5].

Ще одним етичним викликом є питання приватності та безпеки. У віртуальних спільнотах часто виникають проблеми з недобросовісною взаємодією між користувачами, вторгненням в особисті дані або навіть маніпуляцією свідомістю користувачів за допомогою технологій. Важливо розробляти етичні стандарти та регулювати використання VR-технологій, щоб уникнути можливих зловживань та забезпечити захист особистої інформації.

Отже, хоча віртуальна реальність відкриває нові горизонти для розвитку суспільства, необхідно уважно ставитися до її психологічних та етичних наслідків, аби забезпечити безпечне і гармонійне використання технологій у майбутньому.

Список літератури:

1. McLuhan Marshall. Understanding Media: The Extensions of Man, 2022, 410 p.
2. Francisco Lara, Jan Deckers. Ethics of Artificial Intelligence: Ethics of Virtual Reality. 2023, 201 p.
3. Bill Cunneen. Problems With Virtual Reality Training They Don't Want You To Know 2021, 55 p.
4. Heim, M. Virtual Realism. Oxford University Press.1998, No. 4. 17 p.

FLIPPED CLASSROOM AND THE THIRD TYPE OF COMPLETE ORIENTATION AS EFFECTIVE FORMS OF LEARNING ACTIVITY ORGANIZATION FOR FUTURE PHILOLOGISTS IN THE ENGLISH LANGUAGE LEARNING PROCESS

Anastasiia Vakulenko

Karazin Kharkiv National University

ORCID: 0000-0001-7829-7236

Internet address of the article on web-site:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5730/>

Responsibility and the ability to approach and effectively study the materials are ones of the skills modern students are highly approved of having and motivated to develop further, including those among students who study philology. With the rapid growth of aspects to focus on in the foreign language studying journey and changes in the models of presenting facts and concepts taught to suit up-to-date educational needs and aims of students, language teachers are constantly searching for the ways to present the material in the most effective form possible, engaging students' already existing knowledge, critical and analytical thinking, social and specially connected with the language micro and macroskills.

In order to achieve success and reach the goal, teachers no longer can rely solely on standard forms of lesson conducting and managing like the one based on Bloom's Taxonomy, a pyramid of cognitive tasks differentiated from the least to the most complex ones [2; 3] and used as a template for lesson planning and task creating. In his research, Robert Talbot expresses concerns about the efficiency and relevance of the pyramid in its original form and suggests 'flipping' it [2], so the easiest tasks are given to students for self-study and before the group discussion of the materials in class. The suggested way of material and effort distribution highly reflects the flipped classroom method [1], which can be actively used during English lessons for third-year university students of the school of foreign languages as well.

This research provides a brief description of possible ways to give assignments to students who are to get acquainted with the topic *literature* within the format of a flipped classroom based of the flipped version of Bloom's Taxonomy. As third-year students of the school of foreign languages are engaged in specific theoretical courses and have a generally high level of the English language, they can use their already existing knowledge to train their memory and focus on comprehension of the new material before class in a form of self-study. Thus, instead of reading the text about the history of literature and looking for new vocabulary in it during the lesson, they can devote time to dive into the text themselves, analyze it, underline new word combinations and phrases, look at them in the vocabulary list given below and prepare the Ukrainian translation of the latter. Students get time to think about the main historic periods and literary styles arising here and there; besides, students practice using new words in the process of answering their own questions, which come up during their

reading session, and while preparing questions for their groupmates. Such a preparation not only allows students to get ready for a deeper discussion during the lesson but also can include their search for extra information about authors, writing style peculiarities and tendencies in time. In such a way during the lesson, students can engage in activities requiring some basic understanding and background knowledge on the topic, and apply new words and phrases in their panel discussions, breakout rooms and round tables. Moreover, by the middle of the lesson, their practice and understanding of the topic allows them to evaluate the answers of groupmates, whether in groups or individually.

The creation of a project about a certain author and their work gives the opportunity to use the active vocabulary, which is no longer new and confusing, *ad rem*, pay attention to language used in the said time period in literary works, compare it with modern English and form opinions and arguments to prove the former. Though the lesson still may not be long enough to prepare, present and provide peer evaluation of the project for each student, the time is efficiently spent on active practice and development of micro and macroskills. Students are responsible for the preparation of their knowledge base beforehand and see the results of their self-study later on, which also adds to the advantages of the method.

Furthermore, in order to boost students' motivation to work during the lesson, sharing what they have already learnt about literary styles, and move them into the center of the studying process, a teacher can implement the third type of complete orientation. This form of lesson organization implies that the rules are constructed by language learners themselves while the teacher's role is to provide them with steps to follow and observe students' progress. During the lesson future philologists can get various exercises, including those with matching or filling the gaps, by completing which students can see grammatical and lexical patterns like the use of gerundial phrases with active words from the topic literature, for instance, *to convey*, *to skim*, *to skip*, *to nibble*, *to extract*, *to scan* and so on.

Thus, giving undergraduate students more tasks to work with as a form of a preparation for a more efficient and full of higher complexity practice not only provides such students with a certain sense of motivation but also allows them to make responsible decisions both regarding their own time management and efforts they make to develop their analysis skills and broaden their linguistic horizons.

References:

1. Flipped Classrooms | What is a Flipped Classroom? URL: <https://study.com/teach/flipped-classroom.html> (Last accessed: 18.09.2024).
2. Re-thinking Bloom's Taxonomy for flipped learning design. URL: <https://rtalbert.org/re-thinking-blooms-taxonomy-for-flipped-learning-design/> (Last accessed: 18.09.2024).
3. What is Bloom's Taxonomy? A Definition for Teachers. URL: <https://www.teachthought.com/learning/what-is-blooms-taxonomy/> (Last accessed: 18.09.2024).

АНГЛІЦИЗМИ ТА КУЛЬТУРНИЙ ОБМІН: ЯК МОВИ ВЗАЄМОДІЮТЬ ТА ЗМІНЮЮТЬСЯ

Дуб Оксана Богданівна

*асистент кафедри англійської філології, Прикарпатський
національний університет імені Василя Стефаника*

ORCID: 0000-0001-6222-4964

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5707/>

Англiцизми, або запозичення з англійської мови, стають все більш помітними в різних мовах світу. Це явище пов'язане з багатьма історичними та соціально-економічними факторами. Однією з головних причин є домінування англійської мови в глобальній економіці та політиці, яке почалося ще з часів Британської імперії. У ХІХ-му та на початку ХХ-го століть, Британія була однією з найбільших колоніальних держав, і англійська мова поширювалася на територіях, які перебували під її контролем [1, с. 69]. Це сприяло закріпленню англійської мови як міжнародної мови бізнесу, політики та освіти [6, с. 37]. Ще однією важливою причиною є швидкий розвиток технологій та інформаційних засобів, де англійська мова грає провідну роль. З ХХ-го століття англomовні країни, особливо США, стали лідерами в галузі технологій, медіа та індустрії розваг, адже ці країни створювали інновації та продукти, які мали глобальний вплив. Як наслідок, терміни, пов'язані з новими технологіями, часто вперше з'являлися англійською мовою, а потім проникали в інші мови без перекладу. Наприклад, слова як «комп'ютер», «Інтернет», «софтвар» увійшли до словникового запасу багатьох мов майже без змін [5, с. 80].

Окрім економічних та технологічних факторів, вплив англійської мови посилюється через культурні процеси. Поширення англomовної музики, кіно, літератури та моди сприяє інтеграції англiцизмів у повсякденне мовлення різних країн. Культурна глобалізація, яку можна простежити ще з часів Холодної війни, коли американська культура почала домінувати у світі, сприяла розповсюдженню англійських слів [4, с. 47]. Такі слова як «хіт», «шоу», «дизайн» стали звичними в багатьох мовах через вплив західної поп-культури [4, с. 109].

Впровадження англiцизмів у різні мови та культурний обмін є складними процесами, що відображають взаємодію мов, культур та глобалізацію, відповідно науковці сформувавши основні принципи та аспекти цього явища:

— мовна еволюція, адже мова постійно розвивається, і впровадження англiцизмів є частиною цього процесу, тобто нові слова з'являються внаслідок технологічного прогресу, нових культурних феноменів й соціальних змін;

— впровадження англiцизмів є формою мовного запозичення, де мови беруть нові слова з англійської, щоб описати нові реалії чи концепції, яких раніше не існувало в мові;

— поширення англiцизмiв є вiдображенням глобалiзацiї, коли англiйська мова, як мова мiжнародного спiлкування, стає джерелом нових термiнiв у рiзних сферах життя (технологiї, наука, бiзнес);

— англiцизми, впровадженi в iншi мови, часто адаптуються до специфiки культури та мовних норм краiни, тобто це охоплює фонетичну адаптацiю, граматичнi змiни або поєднання зi словами рiдної мови;

— англiцизми збагачують мову новими термiнами та поняттями, роблячи її бiльш унiверсальною та придатною для опису сучасних явищ;

— надмiрне використання англiцизмiв призводить до втрати автентичностi мови та забуття власних мовних ресурсiв;

— використання англiцизмiв сприяє формуванню культурного гiбридизму, коли рiзні культурнi елементи поєднуються, створюючи новi культурнi форми;

— англiцизми супроводжуються поширенням культурних цiнностей та iдей англiомовних краiн [5, с. 95-112].

Наприклад, у технологiчному секторi запозичення з англiйської мови є майже неминучими, оскiльки бiльшiсть iнновацiй створюється в англiомовних краiнах. Як зазначає мовознавець Дж. Аусенсi: «Вплив англiйської мови на термiнологiю, що стосується комп'ютерних технологiй, є настiльки сильним, що мiсцевi еквiваленти часто вiдсутнi або не мають такого ж рiвня визнання» [3, с. 142]. На наш погляд це ж стосується й бiзнесу, де англiйськi термiни часто використовуються для позначення концепцiй, пов'язаних з мiжнародною торгiвлею та фiнансами.

Проте, використання англiцизмiв викликає дискусiї серед лiнгвiстiв та культурних дiячiв. Прихильники англiцизмiв стверджують, що запозичення збагачують мову, дозволяючи їй адаптуватися до нових реалiй глобалiзованого свiту. Вони вважають, що англiцизми полегшують мiжнародне спiлкування та роблять локальнi мови бiльш гнучкими. Наприклад, дослiдник Л. Бауер стверджує, що: «Мова повинна бути живою й вiдкритою до нових впливiв, якщо вона хоче залишатися актуальною в сучасному свiтi» [4, с. 84]. Водночас, критики занепокоєнi тим, що надмiрне використання англiцизмiв може призвести до втрати нацiональної iдентичностi та зникнення мiсцевих мовних традицiй.

Супротивники англiцизмiв також вказують на ризики, пов'язанi з мовною нерiвнiстю. Вони стверджують, що надмiрна присутнiсть англiйських слiв у мовi може створити бар'єри для тих, хто не володiє англiйською, i посилити соцiальну та культурну сегрегацiю. Як зазначає лiнгвiстка Ф. Соуссюр: «Англiцизми, що проникають у мiсцевi мови, часто не перекладаються та стають незрозумiлими для широкої аудиторiї, що пiдвищує ризик виникнення мовного розшарування» [7, с. 51]. Тому, питання використання англiцизмiв залишається складним й багатогранним, викликаючи дебати про баланс мiж збереженням нацiональної iдентичностi та адаптацiєю до глобалiйних змiн.

Англiцизми проникли в багато мов, зокрема в нiмецьку та українську, i стали частиною повсякденного мовлення. У нiмецькiй мовi особливо помiтнi англiцизми у сферах технологiй, бiзнесу та медiа. Наприклад, такi слова

як Computer (комп'ютер), Online (онлайн), Marketing (маркетинг) стали невід'ємною частиною німецького лексикону [7, с. 193]. Вони використовуються без перекладу, оскільки німецькі еквіваленти або відсутні, або не передають повністю зміст. Інший приклад – слово Handy (мобільний телефон), яке стало настільки популярним, що повністю витіснило німецький еквівалент. Як відзначає дослідниця Дж. Віра: «Англiцизми в німецькій мові не просто запозичуються, а інтегруються, змінюючи її структуру та збагачуючи словниковий запас» [8, с. 311].

Українська мова також активно запозичає англiцизми, особливо в останні десятиліття. Це помітно в таких сферах, як інформаційні технології, де терміни софт, апгрейд, файл стали стандартом. В бізнесі та маркетингу часто використовуються такі слова, як бренд, менеджмент, стартап. Важливим є й проникнення англiцизмів у повсякденне мовлення, наприклад, слова лайкати (від like – подобатися) або чекати (від check – перевіряти). Як зазначає В. Лобода: «Такі запозичення можуть з одного боку збагачувати мову, а з іншого – становити загрозу її самобутності» [2, с. 74]. Тому питання адаптації та використання англiцизмів залишається актуальним як для німецької, так і для української мовних спільнот.

Отже, англiцизми є яскравим прикладом того, як мови взаємодіють у процесі глобального культурного обміну. Вони свідчать про те, що мови не є статичними, а постійно розвиваються під впливом зовнішніх чинників, таких як економічні, політичні та технологічні зміни. Запозичення з англійської мови збагачують словниковий запас багатьох мов, дозволяючи їм адаптуватися до сучасних реалій та інтегрувати нові поняття, які виникають у глобалізованому світі. Цей процес можна розглядати як невід'ємну частину культурного обміну, де мови відображають взаємодію різних культур й сприяють кращому розумінню між народами.

Однак, поряд із позитивними аспектами, англiцизми можуть також викликати занепокоєння щодо збереження мовної ідентичності та культурної самобутності. Надмірне використання запозичень може призвести до втрати унікальних рис мови та навіть до її часткової маргіналізації. Тому важливо шукати баланс між відкритістю до іншомовних впливів та збереженням національних мовних традицій. Як показує досвід багатьох країн, мови мають здатність адаптуватися та змінюватися, залишаючись при цьому живими та актуальними.

Список літератури:

1. Лікарчук, Н. Базові семіотичні моделі комунікації. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2015. № 16. С. 69-74.
2. Лобода В. А. Перекладацькі трансформації: дефінітивний характер та проблема класифікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. № 43. Вип. 4. С. 72-74.
3. Ausensi J. The Division of Labor between Grammar and the Lexicon: An Exploration of the Syntax and Semantics of Verbal Roots. De Gruyter Mouton, 2023. 208 p.

4. Bauer L. Introduction to English Lexicology. Edinburgh University Press. 2021. 192 p.
5. Griffiths P., Cummins C. An Introduction to English Semantics and Pragmatics. Edinburgh University Press, 2023. 186 p.
6. Montrul S., Polinsky M. *The Cambridge Handbook of Heritage Languages and Linguistics*. Cambridge University Press. 2024. 988 p.
7. Saussure F. Course in General Linguistics. Forgotten Books, 2018. 216 p.
8. Vera J. A Changing World of Words: Studies in English Historical Lexicography, Lexicology and Semantics. Brill. 2002. 632 p.

ВИХОВАННЯ СЕКСУАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ЛІТЕРАТУРИ

Тендітна Надія Миколаївна

кандидат філологічних наук, доцент

кафедри української мови та літератури

Донбаського державного педагогічного університету

Дроботя Катерина Олександрівна

магістрантка філологічного факультету

Донбаського державного педагогічного університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5688/>

Актуальність обраної теми зумовлена зростаючою статистикою раннього статевого життя старшокласників та негативних причин, пов'язаних із цим та подоланням протилежних поглядів на це питання з боку традиційної суспільної моралі та сучасної молоді. Та вирішення цих конфліктних ситуацій більшість фахівців покладає на загальноосвітню школу, в якій підлітки під керівництвом кваліфікованих педагогів мають навчитися чи вдосконалювати основні норми спілкування та поведіння з представниками протилежної статі, спираючись як на наукові положення, так і на незвичайні ситуації, описані у творах літератури.

Н. Грицай наголошує, що одним із актуальних питань сьогодення є «статеве виховання учнівської молоді, зумовлене прискореним статевим розвитком школярів, недостатнім рівнем обізнаності неповнолітніх у статевій сфері, статевою розпущеністю, проституцією... поширенням порнографії, що руйнує психіку неповнолітніх» [2]. Тому Г. Ващенко вважає, що статеве виховання дітей має ґрунтуватися, перш за все, на їхньому моральному вихованні: «...українську молодь треба виховувати в душі статевої чистоти і стриманості... кожен українець мусить бути моральним у душі української традиційної моралі, заснованій на засадах християнства. Це потрібно і для особи і для суспільства... Статева розпуста призводить до розкладу родини, а розклад родини – до розкладу держави» [7, с. 277].

В. Оржеховська та Г. Корчова зазначають, що «Сексуальна культура – це здатність до вироблення власної лінії поведінки в близьких контактах, контролю власної поведінки в близьких контактах, контроль власної сексуальності, переживання радості від відчуття себе сексуальною істотою. Юнак або дівчина, спілкуючись, повинні знати, як проявляється сексуальність у неї і у партнера, до чого може призвести вихід на інтимне спілкування, як контролювати свої статеві потяги [5, с. 44]. А. Паламарчук доводить і неефективність існуючої на сьогодні системи сексуального виховання, адже вона в результаті призводить до «тотального придушення сексуальності в житті дитини («не потрібно», «не корисно», «не роби», «остерігайся»). При цьому сексуальність у свідомості дорослих і дітей виступає сферою безрадісною, тривожною, сповненою страхів та недобрих передчуттів. Звідси широкого розповсюдження набула позиція педагогів та батьків: «застерігати», «не допустити», «вберегти», «змусити», «засудити» [6, с. 4]. В. Кравець і С. Кравець констатують, що початок двадцять першого століття позначився кардинальними змінами у сфері сексуальних цінностей української молоді. Та не зважаючи на це ще потребують вирішення численні проблеми теоретичного і практичного характеру сексуальної соціалізації. Важливим кроком, на їхню думку, стало прийняття Європейським Союзом «Стандартів сексуальної освіти в Європі» у 2010 році, які сприяли створенню «нормативної бази сексуальної соціалізації учнівської молоді й мали сприяти поширенню цілісної системи сексуальної освіти і статевого виховання та надання їх дітям і молоді» [3, с. 162].

О. Бялик вказує, що найбільш поширеною формою роботи зі статевого виховання в школах багатьох країн ЄС, в тому числі й в Україні, вважаються уроки, зокрема, літератури [1, с. 16]. Проте все більшої популярності набувають міжпредметні уроки, які здатні сформувати цілісне бачення дорослого життя. Врахування рекомендацій та досвіду «Стандартів сексуальної освіти в Європі», але з урахуванням особистісно зорієнтованого підходу до кожної дитини можливе й за умови обговорення типових та нетипових сексуальних ситуацій між підлітками, висвітлених у творах сучасної української художньої літератури.

Ранні статеві взаємини старшокласників – актуальна не тільки для України, але й для багатьох країн тема. І якщо на Заході передбачені на рівні уряду різноманітні програми, курси, факультативи..., спроможні вирішити цю проблему, то ментальність виховання сучасного українського підлітка не дає йому можливості отримати не тільки допомоги, але й кваліфікованої консультації. «Сучасна підліткова література, виступаючи в ролі посередника, ставить собі завдання допомогти підлітками зрозуміти світ дорослих, а дорослим віднайти розуміння з підлітками», – підсумовує Т. Мельник [4, с. 89].

На жаль, програми з української та зарубіжної літератури для старшокласників фактично не пропонує для прочитання та аналізу художні твори сучасних українських письменників, в яких розглядаються статеві взаємини їхніх однолітків. Адже як стверджують не тільки науковці, але й вчителі, наочні приклади сексуальних стосунків у літературних творах мають

на меті не розбещувати молодь, а наочно демонструвати їм можливі варіанти гармонійних взаємостосунків, навчатися будувати власне інтимне життя на прикладах різних вдалих спроб і помилок персонажів, навчити простежувати еволюцію взаємовідносин статей для вироблення особистої життєвої позиції. Бо саме через ситуації, змодельовані у текстах, учні матимуть змогу протистояти, зокрема, насиллю у статевих взаєминах. Сучасні старшокласники наслідують зразки поведінки героїв художніх творів, черпають із книжок відповіді на актуальні для них питання у галузі статевих взаємин. Адже лише література спроможна дати їй наочно змодельовати різнопланові варіанти відповідей на одне і те ж питання. Ще однією, не менш важливою прогалиною у вихованні культури статевих відносин старшокласників є й ґрунтовна та професійна підготовка, зокрема, вчителів-словесників, які під час вивчення літературних творів могли б обговорювати з учнями можливі моделі їхньої поведінки.

Якщо на початку двадцятого століття суспільство само диктувало умови спрощеного фізіологічного підходу до любові, то на сьогодні така поведінка становить «норму» більшості сучасних старшокласників. Цю проблему доби фіксують на сторінках своїх творів і сучасні українські письменники. Вони на максимально наближених до реальності історіях статевих взаємин підлітків, демонструють старшокласникам можливі фінали тих ситуацій, ставку на які вони роблять не тільки у творі, але й у власному житті. Так, С. Гридін у повісті «Дорослі зненацька» наголошує на тому, що сучасна українська система освіти не спроможна дати компетентні відповіді на те, що робити з вагітністю у п'ятнадцять років і як поводитися далі, якщо тебе категорично не підтримують рідні й знущаються однокласники? Автор намагається дати власну відповідь старшокласникам на ці питання. Але він не повчає, не глузує й не тисне на свого читача. На прикладі статевих стосунків декількох пар він прогнозує можливі варіанти подальших подій. Повість С. Гридіна – це «шпаргалка» і для тих підлітків, які опинилися в скрутних ситуаціях, і для тих, хто тільки планує «дорослі» стосунки. Письменник показує, що статеві відносини – це не просто задоволення фізіологічних потреб, але й певна відповідальність перед собою і своїм партнером. Випадкові статеві стосунки старшокласників у повісті не викликають осуду чи обурення з боку однокласників, вчителів та батьків. А от незапланована вагітність виявилася справжнім випробуванням для героїв, яким самим важко вдалося рішення про збереження дитини. Безвідповідальність письменник покладає на обох партнерів, але робить це без зайвої повчальності, дозволяючи читачам самим робити певні висновки та обирати ту модель поведінки, яка не тільки найбільше імponує їм, але й є правильною.

М. Гулей у повісті «Одного дня вона розкаже» навчає своїх читачів розрізняти справжні й нафантазовані закоханою уявою стандарти та ідеали, намагається розкрити поняття слів «дружба», «кохання», «секс». Письменниця хоча й описує переважно жіноче сприйняття першого сексу, проте не зациклюється цілковито лише на думках і почуттях головної героїні. Протиставляючи обранців дівчини, вона доводить не тільки справжність і цінність відвертих почуттів, але й оберігає від необдуманих і невиправданих

рішень. Мія не погоджується на незахищений секс і має свою тверду позицію, з якою має рахуватися її партнер. Авторка порушує й некоректне питання згвалтування. У першу чергу старшокласниці повинні знати про неприпустимість такого поводження з ними, право на юридичний захист і підтримку рідних. У повісті порівнюється ставлення двох підлітків до сексуальних стосунків із своєю однокласницею. Класичний любовний трикутник обраховується першим сексуальним досвідом. Перед головною героїнею твору письменниця ставить нелегке випробування вибору першого партнера. Твір побудований таким чином, що юні читачі разом із дівчиною роблять ставку на ніжність, лагідність, взаєморозуміння та взаємоповагу під час статевих взаємин і не помиляються. Грубошам, насиллю та шантажу авторка говорить своє категоричне «Ні!» й ділиться досвідом протистояння з дівчачою аудиторією.

Список літератури:

1. Бялик О. В. Форми організації статевого виховання учнівської молоді в закладах освіти країн Євросоюзу. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2016. № IV (46). Issue: 97. P. 16-19.
2. Грицай Н. Б. Статеве виховання школярів у навчально-виховному процесі. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. Київ, 2008. Вип. 12. Кн 1. С. 303-308.
3. Кравець В., Кравець С. Проблеми сексуальної соціалізації учнівської молоді України в світлі «Стандартів сексуальної освіти в Європі». *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Педагогіка. 2021. № 2. С. 161-170.
4. Мельник Т. М. Англійська підліткова література 20-21 ст.: генеза, тематика й проблематика. *Мова і культура: Науковий журнал*. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2020. Вип. 22. Т. VI (201). С. 84-89.
5. Оржеховська В. М., Корчова Г. Л. Формування сексуальної культури молоді: навч. посіб. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Експрес», 2005. 132 с.
6. Паламарчук А. А. Формування сексуальної культури підлітків як спосіб запобігання негативних явищ у суспільстві. *Наукові здобутки студентів Інституту людини*. 2016. № 2 (6). С. 1-7.
7. Фіцула М. М. Педагогіка. Київ : Академвидав, 2006. 282 с.

МИХАЙЛО ГУЙДА: МІСТ МІЖ УКРАЇНСЬКОЮ ТА КИТАЙСЬКОЮ ХУДОЖНЬОЮ ТРАДИЦІЄЮ

Жао Ї

*аспірант кафедри теорії та історії мистецтва,
Національна академія образотворчого
мистецтва і архітектури
ORCID: 0000-0002-8555-877X*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5685/>

Творчий шлях Михайла Гуйди, світоглядна філософія митця синтезують концепти українського, західноєвропейського та китайського мистецтв, образно асимілюючи традиційні та інноваційні стилістичні прийоми, формуючи індивідуально неповторну систему символів. Теоретико-мистецтвознавчий та візуальний підхід в інтерпретації творів Михайла Гуйди та його учнів репрезентує значущість впливу творчості українського митця на розвиток китайської художньої традиції. Духовне надбання Михайла Гуйди, поетична мова його образотворчих робіт позиціонується фундаментом у формуванні авторського підходу виховання сучасної генерації китайських митців, створенню нової концепції та педагогічної методології художньої освіти Китаю кінця ХХ – початку ХХІ століть [1].

Митець Гуйда, інтерпретуючи народні витоки та національну самоідентичність як авторський творчий орієнтир, у своїх практичних роботах передає власний досвід, репрезентує нові способи пізнання існуючих реалій, творить культурні та естетичні смисли. Світоглядні засади митця формувалися із витоків розвитку українського та китайського мистецтв ХХ – ХХІ століть. Контекстуальний погляд на творчість М. Гуйди розкриває систему взаємодії західноєвропейського, українського та східного мистецтва, що обумовлює багатовекторне сприйняття діяльності майстра, як художньої так і педагогічної.

Відображаючи у своїх роботах історичні події України, її фольклорні мотиви, міфи та легенди, митець створював переконливі художні образи, кожен із яких є символом єднання глибокого психологічного аналізу та поетично-художнього світосприйняття. Репрезентативними у даному контексті є роботи «У степах під Херсоном» (1972), «Тиша» (1983), «Великдень» (1990), «Кубанське весілля» (2001), котрі характеризують індивідуальну манеру створення живописних образів Гуйдою, в прагненні досягти виразності форми, розкриття емоційного стану героїв полотна, їх глибинного психологізму [2].

Важливу роль у формуванні творчого кредо художника відіграла культура Китаю. Визначальним прагненням китайського митця є відтворення неявного предмету та незаповненого простору, зображення навколишньої дійсності у вигляді безмежного, сповненого душевного піднесення багатогранного світу. Із мистецтвом Китаю М. Гуйда наочно познайомився у 1996-1997 рр., коли брав участь у творчій експедиції до міста Харбін [3]. Із того часу китайське мистецтво стане невід'ємною частиною творчого життя майстра, його фундаментальною філософією світосприйняття.

Відзеркаленням китайського світогляду слугують такі роботи митця, як «Ворота справедливості» (2002), «Старе селище. Китай» (2002), «На півдні Китаю» (2002). У них М. Гуйда підкреслює одухотворене зображення природи, звертаючись до різноманітних художніх прийомів китайських майстрів. Китайське мистецтво суголосне внутрішнім відчуттям та філософії майстра [4].

Архетипами творчості художника слугують своєрідні символи культури, що асоціюють певний тематичний матеріал функціонування людських цінностей, які проходять через увесь масив історії, з найдавніших часів і до сучасності. Наприклад, «тин» – символ розділу внутрішнього світу людини і Всесвіту, «колодязь» як ототожнення з водою – символ життя, «дерево» – як родовід у нескінченному циклі життя. Ці архетипи також притаманні і китайській культурі та живопису, що можна спостерігати в традиційних роботах китайських митців Ся Гуй чи Ма Юань [3]. Провідною у творчості М. Гуйди була й лишається тема природи та людини. Прагнення досягти виразності пластичної форми, оригінального колірною вирішення теми, переконливості зображуваного, співзвучності природи й емоційного стану героїв полотна – такі основні постулати творчості художника, його мистецьке кредо. Разом із тим, в центрі світобудови творив художника – одухотворена людина з народу. Зображення людей різного віку у взаємозв'язку з природою допомагає передати гармонійний рух часу, його плин.

Педагогічна практика майстра в образотворчій освіті Китаю дала поштовх розвитку китайського сучасного живопису, що вивело традиційне мистецтво Китаю на новий рівень. Поширення елементів українського та західного живопису за допомогою авторської методики викладання не тільки збагатило китайський живопис новою філософією світосприйняття, але й дало поштовх розвитку академічного малюнку, який, за Гуйдою, є обов'язковим. Залучаючи свій власний досвід і досвід світової художньої практики, М. Гуйда вніс великий вклад у розвиток художньої освіти Китаю. Сьогодні український митець є почесним професором кількох китайських університетів, періодично він також керує різноманітними проектами, пленерами чи майстер-класами. З 2017 року в різних куточках Китаю, двічі на рік працює Гуйда арт-центр «Академія», де проходять навчання зрілі художники з числа викладачів шкіл, студій та університетів [5].

Михайло Гуйда – один з небагатьох сучасних художників, який працює в різних живописних галузях і відомий не тільки як портретист чи автор жанрової картини, предметом його творчості стає батальний жанр та історична тематика. Твори учнів, сповнені китайською культурною особливістю, її змістовно-сміслових форм та власної образної стилістики ніби розмовляють з глядачем мовою вчителя [6]. Вони утворюють діалог із з його плідною творчістю і є красномовним і узагальненим відбитком творчості М. Гуйди на сучасне мистецтво Китаю. Дослідження творчості китайських митців – учнів М. Гуйди репрезентує формування нових образно-стилістичних рис в китайському живопису ХХ – початку ХХІ ст., які є віддзеркаленням творчої манери видатного українського майстра, його різноманітних мовних та метафоричних прийомів, філософсько-естетичної концепції.

Досліджуючи роботи учнів митця, можна переконатись у дієвості педагогічної методики викладання образотворчих дисциплін Михайла Гуйди, його новітніх форм і засобів, що істотно вплинули на розвиток художньої освіти Китаю кінця ХХ – початку ХХІ ст. Вагомим є вплив педагогічної та творчої діяльності М. Гуйди на інноваційне поєднання української та китайської національної живописної стилістики, їх взаємозбагачення та перетворення у новітньо-змістовні форми.

Список літератури:

1. Gryglewski P., Ivashko Y., Chernyshev D., Chang P., Dmytrenko A. Art as a message realized through various means of artists expression. *Art Inquiry*. 2020. №22. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=966115>
2. Авраменко О. О. *Михайло Гуйда: монографія*. Київ-Ханчжоу, 2005. 196 с.
3. Ковальчук О. *Дипломні роботи студентів навчально-творчої майстерні живопису НАОМА під керівництвом М. Гуйди другої половини ХХ – початку ХХІ століття*. Мистецтвознавство України. Київ, 2016. С. 21-25.
4. Тарасенко О. А., Тарасенко А. А. Universe by Mykhailo Guyda. *Art and Design*. 2021. №2. С. 152-163. <https://doi.org/10.30857/2617-0272.2021.2.14>
5. Min D. Виставкова діяльність Михайла Гуйди в Китаї. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2020. № 4. С. 33-39. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=990113>
6. Sullivan M. *Art and artists of twentieth-century China*. Univ of California Press, 2023. https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=G0_hEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR10&dq=art+education+in+China+&ots=FrDG1MhD2h&sig=oREo1fDOirQuMLXbq9-liDc7PU8&redir_esc=y#v=onepage&q=art%20education%20in%20China&f=false

ТЕМАТИКА СМЕРТІ У ПОСТВОЄННОМУ КІНО. ДОСВІД ПОЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ І ФІЛЬМІВ «МОРАЛЬНОГО ЗАНЕПОКОЄННЯ»

Клопенко Максим Ігорович

*аспірант кафедри кінознавства Інституту екранних мистецтв,
Київський національний університет театру,
кіно і телебачення імені І.К. Карпенка-Карого
ORCID: 0000-0003-3979-0604*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5720/>

Катастрофічний вплив війни на людину, безперечно, є давнім предметом дослідження воєнного і поствоєнного кіно. Окрім численних проявів негативної дії на людську моральну свідомість, руйнації міжособистісних відносин, погіршення психологічного стану і душевного спустошення, ключове місце в цих стрічках належить образу смерті. Говорячи про важливі і всеохопні приклади осмислення трагедії війни, можна звернутись до відображення воєнної тематики у польському кінематографі і передусім Польської школи кіно, що має своє коріння у перших післявоєнних роках та безпосередньо в роках Другої світової війни. Такі фільми як «Покоління» (1955), «Канал» (1957), «Попіл і діамант» (1958) Анджея Вайди, «Ероїка» (1958) Анджея Мунка, «Справжній кінець великої війни» (1957) Єжи Кавалеровича, «Як бути коханою» (1963) Войцеха Єжи Гаса, «Хрест хоробрих» (1958), «Ніхто не кличе» (1960), «Люди з потягу» (1961) Казімежа Куца, «Останній день літа» (1958), «День усіх душ» (1961) Тадеуша Конвіцького, «Вільне місто» (1958), «Свідоцтво народження» (1961) Станіслава Ружевича були насичені реалістичним описом життя в обставинах війни, варіаціями спогадів про спільно пережиту національну й історичну трагедію та її впливи на крихке людське світосприйняття. Напрацювання Польської школи кіно мали в собі і звернення до універсальної екзистенціальної проблематики, де, зважаючи на тематику фільмів, смерті виділено чи не найголовнішу роль. Потрапляючи у жорстокий абсурд війни, герої усвідомлювали неминучість своєї жертви, опинялись в «межовій» ситуації перед обличчям смерті. Окрім зображення небезпеки фізичної загибелі, режисери звертались до відтворення різноманітних ситуацій без виходу, що часто свідчили про людську приреченість, підкреслювали образ Історії як безжального механізму, що не рахується з людським життям, як це було у перших фільмах А. Вайди [1, с. 9].

Інтимні переживання та пам'ять про війну були полем для міркувань про знищених окупацією і концтаборами, неможливість знайти себе у світі після пережитої трагедії. Смертельна реальність, відтворена у фільмах 1955-1961 років, була надзвичайно моторошною для безпомічної людини, підхопленої виром війни, проте в той же час кіно допомагало трансформувати болісні і драматичні екзистенціальні переживання суспільства, вибудовуючи не лише пам'ять про лихо війни, а й зумовлюючи своєрідний діалог про смерть, про вибір

і відповідальність кожного. Характерна для польського мистецтва романтична традиція знайшла своє продовження і у фільмах Польської школи, де герой все ж зберігає власну гідність тоді, коли намагається опиратись жорстокому фатуму, кидає виклик долі, попри те, що його життя зруйноване і він приречений на поразку, що часто веде до фізичної загибелі. Проблема смерті, безумовно, входила в орієнтацію Польської школи на екзистенціальний погляд на світ: розуміння людських втрат, усвідомлення самотності і трагічної кінченості людини. Фільми були сфокусовані на війні як індивідуальному досвіді, екзистенційному стані, критично наближеному до феномену смерті. Важливими були зображена на екрані жертвність, відтворений моральний кодекс героя, коли попри здавалось би пануючу безнадію режисери не відмовлялись від екзистенціалів рішучості та надії.

Після цих рефлексій польський кінематограф попрямував до нових соціальних контекстів. Так сформувалось підґрунтя для суспільного неспокою, що досягло принципового звучання у 70-х роках в рамках кіно «морального занепокоєння». І якщо у роботах Польської школи одними з основних були мотиви тривоги і страху смерті, так само як і ключові мотиви героїзму і людської самотності, то в рамках «морального занепокоєння» можна говорити про зміну екзистенціальних мотивів існування людини, смерть вже не стільки фізичну (хоча зображення смерті і зокрема мотив самогубства продовжує своє існування на екрані), скільки духовну й моральну. Тематика смерті по-різному з'являється у фільмах «Константа» (1980) Кшиштофа Зануссі, «Без анестезії» (1978) Анджея Вайда, «Провінційні актори» (1978) і «Самотня жінка» (1981) Агнешки Голланд, «Кімната з видом на море» (1977) Януша Заорського, «Кіноаматор» (1979) і чи не найяскравіше у стрічці «Випадок» (1981) та «Без кінця» (1985) Кшиштофа Кесльовського і інших фільмах періоду 70-х – початку 80-років років. Однією з наскрізних тем стає зображення такого собі «духовно-морального змертвіння» людини, яка вже далека від переживань відголосків минулої війни, а натомість перебуває у стані екзистенційної кризи, викликаній невдоволенням власним життям, пануючими навколо брехнею і лицемірством суспільства та влади, моральною деградацією, розгубленістю перед майбутнім, неможливістю терпіти часи «стагнації» та спотворене несправедливістю соціальне й особисте життя.

Тематика смерті, таким чином, зазнала поступової трансформації і у фільмах «морального занепокоєння» отримала стійкий зв'язок з проблемою деформованого духовного стану людей, які хотіли б якось змінити життя на краще, проте нерідко потрапляли у пастку своєї совісті. Обидва згадані етапи розвитку польського кіно з різних ракурсів актуалізували потребу подолання гострої кризи, аби, зрештою, адаптуватись до нових реалій попри дезорієнтацію суспільства і внутрішнє сум'яття людини у воєнні та поствоєнні часи, у яких проблема смерті з часом набула інакшого символічного забарвлення, вкотре нагадуючи про небезпеку втрати духовних ідеалів та моральних цінностей людського буття.

Список літератури:

1. Witek P. Andrzej Wajda jako historyk. Metodologiczne studium z historii wizualnej. Lublin: Wydawnictwo UMCS. 2016. 712 s.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ДІЯЛЬНОСТІ АНСАМБЛЮ БАЯНІСТІВ-АКОРДЕОНІСТІВ

Князєв Владислав Федорович

кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри музичної україністики

та народно-інструментального мистецтва

Навчально-наукового інституту мистецтв

Прикарпатського національного

університету імені Василя Стефаника

ORCID: 0000-0002-6516-5880

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5696/>

В процесі діяльності ансамблю баяністів-акордеоністів відбувається взаємозбагачення виконавців різноманітними фаховими навичками. Більш слабкі музиканти, спираючись на сильних, поступово стають більш психологічно впевненими, тягнуться до них; більш сильні вчаться вести за собою, не зважають на помилки партнера, набувають певних концертмейстерських навичок. Якщо ансамбль великий – потрібно намагатись, щоб у кожній партії кількість сильних та слабких учасників була приблизно рівною, якщо технічні завдання, які постають перед партіями, не є занадто різними.

У більш великих ансамблях, можна поєднувати слабших учасників із сильними, які мають навички ритмічної витримки, досвід естрадних виступів тощо. Такий розподіл має ще й психологічне значення, оскільки виключає у виконавців другої, третьої та четвертої партій відчуття нерівності відносно музикантів, що грають першу партію. Для недосвідчених виконавців перший ансамблевий досвід краще отримувати у складі дуету. Підібравши цікавий для учасників репертуар, допомагаючи опановувати на індивідуальних уроках складнощі колективної гри, педагог може прищепити учневі смак до спільного музикування. Дуети є хорошим матеріалом для опанування початковими навичками ансамблевої техніки.

На початкових періодах роботи із юними музикантами, варто віддати перевагу репетиційній роботі перед поспішними виступами. Сильне хвилювання, невідповідний достатньо музичний матеріал, почуття незадоволеності, можуть справляти негативний ефект на роботу ансамблю. Відчуття невдачі може надовго знівелювати радість колективної творчості, тому певний запас міцності буде дуже доречним. Підготовчий період у роботі над ансамблевою п'єсою продовжується і після того, як ансамбліст «здасть» свою партію. Фактично тільки після цього й починається підготовка до

наступних колективних занять. Пояснення функції кожної партії у загальній партитурі та її окремих епізодів варто робити після того, як стадія розбору нотного тексту буде завершена і кожен ансамбліст буде мати чітке уявлення про свою партію.

Зазвичай, перша партія виконує головну функцію та є організатором виконавського процесу. Ця роль передбачає здатність до ініціативності, вміння здійснювати художній вплив на партнерів. Друга партія, здебільшого, найчастіше грає з партнерами двоголосні імітаційні фрази та супровід. Звідси й походять такі навички як комунікабельність, тонке відчуття ансамблю, гострота сприйняття різноманітних відтінків звучання інструментів партнерів. Своєрідною зв'язуючою ланкою між ними є третя партія. Вагомою є також функція четвертої, басової партії. На ній базується фактурний фундамент твору

«Необхідно визнати, що оригінальний оркестровий та ансамблевий репертуар баяністів і акордеоністів, незважаючи на незаперечні художні особливості багатьох творів, є нечисленним» [2, с. 265]. Практика свідчить, що твори не всіх стилів та жанрів, музичних напрямків одразу стають зрозумілими для ансамблістів. Особливо це стосується композицій авторів ХХ-ХХІ століть (неокласицизм, експресіонізм, авангардизм тощо). Це зумовлює важливість формування позитивного відношення до сприйняття сучасної музики. Тому, для сприйняття творів, які є складними за змістом та музичній мові, потрібно застосовувати систему методів, серед яких пояснення, переконання, різноманітні асоціативні зв'язки тощо.

Ефективній діяльності ансамблю передують зацікавленість, захоплення кожного учасника процесом репетиційної роботи. «Для успішного здійснення спільної музично-виконавської діяльності партнери будують систему психічних комунікацій, яка ґрунтується на взаємних зорових та слухових контактах» [1, с. 5]. Ансамблева гра, як спільний різновид музикування, передбачає усвідомлення психології взаємодії партнерів, взаємопов'язаності колективного та індивідуального чинників.

Ансамблеве відчуття учасників колективу ґрунтується на здатності відчувати як музичні наміри так і психологічні імпульси, які їм передують. Ансамбліст повинен передбачати художні наміри свого партнера. Це набуває особливої вагомості під час концертного виступу, де стан і відчуття у музикантів є зовсім різними. В цій ситуації спостерігається підвищене емоційне сприйняття партнерів та власної гри. Це відображається на виконанні у вигляді іншого характеру гри та відтінків тембру. Кожен учасник ансамблю повинен чутливо реагувати на найменші нюанси, зміну настрою в грі партнерів, своєчасно модифікуючи й своє виконання.

Всесвітньо відомий чехословацький Квартет імені Сметани виконував всі твори напам'ять, оскільки вважав, що пюпітри є психологічним бар'єром поміж партнерами. Гра на пам'ять, на думку музикантів, допомагає краще відчувати партнера в емоційному та творчому плані. Проте, також варто зазначити, що таке своєрідне бачення вплинуло і на те, що цей ансамбль володів відносно невеликим репертуаром.

Завданням будь якого колективу є створення такої творчої атмосфери, щоб максимально розкрити потенційні можливості його учасників. Важливою складовою тут є концентрація емоційного тону партнерів в єдину палітру творчих відчуттів.

Розкриття індивідуальності, загострення емоційно почуттєвої сфери, інтелектуальних здібностей, вольових якостей та творчої самостійності ансамбіста є фундаментом успішного колективного музикування. Внаслідок спільної творчої роботи над музичним твором кожен із учасників колективу отримує нові знання, усвідомлює себе як особистість. Таким чином формується психологічний простір занять в класі інструментального ансамблю, що складає систему взаємодії із трьох складових: педагога, ансамбістів та музичного твору.

Технологія та психологія ансамблевої діяльності баяніста-акордеоніста значною мірою подібна до засад оркестрової гри, адже, оркестрове виконавство походить від ансамблевого. Гра в однорідному ансамблі відображає загальні принципи виконавського процесу. Їй повинно бути притаманне художньо-виразне, бездоганно-узгоджене, технологічно та стилістично вірне відтворення нотного тексту.

Розглядаючи природу ансамблевого виконавства можна зауважити, що це одна із вищих форм синтетичного спілкування музикантів. Це не тільки здатність, але й бажання та вміння однаково мислити, сприймати одне й те ж, розуміти один одного, користуватися під час роботи єдиними методами та технологіями. Ансамблеве виконавство – це динамічний механізм, який має в своєму арсеналі широкий набір технічних засобів. Спілкування ансамбістів відбувається на різних рівнях. Мистецтво цього багаторівневого спілкування в колективі є тією видимою частиною процесів, своєрідним відображенням якості, вдосконалення якої і є основною запорукою якісного формування навичок ансамблевого виконавства.

Список літератури:

1. Ансамблева гра та акомпанування як різновиди спільної музично-виконавської діяльності. Методичні рекомендації. / укл. Л. М. Уманська. Вінниця : Нова книга, 2005. 16 с.
2. Гончаров О. І. Оркестри (ансамблі) баянів і акордеонів. Проблеми розвитку. *Культура України*. Вип. 36. 2012. С. 262-267.

Фізичне виховання та спорт

ПЛАВАННЯ ЯК ЗАСІБ ГАРМОНІЙНОГО ФІЗИЧНОГО ТА ПСИХОЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ 8-10 РОКІВ

Стасюк Роман Миколайович

кандидат наук з фізичного виховання і спорту,
Сумський державний університет
ORCID: 0000-0001-6357-6515

Гончаренко Дмитро Олександрович

асистент, Сумський державний університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5717/>

Оздоровче плавання є одним із найбільш ефективних методів фізичного розвитку дітей віком 8-10 років. В умовах сучасного світу, коли спостерігається зниження рівня фізичної активності серед дітей та підлітків, збільшується актуальність впровадження програм, спрямованих на їх оздоровлення. За даними Міністерства охорони здоров'я, близько 60% дітей шкільного віку в Україні мають недостатній рівень фізичної активності, що негативно впливає на їхній фізичний розвиток та загальний стан здоров'я. Плавання не лише розвиває фізичну підготовку, покращує функціональний стан серцево-судинної та дихальної систем, а й сприяє зміцненню м'язів, підвищенню гнучкості, покращенню координації рухів, а також позитивно впливає на психоемоційний стан дитини [2].

Особливістю оздоровчого плавання є його здатність забезпечувати комплексний фізичний розвиток, залучаючи різні м'язові групи та системи організму. Дослідження показують, що регулярні заняття плаванням протягом 6 місяців можуть призвести до підвищення фізичної витривалості дітей на 20-25%. У воді створюється природний опір, що збільшує ефективність тренувань без надмірного навантаження на суглоби, що є особливо важливим для дітей у період активного росту та розвитку. Крім того, заняття плаванням сприяють розвитку витривалості та стимулюють адаптаційні можливості організму до різних фізичних навантажень. Згідно з даними міжнародних досліджень, у дітей, які займаються плаванням, ризик розвитку респіраторних захворювань знижується на 30-35%.

Розробка програм оздоровчого плавання для дітей вимагає системного підходу та врахування індивідуальних особливостей кожної дитини, таких як рівень фізичної підготовки, стан здоров'я та психологічний комфорт у водному середовищі. Одним з ключових аспектів ефективної програми є поступове збільшення навантаження, що дозволяє організму адаптуватися до нових умов та сприяє оптимальному розвитку фізичних якостей. Під час створення такої програми важливо враховувати інтенсивність, тривалість та частоту занять,

щоб забезпечити безпеку та високу результативність тренувального процесу. Статистичні дані свідчать, що заняття плаванням 3-4 рази на тиждень тривалістю 45-60 хвилин дозволяють досягти помітного покращення показників фізичної підготовленості у 75% дітей [1; 3].

Ефективність оздоровчого плавання проявляється не лише у фізичному аспекті, а й у формуванні здорового способу життя. Діти, які регулярно займаються плаванням, демонструють підвищену стійкість до респіраторних захворювань, поліпшення роботи серцево-судинної системи та психоемоційного стану. Згідно з даними досліджень, діти, які займаються плаванням, мають на 15-20% кращі показники серцево-судинної системи порівняно з однолітками, що не займаються спортом. Заняття у воді сприяють зниженню рівня стресу, формуванню позитивних емоцій та покращенню якості сну. Плавання також сприяє соціальній адаптації, оскільки заняття в групах розвивають навички спілкування, взаємодопомоги та командної роботи.

Важливим елементом оздоровчого плавання є аквафітнес – інноваційна форма фізичної активності у водному середовищі. Аквафітнес поєднує вправи різної інтенсивності з використанням спеціального обладнання, що дозволяє урізноманітнити тренувальний процес та підвищити його ефективність. Завдяки унікальним властивостям води, такі заняття забезпечують м'який опір, що сприяє розвитку сили та витривалості без надмірного навантаження на м'язи та суглоби. Це особливо актуально для дітей, які потребують корекції постави або мають обмежені можливості у виконанні звичайних фізичних вправ. За даними досліджень, аквафітнес дозволяє збільшити гнучкість і координацію рухів у дітей на 10-15% за перші 3 місяці тренувань [4].

Дослідження показують [5], що комплексний підхід до організації оздоровчого плавання з використанням аквафітнесу та різноманітних методик тренувань сприяє підвищенню ефективності фізичного виховання дітей. Програми, які включають різні види вправ, починаючи від елементарних рухів у воді до спеціалізованих комплексів для розвитку сили, витривалості та координації, дозволяють досягти максимальної користі для здоров'я та загального фізичного розвитку дитини. Систематичність та регулярність занять є запорукою формування стійких навичок здорового способу життя, які сприятимуть підтримці оптимального фізичного стану протягом усього життя.

Успішність впровадження програм оздоровчого плавання значною мірою залежить від кваліфікації тренерів та методичного забезпечення. Розробка диференційованих програм, що враховують індивідуальні особливості та потреби дітей, а також регулярний моніторинг фізичного стану, дозволяють підвищити ефективність занять та забезпечити їхню безпеку. Згідно зі статистикою, індивідуалізовані програми дозволяють досягти на 20% вищих результатів у розвитку фізичних якостей дітей порівняно зі стандартними груповими заняттями. Важливо, щоб заняття проводилися в умовах, які сприяють максимальному засвоєнню рухових навичок, з використанням сучасних методик та обладнання.

Таким чином, оздоровче плавання виступає як ефективний засіб фізичного розвитку дітей віком 8-10 років, оскільки забезпечує комплексний вплив на всі системи організму, сприяє зміцненню здоров'я, формуванню правильної постави, розвитку м'язової сили та підвищенню фізичної витривалості. Оздоровче плавання відрізняється своєю універсальністю, оскільки може бути адаптоване до індивідуальних потреб кожної дитини, незалежно від їхнього початкового рівня фізичної підготовки. Це особливо актуально для дітей молодшого шкільного віку, коли організм активно розвивається і потребує всебічного зміцнення. Згідно з дослідженнями, у дітей, які займаються плаванням, рівень фізичної витривалості підвищується на 25-30% вже після 6 місяців регулярних тренувань. Дані свідчать про те, що діти, які займаються плаванням, мають вищі показники фізичного розвитку порівняно з дітьми, які обирають інші види спорту. Так, у дітей, які займаються плаванням, сила м'язів зростає на 30-35%, витривалість – на 25-30%, а координація рухів покращується на 20-25%. У той час як діти, які займаються, наприклад, футболом чи легкою атлетикою, демонструють зростання цих показників на 15-20%. Такі результати пояснюються унікальними властивостями води, яка забезпечує рівномірне навантаження на всі групи м'язів, сприяючи їх гармонійному розвитку.

Список літератури:

1. Бріскін Ю. А., Смирновський С. Б., Смирновська С. Б., Слімаковський О. В. Навчання плаванню дітей дошкільного віку з використанням інноваційних засобів. Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. 2022. Вип.10 (155). С. 44-47.
2. Копилов П. І. Аналіз методик здоров'яформування навчання плавання молодших школярів. Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. 2016. №10. С. 55-57.
3. Кутек Т. Б., Мацапура Т. В. Плавання як засіб оздоровлення людини: Матеріали IV науково-практичної Всеукраїнської конференції молодих учених та студентів «Біологічні дослідження-2013». 2013. С. 249-254.
4. Степчук, Н. В., Мордвінцев Г. О., Сусла В. Я. Використання сучасних інноваційних методів і технологій при навчанні плаванню дітей дошкільного віку. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота», 2023 №1(52), С. 206-209.
5. Сімак Н. Д., Одинець Т. Є. Організаційно-методичні особливості навчання плаванню дітей на етапі початкової підготовки. Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 15: Науковопедагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2022. Вип. 10 (155). С. 166-170.

ВПЛИВ СТРАТЕГІЙ НА ПОКРАЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СУДОВОЇ СИСТЕМИ

Холод Руслан Віталійович

*аспірант кафедри публічного управління та адміністрування,
Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника
ORCID: 0009-0009-8725-4073*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5686/>

Суди є інститутом сучасної держави, що забезпечує вирішення економічних, цивільних, адміністративних, кримінальних та інших суперечок відповідно до ухвалених норм права [1]. У тій мірі, в якій судова система створює передбачуване та справедливе правове середовище, забезпечує надійний захист прав громадян та їх об'єднань, у тому числі права власності, вона сприяє економічному зростанню. Необхідність поновлення економічного, політичного та культурного зростання в Україні та забезпечення довгострокової стабільності ставить на порядок денний питання про вдосконалення судової системи, підвищення авторитету судової влади. Відповідно, покращення ефективності судової системи є складним завданням, яке потребує комплексного підходу та різноманітних стратегій, а саме:

- запровадження чітких стандартів для всіх етапів судового розгляду може допомогти зменшити затримки і прискорити процес;
- впровадження системи електронного документообігу дозволяє зменшити обсяг паперової роботи та прискорити обмін документами між учасниками процесу;
- постійна підготовка та перепідготовка суддів і працівників суду допомагає їм залишатися обізнаними з новітніми змінами в законодавстві та практиці;
- проведення семінарів та конференцій з метою обміну досвідом між суддями та іншими працівниками судової системи;
- запровадження можливості онлайн-реєстрації справ значно зменшує навантаження на судові органи;
- впровадження програмного забезпечення для автоматизації таких завдань, як складання судових протоколів або обчислення строків, може вивільнити час для більш важливих справ;
- оптимізація системи розподілу справ між суддями може зменшити навантаження на окремих суддів і забезпечити більш справедливий розгляд;
- запровадження системи внутрішнього моніторингу для оцінки ефективності роботи судів і виявлення проблемних зон.
- відкриття нових судових установ, особливо в сільських та віддалених районах, забезпечує кращий доступ до правосуддя;

- розвиток медіації, арбітражу та інших форм альтернативного вирішення спорів зменшує навантаження на суди;
- відкритість судових засідань і публічне оприлюднення рішень допомагають підвищити довіру до судової системи;
- співпраця з громадськими організаціями, які контролюють роботу судів, може сприяти підвищенню якості судових послуг;
- регулярний перегляд законодавства з метою усунення застарілих норм і процедур;
- поліпшення IT-інфраструктури, забезпечення безперебійного доступу до Інтернету та відповідних ресурсів [2, с. 67-70; 4, с. 239-241].

Удосконалення судової системи слід будувати не на ідеалізованих моделях чи зовнішніх зразках, а виходячи з реальних умов, у яких функціонує система правосуддя, та з урахуванням існуючих проблем, що перешкоджають ефективному здійсненню права громадян на судовий захист. Важливо враховувати конституційні принципи незалежності суддів і автономії судової влади від інших гілок влади [3, с. 211]. Іншими словами, як проблеми, так і їхні рішення повинні бути глибоко вкорінені в реальному контексті роботи сучасної судової системи. Цей підхід не виключає значущості фундаментальних принципів справедливості й рівності перед законом, а також важливості міжнародних найкращих практик. Проте абстрактні цінності та організаційно-правові рішення, що успішно застосовуються в інших країнах, потребують адаптації до місцевих умов. Їхнє механічне перенесення на українську систему часто призводить до непередбачуваних результатів. Натомість проблемно-орієнтований підхід, який передбачає аналіз конкретних проблем, їхніх причин і взаємозв'язків, а також пошук відповідних рішень, дозволяє уникнути недооцінки національних особливостей.

Іншим важливим принципом, є велика увага до організаційних, інституційних та соціокультурних аспектів роботи судової системи. За всієї важливості формального, нормативного регулювання, не можна забувати те, що суди – це певні у законі учасники судочинства, наділені певними правами та обов'язками, а й цілком конкретні організації, у яких працюють люди, взаємодіючи один з одним задля досягнення певних цілей [3, с. 216]. Поведінка учасників судового процесу формується під впливом численних факторів, які виходять за межі суто правового регулювання. До них належать розподіл адміністративних повноважень в організації, цілі та обмеження, що обумовлюються інтересами організації, норми професійної етики, кар'єрні інтереси, прагнення уникнути ризиків, а також різноманітні зовнішні та внутрішні обмеження, включаючи інтереси інших учасників і фізичні умови, які вимагають мінімізації зусиль [5, с. 96-97].

Виходячи з цього, ми вважаємо, що ці чинники впливають на якість правосуддя та його здатність захищати права громадян не менше, а можливо, і більше, ніж норми чинного законодавства. Тому удосконалення судової системи повинно зосереджуватися насамперед на організаційних і інституційних аспектах її функціонування.

Отже, покращення ефективності судової системи вимагає комплексного підходу, що включає оптимізацію процесів, використання сучасних технологій, підвищення кваліфікації суддів і персоналу, а також реформу законодавства. Стратегії, такі як впровадження електронного документообігу, регулярне навчання суддів і працівників суду, автоматизація рутинних завдань і спрощення процесуального законодавства, сприяють зменшенню навантаження на суди, прискоренню розгляду справ і підвищенню якості судочинства. Водночас, ці заходи підвищують прозорість та підзвітність судової системи, що сприяє зміцненню довіри громадськості до правосуддя.

Залучення громадськості, відкритість судових процесів і розширення доступу до правосуддя є ключовими факторами для забезпечення справедливості і рівності перед законом. Інвестиції в модернізацію матеріально-технічної бази судів, а також розвиток альтернативних методів вирішення спорів допомагають знизити навантаження на судову систему та забезпечити більш швидкий і якісний розгляд справ. У сукупності, ці стратегії сприяють створенню ефективної, прозорої та справедливої судової системи, що відповідає сучасним викликам і потребам суспільства.

Список літератури:

1. Євген Є. Огляд звіту GRECO Про виконання Україною рекомендацій щодо запобігання корупції стосовно народних депутатів, суддів та прокурорів. *Український інститут Майбутнього*. 2020. URL: <https://www.uifuture.org/publications/news/25373-zvit/greko/pro/vykonannia/ukrainou/rekomendatsiy/schodo/zapobigannia/k>.
2. Котельницька В. Адміністративно-правові форми оцінювання судів в умовах реформування судової системи України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. № 2.74. С. 66-72.
3. Піпко А. М. Відновлення військових судів як складова державного управління системою судової влади України. *Інформація і право*. 2024. № 2 (49). С. 208-218.
4. Постоловський Р. О. Про необхідність вдосконалення судової та правоохоронної системи. *Період трансформаційних процесів в світовій науці: задачі та виклики: матеріали II Міжнародної наукової конференції, м. Кривий Ріг, 19 січня, 2024 р. Міжнародний центр наукових досліджень*. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2024. С. 239-242.
5. Ясинок М. М. До питання «ефективності» правосуддя в Україні: аналіз та перспективи. *Приватне та публічне право*. 2020. № 4. С. 95-100.

PHARMACOLOGY CORRECTION OF BRAIN INJURY

Yliia Kharchenko

candidate of pharmacy science,

Dnipro State Medical University, Dnipro, Ukraine

ORCID: 0000-0002-4136-3495

Polina Lysa

student, Dnipro State Medical University, Dnipro, Ukraine

Internet address of the article on web-site:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5727/>

Introduction. Traumatic brain injury (TBI) is the main cause of death among the working population. Patients who have suffered this type of injury, in addition to high mortality, have problems with existing neurological deficits and the terms of further rehabilitation and socialization. This pathology often leads to disability. Worldwide, annual statistics indicate 10 million patients hospitalized for TBI. The fatality rate for severe traumatic brain injury reaches more than 80%, and among those who survive, about 75% remain with severe neurological deficits. It is estimated that in the United States, traumatic brain injury occurs with a frequency of 363 cases per 100,000 population per year. In Germany, the annual incidence of TBI is approximately 340 per 100,000 population per year. In Western Europe, as well as in the USA, it has decreased somewhat in recent years due to the wider use of modern safety systems in cars. But, despite this, in the world in general, due to local armed conflicts (in particular, the war between Ukraine and the Russian Federation), the number of penetrating gunshot wounds to the brain is increasing. TBI is most common in young people between the ages of 15 and 24. According to statistics, men receive this type of injury two to three times more often than women in all age groups [1].

The analysis of literary sources indicates that when the brain is damaged, hyperproduction of reactive oxygen species by brain tissues is registered, which activates the development in its structures of processes of oxidative and nitrosative stress of proteins, lipids and nucleic acids of neurons, disrupts the affinity and specificity of receptors, the generation of action potentials and nerve impulse conduction [2]. Therefore, an important step in the intensive therapy of patients with TBI is the use of pharmacotherapeutic agents with antioxidant properties [3]. Blockade of NMDA receptors is considered one of the main links of neuroprotection [4].

The purpose of the study is to compare the results of treatment of patients with a diagnosis of brain injury who received standard therapy and patients with a diagnosis

of brain injury who were additionally prescribed intravenous L-lysine escinate to standard therapy.

Materials and methods. During the study, patients were divided into 2 groups. In the first group, 69 patients received standard complex therapy, in the second group, 51 patients were additionally prescribed intravenous L-lysine escinate. The level of consciousness disturbance in patients during therapy was determined according to the Glasgow coma scale. Plasma levels of AST, ALT, and glucose were determined in patients. The duration of treatment and the outcome of the disease were studied. In the first group of patients, the distribution: men – 74.1%, women – 25.9%, the average age was 60.6 ± 18.4 years. In the second group of patients, the ratio of men and women was 73 and 27%, respectively. The average age was 62 ± 12.5 years. The age and gender of the patients did not differ statistically significantly. Statistical processing of the obtained material, estimation of distribution parameters was carried out using the program STATISTICA for Windows (Version 10.0).

The results. The level of consciousness of the patients upon admission to the clinic was determined according to the Glasgow coma scale: in group 1 - 9, group 2 - 9 [5]. In statistical analysis, the groups did not differ significantly ($p > 0.05$). After the course of treatment, the level of consciousness was also calculated according to the SHCG of groups 1 - 12, group 2 - 13 ($p < 0.05$). When evaluating the time of stay in the hospital, an increase in the time of stay in the group of 2 - 20 days is noted in comparison with the group of 1 - 16 days ($p < 0.05$). An increase in the duration of treatment is associated with greater mortality in group 1 in the early stages of therapy.

When using L-lysine escinate, the proportion of surviving patients (group 2) was 85.3%, group 1 – 70.8% ($p < 0.05$). The appointment of L-lysine escinate led to an increase in overall survival by 14.5% ($p < 0.05$). When analyzing depending on the level of consciousness according to the SHKG, in patients with a level of suppression of consciousness at the time of admission up to 4-5 points according to the SHKG, survival increased by 31.3% when using L-lysine escinate ($p < 0.05$); with 6-7 points on the SHKG, survival increased by 17.3% ($p < 0.05$); with 8-9 points on the SHKG, an increase in the share of those who survived was noted by 14.0% ($p < 0.05$). The introduction of L-lysine escinate into complex therapy of traumatic brain injury is associated with a lower risk of death – 14.7% versus 29.2% (group 1) ($p < 0.05$).

Conclusions. Various pharmacological treatments can influence the pathophysiology of TBI. Appropriate treatment can reduce the detrimental impact of traumatic brain injury in the acute and post-acute period and improve the overall prognosis. In our paper, we have summarized the drugs based on clinical data and their use, although more clinical studies should be conducted for potential pharmacological therapy. A change in the tactics of intensive care of brain injury with the introduction of L-lysine escinate into clinical practice led to a significant increase in survival in brain injury.

References:

1. Tagliaferri F., Compagnone C., Korsic M. A systematic review of brain injury epidemiology in Europe // Acta Neurochir. (Wien). – 2006. – Vol. 148. – P. 255-268. doi.org:10.1007/s00701-005-0651-y.
2. Semenenko, A. I, Kobeliatsky, Yu. Yu., & Kondratsky, B. O. (2015). Changes in oxidative-antioxidant balance on the background of infusion therapy in ischemia-reperfusion of the brain. Emergency medicine, 2(65), 116-119. doi: 10.22141/2224-0586.2.65.2015.79485.
3. Long, B., & Koyfman, A. (2018). Secondary Gains: Advances in Neurotrauma Management. Emerg Med Clin. North Am., 36 (1), 107-133. doi: 10.1016/j.emc.2017.08.007.
4. Olloquequi, J., Cornejo-Cordova, E., Verdaguer, E., Soriano, F. X., Binvignat, O., Auladell, C., & Camins, A. (2018). Excitotoxicity in the pathogenesis of neurological and psychiatric disorders: Therapeutic implications. J Psychopharmacol., 32(3), 265-275. doi: 10.1177/0269881118754680.
5. Langlois J. A., Rutland-Brown W., Wald M. M. The epidemiology and impact of traumatic brain injury: a brief overview // J. Head Trauma Rehabil. – 2006. – Vol. 21. – P. 375-378. doi: 10.1097/00001199-200609000-00001.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФАРМАКОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ ЧЕРЕПНО-МОЗКОВОЇ ТРАВМИ (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ)

Лєвих Антон Едуардович

кандидат фармацевтичних наук,

Дніпровський державний медичний університет

ORCID: 0000-0002-0615-5092

Тищенко Катерина Юрївна

студентка, Дніпровський державний медичний університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5746/>

Черепно-мозкова травма (ЧМТ) – одна з найпоширеніших форм нейрохірургічної та неврологічної патології в усьому світі, яка супроводжується високою летальністю й інвалідизацією хворих, важкими наслідками зі стійкою тимчасовою втратою працездатності. На клітинному рівні при ЧМТ відбувається ішемічний каскад реакцій: вивільнення глутамату, який провокує ексайтотоксичність, мітохондріальну дисфункцію, деполяризацію мембран, що зумовлює порушення іонних градієнтів. Тривалі іонні порушення спричиняють цитотоксичний набряк головного мозку, що є первинним фактором підвищення внутрішньочерепного тиску.

Катастрофічна черепно-мозкова травма пов'язана з глибокими фізіологічними змінами, які призводять до дифузних порушень судинної регуляції та поширеного ушкодження клітин. Крім цього, часто виникають серйозні порушення з боку обміну речовин, ендокринних та імунних функцій, а також розвиваються коагулопатії. Без належного лікування у більш ніж 60% пацієнтів такі розлади часто призводять до поліорганної недостатності, серцево-судинного колапсу та асистолії.

Відомо, що дана патологія пов'язана з порушенням утилізації кисню, переходом від аеробного до анаеробного метаболізму, виснаженням запасів глікогену, а також накопиченням лактату. Патологічні зміни метаболізму асоціюються з низьким рівнем трийодтироніну (Т3), тироксину (Т4) і, меншою мірою, кортизолу та інсуліну. Лікування катастрофічної ЧМТ зосереджене на стабілізації гемодинаміки. Цей процес складається з трьох аспектів:

1) Раннє визначення тяжкості ЧМТ, оскільки вона корелює з недостатністю гіпофізарно-надниркової системи та гемодинамічною нестабільністю.

2) Проведення інтенсивної терапії для досягнення стабільної гемодинаміки на основі ступеня ЧМТ та пов'язаних з нею травм.

3) Ресусцитація за допомогою рідин та препаратів крові, раннє використання вазопресорів і розгляд можливості застосування ендокринної/гормональної терапії у пацієнтів з рефрактерною гемодинамічною нестабільністю.

Фармакологічна корекція черепно-мозкової травми (ЧМТ) спрямована на стабілізацію стану пацієнта, зменшення набряку мозку, запобігання ускладненням та покращення відновлення функцій мозку. Основні групи препаратів, що застосовуються для лікування ЧМТ, включають:

- Діуретики (манітол, фуросемід) – зменшують набряк мозку;
- Глюкокортикоїди (дексаметазон) – використовуються для зниження набряку мозку та зменшення запалення;
- Ноотропи (пірацетам, цитиколін) – покращують обмінні процеси в мозку та сприяють його відновленню;
- Нейропротектори (церебролізін, мексидол) – захищають нервові клітини від ушкоджень;
- Анксиолітичні препарати (діазепам) – використовуються для попередження судом;
- Анальгетики (морфін, фентаніл) – для контролю болю;
- Антибіотики – у разі підозри на інфекцію або відкриту травму;

Комплексний підхід до лікування, який включає своєчасне медикаментозне втручання, значно підвищує шанси на успішне відновлення пацієнта. Кожен випадок ЧМТ потребує індивідуального підходу, а вибір препаратів залежить від конкретного клінічного стану, тяжкості травми та супутніх факторів. Ефективна терапія, що включає діуретики, нейропротектори, ноотропи та інші засоби, сприяє зниженню ускладнень і покращенню якості життя пацієнта після травми.

Таким чином, ефективна медикаментозна терапія відіграє ключову роль у покращенні стану пацієнтів з ЧМТ. Своєчасна корекція порушень метаболічних процесів та стабілізація гемодинамічних показників дозволяє мінімізувати наслідки травми та сприяє зменшенню летальності. Найбільш перспективними напрямками фармакологічної корекції є використання нейропротекторів, антиоксидантів та засобів для нормалізації мозкового кровообігу. Важливою складовою комплексної терапії є індивідуалізація лікування, що враховує тяжкість травми, супутні патології та реакцію пацієнта на медикаменти. Застосування індивідуально підібраних схем, заснованих на патогенетичних особливостях кожного конкретного випадку, дозволяє значно покращити прогнози відновлення пацієнтів і підвищити якість їхнього життя.

Список літератури:

1. Traumatic brain injury: progress and challenges in prevention, clinical care, and research / A. I. R. Maas et al. *The Lancet Neurology*. 2022. Vol. 21, no. 11. P. 1004-1060. URL: [https://doi.org/10.1016/s1474-4422\(22\)00309-x](https://doi.org/10.1016/s1474-4422(22)00309-x)
2. Management of mild traumatic brain injury / A. van Gils et al. *Practical Neurology*. 2020. Vol. 20, no. 3. P. 213-221. URL: <https://doi.org/10.1136/practneurol-2018-002087>
3. Hossain I., Rostami E., Marklund N. The management of severe traumatic brain injury in the initial postinjury hours – current evidence and controversies. *Current Opinion in Critical Care*. 2023. Vol. 29, no. 6. P. 650-658. URL: <https://doi.org/10.1097/mcc.0000000000001094>
4. Capizzi A., Woo J., Verduzco-Gutierrez M. Traumatic Brain Injury: An Overview of Epidemiology, Pathophysiology, and Medical Management. *Medical Clinics of North America*. 2020. Vol. 104, no. 2. P. 213-238. URL: <https://doi.org/10.1016/j.mcna.2019.11.001>
5. Wiles M. D. Management of traumatic brain injury: a narrative review of current evidence. *Anaesthesia*. 2022. Vol. 77, S1. P. 102-112. URL: <https://doi.org/10.1111/anae.15608>

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КОМПЛЕКСНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ТРАВМ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Литвинова Любов Олександрівна

кандидат медичних наук,
доцент, Національний медичний
університет імені О.О. Богомольця
ORCID: 0000-0001-9188-5200

Артемчук Людмила Іванівна

асистент, Національний медичний
університет імені О.О. Богомольця
ORCID: 0000-0002-7665-695X

Орличенко Катерина Валентинівна

асистент, Національний медичний
університет імені О.О. Богомольця
ORCID: 0009-0003-3734-291X

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5734/>

Реабілітація, зокрема медична, як комплекс заходів по відновленню порушеного травмами здоров'я, на жаль, довгий час залишалась без належної уваги. Хоча вже за 5 років з початку АТО в Україні налічувалось приблизно 9000 військовослужбовців, що отримали поранення. З початку повномасштабного вторгнення поширеність травм серед військовослужбовців та цивільного населення в Україні перетворилась у справжню епідемію. Травмовані внаслідок влучання ракет, підриву мін, роботи артилерії та снайперів противника пацієнти потребують тривалої реабілітації, здебільшого зі спінальними та множинними, черепно-мозковими і мінно-вибуховими травмами, ампутаціями, опіками тощо. Офіційна інформація про їхню точну чисельність наразі відсутня, але відомо, що щороку близько 200000 пацієнтів потребують якісної медичної реабілітаційної допомоги. Тому потреба у розвитку системи реабілітації набула значної актуальності. Після 2015 року, коли оцінювальна місія з питань реабілітації ВООЗ зробила невтішні висновки щодо кадрового забезпечення реабілітації та професійної підготовки відповідних фахівців, Україна значно просунулась: до національного класифікатору професій було внесено нові спеціальності «Лікар фізичної та реабілітаційної медицини», «Фізичний терапевт» та «Ерготерапевт»; розроблено та затверджено освітні стандарти з підготовки фахівців з медичної та фізичної реабілітації для галузі охорони здоров'я. В багатьох медичних університетах було відкрито прийом студентів на відповідні спеціальності. Оскільки повноцінна підготовка спеціаліста є доволі тривалим процесом, ВООЗ в якості тимчасового заходу запропонувала

перекваліфіковувати лікарів-невропатологів та лікарів-травматологів на лікарів з фізичної та реабілітаційної медицини [1].

Однак значна потреба у фахівцях з реабілітації і досі не задовольняється. Так, в Україні за даними державної статистики у 2023 налічувалось 412 фізіотерапевтів та 239 лікарів з лікувальної фізкультури та спортивної медицини, що становить відповідно 0,1 та 0,06 на 10000 населення при значно більшій потребі. Водночас, до прикладу, в мирній Канаді (співставна з нами чисельністю населення у 38 млн), забезпеченість терапевтами та ерготерапевтами становить 7,1 та 2,5 відповідно.

За даними загальнонаціонального опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології за сприяння Програми розвитку ООН в Україні в межах проекту «Підтримка реабілітації людей з інвалідністю, спричиненою війною», потребу в реабілітаційних послугах визнають 73% опитаних, зокрема 41% - у фізичній терапії, 14% потребують ерготерапії, 11% - допомоги логопеда щодо проблем з мовленням. При цьому 17% респондентів вказали, що реабілітаційних послуг вони не отримують, хоча і потребують. Одним з головних бар'єрів в отриманні реабілітаційних послуг 46% опитаних вважають відсутність фінансових ресурсів, 32% - відсутність кваліфікованих фахівців у місці проживання. 31% респондентів взагалі не знають куди та до кого звертатися за допомогою, а 30% нарікають на відсутність необхідної документації або труднощі в її отриманні, 17% - відсутність послуг супроводу, 17% - труднощі з транспортом. Цікаво, що 28% опитаних постраждалих вказали на відсутність поблизу реабілітаційних центрів чи установ. Інформацію про реабілітаційні послуги 59% опитаних отримують від родичів та знайомих або з Інтернету (57%), і лише 34% пацієнтів отримують цю інформацію від сімейних лікарів. Особливо це стосується переміщених осіб [2].

МОЗ України розбудовує систему реабілітації на базі 228 кластерних та надкластерних лікарень. Потреба становить щонайменше 7800 реабілітаційних ліжок. Національна служба здоров'я України впровадила пакети стаціонарної реабілітаційної допомоги дорослим і дітям: за одним напрямом реабілітації – тривалістю мінімум 14 днів (від 3 годин на день – процедури), за двома напрямками та більше – понад 21 день. Амбулаторна реабілітація передбачає понад 14 днів інтенсивних занять тривалістю більше 1 години на добу. Кожен пацієнт, в залежності від важкості травми, може отримати від 2 до 8 реабілітаційних циклів впродовж року. Але потрібно пам'ятати, що пацієнти, які отримали складні травми (ампутації, контузії, черепно-мозкові травми) потребуватимуть реабілітаційних заходів в тій чи іншій мірі протягом всього життя. Важливо, щоби в центрі реабілітаційного процесу знаходився пацієнт, а не нозологічна форма. Саме тому найбільш ефективною в реабілітаційних центрах вважається робота міждисциплінарних команд [3], що передбачає:

обговорення та узгодження планів реабілітації, обмін інформацією, участь у професійних тренінгах по підвищенню кваліфікації фахівців, моніторинг та оцінка прогресу пацієнтів. В такий спосіб забезпечується комплексний та індивідуалізований підхід щодо кожного травмованого постраждалого, і в решті, сприяє покращенню якості їх життя.

Список літератури:

1. Мисула І. Р. та ін. Система реабілітації в Україні та шляхи її вдосконалення / Здобутки клінічної і експериментальної медицини. – 2019. – № 3. – С. 177-182. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Zkem_2019_3_28.
2. Реабілітаційні послуги для людей, які отримували поранення, ушкодження здоров'я чи захворювання з 24 лютого 2022 року огляд результатів загальнонаціонального опитування. – 2023. – 19 с. Режим доступу <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-12/overview-research-results.pdf>
3. Боряк О. В. Центри реабілітації в Україні: реалії та перспективи / Inclusion and Diversity, випуск 3, 2024. – С. 10-14. Режим доступу: <https://journals.spu.sumy.ua/index.php/inclusion/article/view/200/184>

КЛІНІКО-МОРФОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛЕГЕНЬ ПРИ КОРОНОВІРУСНІЙ COVID-19 ІНТЕРСТИЦІАЛЬНІЙ ПНЕВМОНІЇ

Михайлюк Іван Олексійович

доктор медичних наук, професор,

Івано-Франківський національний медичний університет

Шпільчак Любов Яремівна

кандидат педагогічних наук, доцент,

Івано-Франківський національний медичний університет

Василик Володимир Миколайович

завідувач відділення патологічної анатомії Івано-Франківської ОКЛ

Левандовський Володимир Іванович

лікар патологоанатом Івано-Франківської ОКЛ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5744/>

Актуальність теми. В даний час поглиблено вивчаються питання патоморфогенезу нової коронавірусної інфекції (COVID-19). Актуальним є проведення порівняльного аналізу морфологічних змін легень померлих

пацієнтів у різні часові терміни після появи перших клінічних симптомів захворювання. Клініко-морфологічні зіставлення допоможуть сприяти підвищенню надання якісної кваліфікованої медичної допомоги пацієнтам з даним захворюванням та зниження лікарняної летальності.

Мета дослідження. Вивчити структурні зміни в легенях та сформуванню робочу гіпотезу концептуальної схеми клініко-морфологічних фаз розвитку COVID-19 інтерстиціальної пневмонії на основі проведених аутопсійних досліджень.

Матеріал та методи дослідження. Проведено аналіз 120 випадків, що летально закінчилися, в COVID-відділеннях Івано-Франківсько ОКЛ, ЦМКЛ. Поряд з оцінкою макро та мікроскопічних змін респіраторного тракту застосовано додаткове гістохімічне забарвлення за Ван-Гізеном та виконані імуногістохімічні дослідження, що дозволяють оцінити стан легень за COVID-19.

Результати дослідження. Виявлені особливості дифузного альвеолярного ушкодження при коронавірусній інфекції (COVID-19) дозволили представити робочу гіпотезу патоморфогенезу COVID-19 інтерстиціальної пневмонії. Аналіз проведених досліджень дозволяє запропонувати три фази патоморфозу захворювання: фульмінантну, персистуючу та фібротичну, кожна з яких умовно обмежена часовими параметрами та характеризується певними морфологічними ознаками. Дисрегуляторна активація моноцитарних фагоцитів, розвиток генералізованого тромбозу мікроциркуляторного русла, патологічна репарація, що прогресує внутрішньоальвеолярний та інтерстиціальний фіброз основні ланки патоморфогенезу COVID-19-інтерстиціальної пневмонії. У відповідь на дію вірусу SARS-CoV-2 в ексудативній та проліферативній стадіях переважають реакції Т-клітинного імунітету. При фібротичній стадії загальна кількість Т-лімфоцитів різко знижено, клітин гуморального імунітету не виявлено. Превалювання CD8⁺ Т-лімфоцитів-супресорів над CD4⁺ Т-лімфоцитами-хелперами, можливо, пов'язано з механізмами аутоімунного ураження.

Висновок. Таким чином, ураження легень з розвитком COVID-19-інтерстиціальної пневмонії є основною причиною тяжкого перебігу захворювання та летальних наслідків. Виявлені особливості патоморфогенезу клініко-морфологічних фаз COVID-19-інтерстиціальної пневмонії дозволять покращити якість діагностики та лікування нової коронавірусної інфекції (COVID-19). морфологічних фаз розвитку COVID-19 інтерстиціальної пневмонії на основі проведених аутопсійних досліджень.

АНАЛІЗ ПАТОМОРФОЛОГІЧНИХ ЗМІН ЛЕГЕНЬ У ОСІБ З ОЖИРІННЯМ НА ФОНІ МЕТАБОЛІЧНОГО СИНДРОМУ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ АУТОПСІЙНИХ ВИПАДКІВ)

Михайлюк Іван Олексійович

доктор медичних наук, професор,

Івано-Франківський національний медичний університет

Шпільчак Любов Яремівна

кандидат педагогічних наук, доцент,

Івано-Франківський національний медичний університет

Данилюк Анастасія Романівна

лікар КНП Лисецька лікарня,

Івано-Франківський національний медичний університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5743/>

Вступ. Абдомінальне та вісцеральне ожиріння є одним із складових компонентів метаболічного синдрому. Крім того, відомо, що ожиріння часто асоційоване з цукровим діабетом 2 типу, стеатозом печінки та атеросклерозом, однак воно також відіграє важливу роль модулюючого фактору у розвитку ряду захворювань різних органів, зокрема і захворювань легень. До таких захворювань можна віднести бронхіальну астму, хронічні обструктивні захворювання легень та фіброз легень. Встановлено, що у пацієнтів з ожирінням частоту розвитку астми у порівнянні з пацієнтами, в яких нема надваги переважає 50%. У зв'язку з цим, ретроспективний аналіз патоморфологічних змін легень беззаперечно залишається необхідним для об'єктивної оцінки асоційованої з ожирінням легеневої патології.

Матеріали та методи. Проведено аналіз 634 аутопсійних випадків за 2014-2018 роки на базі Івано-Франківського централізованого патологоанатомічного відділення ОКЛ. У 108 випадках смерті виявлено збільшення індексу маси тіла, з яких вибірково способом відібрано 33 випадків. Проведено прицільну вибірку мікропрепаратів легень даних аутопсійних випадків та виконано їх мікроскопічне дослідження з оцінкою патоморфологічних змін. За трьома морфологічними критеріями проаналізовано зміни повітроносних шляхів, зміни респіраторних відділів та зміни кровоносних судин для об'єктивної інтерпретації результатів дослідження.

Результати та їх обговорення. Серед 33 померлих, що страждали ожирінням, переважали жінки – 23 (69%), чоловіків було 10 (31%). Вік хворих коливався від 32 до 90 років. Середній вік чоловіків – $62,88 \pm 6,90$; середній вік жінок – $66,71 \pm 4,68$. Серед виявлених захворювань легень значну перевагу складає пневмосклероз, який спостерігався майже у всіх досліджених випадках, без жодної кореляції з віком. Другим за частотою виявлення захворюванням став хронічний бронхіт в тій чи іншій стадії, виявлений в половині загальної вибірки. В деяких пацієнтів зустрічались випадки плоскоклітинної карциноми легень та ідіопатичного фібротизуючого альвеоліту. Серед інших виявлених патологічних

змін (в третині випадків) необхідно також виділити: пневмонії (дрібновогнищеву гнійну, інтерстиційну та гнійну бронхопневмонію), тромбоемболію легеневої артерії.

Висновки. Зважаючи на виявлені патоморфологічні зміни, можна зробити висновок, що пошкодження легень займає вагоме місце серед переліку коморбідної патології у осіб з ожирінням як компонентом метаболічного синдрому. Патологія легень на фоні ожиріння часто є основною причиною смерті, у зв'язку з чим дана проблема потребує подальшого вивчення.

ЛАБОРАТОРНА ДІАГНОСТИКА СЛИЗОВИХ ОБОЛОНОК ШИЙКИ МАТКИ ЖІНОК В ПОСМЕНОПАУЗІ

Прокопчук Тетяна Олександрівна
магістрант, Волинський національний
університет імені Лесі Українки

Поручинська Тетяна Федорівна
кандидат біологічних наук,
доцент, Волинський національний
університет імені Лесі Українки

Інтернет-адреса публікації на сайті:
<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5725/>

Цитологічний скринінг шийки матки має надзвичайно важливе значення у профілактиці та ранній діагностиці раку шийки матки. Як відомо, це захворювання є одним з найпоширеніших видів раку та посідає четверте місце у світі за захворюваністю та смертністю [1]. Під час планового скринінгу можна виявити захворювання на ранніх стадіях, які успішно лікуються [2].

У роботі аналізували результати цитологічного дослідження шийки матки в рамках планового скринінгу.

Алгоритм дослідження передбачав забір матеріалу, підготовку цитологічних препаратів на предметному склі, фіксацію цитологічного препарату (підсушування на повітрі для забарвлення за Паппенгеймом), фарбування та діагностику. Фарбування мазка здійснювали азур-еозиновою сумішшю за методом Паппенгейма. Мазок вважали якісним у тому випадку, коли він був рівномірно забарвленим; не містив артефактів (рихлих скупчень фарби) і зморщених клітин; мав у достатній кількості рівномірно розподілених клітин. Здійснювали вибір кількох полів зору та підраховували кількість лейкоцитів в кожному з них, визначали середнє значення. Цитологічний висновок містив заключення про кількість лейкоцитів, характер флори, наявність змін епітелію. За результатами дослідження визначали позитивний чи негативний результат мазка за Папаніколау. І тип визначався, якщо цитограма була без особливостей, II – запальний, III – дисплазія, IV – підозра на рак, V – рак шийки матки.

У дослідженні приймали участь 100 жінок віком від 20 до 81 років. 26 осіб в постменопаузі склали досліджувану групу, решта – контрольну. Середній вік жінок досліджуваної групи становив $59,81 \pm 1,57$ років. Серед супутніх захворювань у досліджуваній групі виявлено атрофічний кольпіт (6 осіб), неповний пролапс (4 особи), поліп цервікального каналу (1 особа), лейкоплакія шийки матки (1 особа), цукровий діабет II типу (10 осіб). Слід відмітити, що у двох досліджуваних (7,69 %) на момент проведення скринінгу вже був встановлений діагноз рак шийки матки.

У результаті проведеного дослідження встановили, що 15% жінок досліджуваної групи мали I тип, 50% – II тип, 23% – III тип мазка за Папаніколау. У жінок, які вже мають діагноз рак шийки матки визначено IV тип. Одній особі за результатами скринінгу вперше було встановлено діагноз рак шийки матки (V тип). У контрольній групі ситуація була дещо іншою (рис. 1).

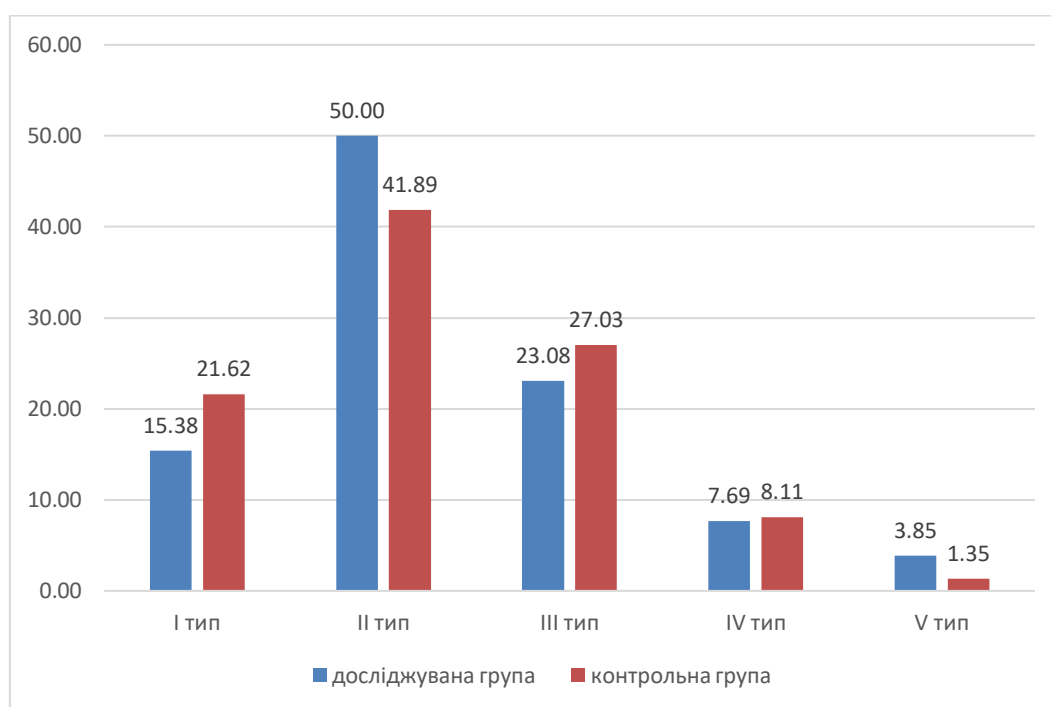

Рис. 1. Розподіл за типами мазків (за Папаніколау) у досліджуваній та контрольній групах (у %).

У контрольній групі частка жінок з цитограмою без особливостей була вищою, порівняно з досліджуваною групою. Однак у молодших жінок частіше виявляли ознаки запалення (II тип). Жінки старшого віку більше схильні до дисплазії плоского епітелію на фоні доброякісних патологічних процесів (III тип) та вираженої гіперплазії з ознаками атипової проліферації (IV тип). Серед жінок контрольної групи частка осіб з діагнозом рак шийки матки була вищою, порівняно з досліджуваною групою.

Кількість лейкоцитів у мазку жінок в постменопаузі у 27% випадків відповідала нормі, у 62% - була помірно підвищеною та у 11% - значно вищою за норму. Слід відзначити, що у жінок контрольної групи кількість лейкоцитів була вищою ($p \leq 0,05$).

У жінок молодшої групи значно частіше спостерігаються зміни, характерні для герпес-вірусу чи папіломовірусу людини та частіше виявляється паличкова та змішана флора, порівняно з досліджуваними в постменопаузі.

Список літератури:

1. Bray F., Ferlay J., Soerjomataram I., Siegel R.L., Torre L.A. & Jemal A. 2018. Global cancer statistics 2018: GLOBOCAN estimates of incidence and mortality worldwide for 36 cancers in 185 countries. CA A Cancer Journal for Clinicians 68(6).
2. Cohen P.A., Jhingran A., Oaknin A., Denny L. (2019) Cervical cancer. The Lancet. 393(10167):169-182.

ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ ДИСФУНКЦІЇ СКРОНЕВОНИЖНЬОЩЕЛЕПНОГО СУГЛОБА У ПАЦІЄНТІВ З ОСТЕОПОРОЗОМ НА ФОНІ РЕВМАТОЇДНОГО АРТРИТУ

Силенко Юрій Іванович

*доктор медичних наук, професор кафедри
післядипломної освіти лікарів-стоматологів,
Полтавський державний медичний університет
ORCID: 0000-0002-2955-8820*

Мельник Владислав Леонідович

*кандидат медичних наук, асистент кафедри
післядипломної освіти лікарів-стоматологів,
Полтавський державний медичний університет
ORCID: 0000-0002-5909-9901*

Шевченко Василь Кирилович

*кандидат медичних наук, асистент кафедри
післядипломної освіти лікарів-стоматологів,
Полтавський державний медичний університет
ORCID: 0000-0003-0350-3263*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5739/>

Вступ. Ревматоїдний артрит (РА) – хронічне аутоімунне захворювання зі стійким, симетричним ураженням дрібних і великих суглобів, залученням в запальний процес внутрішніх органів і систем. При цьому захворюванні остеопороз є наслідком як РА, так і терапії глюкокортикоїдами. Серед хворих на РА із супутніми захворюваннями наявні явища остеопенії та остеопорозу в 88 % випадків захворювань скронево нижньощелепних суглобів (СНЩС), здебільшого його компресійно-дислокаційної дисфункції [1, 2]. При великому різноманітті апробованих методів діагностики захворювань СНЩС не описані чіткі характеристики цього стану, мають особливості діагностичного процесу, особливо на фоні ревматоїдного артрити та остеопорозу.

Мета. Удосконалення індивідуального обстеження пацієнтів з дисфункцією СНЩС на фоні ревматоїдного артриту та остеопорозу.

Матеріали і методи. Проведено обстеження 49-ти пацієнтів з ревматоїдним артритом 2-го ступеня (встановлений лікарем-ревматологом), який підтверджувався у всіх хворих за рахунок ревматоїдного фактору та антитіл до циклічних цитрулінованих пептидів. Об'єктивним оглядом визначали наявність болісних змін в суглобах, обсяг руху в них, м'язову силу, тонус жувальних м'язів [3]. При локальному обстеженні виявляли болючість в ділянці суглоба, надмірне максимальне відкривання рота більш ніж 2,5 см між центральними різцями щелеп, шумові явища, дискомфорт при жуванні. УЗД суглобів застосовували для визначення наявності надлишкової рідини в суглобі, ознак запалення навколосуглобових тканин, сухожиль, розростання синовіальної оболонки, пошкодження суглобового хряща у вигляді ерозій [4].

Лабораторні методи дослідження були призначені лікарем-ревматологом для діагностики РА, прогнозування тяжкості захворювання та контролю за його перебігом. Це ревматоїдний фактор, анти-ЦЦП, маркери запалення (ШОЕ, СРБ), аналізи крові, дослідження синовіальної рідини. При ревматоїдному артриті проводять рентгенографію кистей і стоп та СНЩС. Магнітно-резонансна томографія (МРТ) для визначення наявності початкових ерозивних змін у суглобах. Для встановлення діагнозу дисфункції СНЩС використовували метод зонографії. Щільність кістки визначали за методикою контрастного посилення комп'ютерної томографії (КП КТ) і оцінювали по шкалі одиниць Хаунсвільда (ОХ). [5,6].

Результати. У 95% пацієнтів спостерігалась міалгія та артралгія з локалізацією в ділянках суглобів, а також жувальних та латеральних крилоподібних м'язів. При обстеженні зубних дуг у 100% пацієнтів спостерігалось зміщення середньої лінії щелеп від 2 мм до 4 мм, девіація при відкриванні рота. При пальпації голівок СНЩС у хворих відмічалась їх значна болісність. При оцінці форми суглобової голівки відзначалась її асиметрія. При рентгенологічному дослідженні – достовірне звуження суглобової щілини в передніх відділах у 100% пацієнтів з односторонньою гіпермобільністю суглобової голівки і неповним вивихом і розширення в задніх відділах на стороні вивиху в порівнянні з протилежною стороною. Характерні прояви для суглобового синдрому при остеопорозі: ранкова скутість в суглобах кистей (86%); стійке припухання дрібних суглобів кистей і стоп з розвитком запального процесу в інших суглобах (82%); симетричний характер ураження СНЩС. Рентгенологічні зміни, характерні для РА – зниження щільності кісткової тканини в ділянці суглоба, наявність кісткових дефектів, звуження суглобової щілини, а на пізніх стадіях можлива деформація суглоба [7]. На зонограмах виявлена деструкція в передньому відділі голівки щелепи. Щільність кісткової

тканини лівої суглобової голівки – 247 ОХ, правої суглобової голівки – 265 ОХ, що свідчить про ознаки остеопорозу.

Висновок. Для встановлення діагнозу дисфункції СНЩС на фоні остеопорозу необхідне ретельне клінічне обстеження пацієнта кваліфікованими спеціалістами із застосуванням додаткових методів діагностики. Швидкий прогрес від дисфункції СНЩС до розвитку артрозу у пацієнтів з ревматоїдним артритом складав при спостереженні пацієнтів від 3 місяців до 2-х років.

Особливо важливою є мультидисциплінарна співпраця з лікарями інших спеціальностей (ревматолог, невролог, остеопат та ін.).

Список використаних джерел:

1. Захворювання скронево-нижньощелепного суглоба. Клініка, діагностика, лікування: Навчальний посібник / укл.: Ю. І. Силенко, В. Л. Мельник, В. К. Шевченко, А. В. Дворник. – Полтава: ПДМУ, 2023. – 159 с.
2. Щелепно-лицева хірургія: підручник / О. О. Тимофєєв. – 3-тє видання. – Всеукраїнське спеціалізоване видавництво «Медицина», 2022. – 3-тє видання. – 792 с.
3. Мельник В. Л. Місце синдрому больової дисфункції скронево-нижньощелепного суглоба серед больових синдромів обличчя / В. Л. Мельник, В. К. Шевченко, Ю. І. Силенко. // Український стоматологічний альманах. – 2018. – № 1. – С. 79-82.
4. Колісник Д. А., Силенко Ю. І. Стоматологічний статус у пацієнтів з остеопорозом. // Український стоматологічний альманах. – 2007. – № 4. – С. 22-24.
5. Романовський А. В. Мінеральна щільність кісткової тканини у хворих на ревматоїдний артрит різного віку та статі. // Український ревматологічний журнал. – 2018. – № 4 (74). – С. 56-61.
6. Герман С. А. Дослідження оптичної щільності кісткової тканини альвеолярних відростків у ділянці дефектів зубних рядів. // Український стоматологічний альманах. – 2016. – № 4. – С. 43-48.
7. Даценко М. Рентгенологічна оцінка стану кісткової тканини щелепи у хворих на системний остеопороз перед хірургічним етапом дентальної імплантації. // Український стоматологічний альманах. – 2023. – № 3. С. 38-43. <https://doi.org/10.31718/2409-0255.3.2023.06>

ГЕНЕТИКА І БІОХІМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕТАБОЛІЗМУ У РІЗНИХ РАС

Цигикал Анна Володимирівна

студентка Вінницького національного
медичного університету ім. М.І. Пирогова

Истошин Валерій Михайлович

кандидат біологічних наук, доцент кафедри
біохімії ім. професора О.О. Пентюка Вінницького національного
медичного університету ім. М.І. Пирогова

Monika Małgorzata Białoszycka

Warmińsko-Mazurski Uniwersytet, Olsztyn, Polska

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5722/>

Є 2 альтернативні гіпотези місця виникнення сучасної людини. Згідно з першою з них, усі сучасні люди мають спільне походження; згідно з другою, різні раси мають різне походження. Перша гіпотеза, яка раніше була відома як теорія туризму, припускає, що підвид з'явився на одному континенті, а потім замінив інші популяції через міграцію. Зараз це припущення зводиться до африканського походження сучасної людини. Друга гіпотеза (теорія поліцентризму) базується на концепції паралельної безперервної еволюції локального континенту. Згідно з сучасною версією цієї гіпотези, родові населення становило одну популяційну систему, об'єднану генним обміном. Прорив в молекулярній генетиці здійснив радикальний поворот в обговоренні цього питання. Ранній і найвідоміший генетичний доказ африканського походження сучасної людини було отримано при порівняльних дослідженнях мітохондріальної ДНК (мтДНК) різних рас. МтДНК характеризується успадкуванням по материнській лінії. Ця маленька кільцева молекула дуже допомагає у дослідженнях реконструкції еволюційної історії популяцій і близькоспоріднених видів. Вона розвивається у п'ять-десять разів швидше, ніж ядерна ДНК. Її апарат повністю не має рекомбінації, хоча це твердження нещодавно було поставлено під сумнів. Мітохондрії кожної конкретної особи містять абсолютно ідентичні молекули мтДНК. Дослідження, засновані на рестрикційному аналізі та пізніше ДНК секвенуванні показали, що всі виявлені варіанти мтДНК походять від однієї предкової молекули, а отже, від одного жіночого предка, який жив раніше поділу людства на основні «раси». Передача від матері сприяє випадковій фіксації варіанту. Кожен із варіантів, як і будь-який інший поліморфічний маркер може бути з часом втрачений. Найбільша частина виявленої варіації кольору шкіри та волосся визначається алелями тільки одного гена, що кодує рецептор анокортину 1 (MC1R). Критичний вплив цього локусу пояснюється тим фактом, що MC1R діє як ключовий посередник у виробленні меланоциту; є два основних меланінові пігменти, еумеланін (коричневий і чорний меланіни) і феомеланін (червоний і жовтий меланіни). Варіації відносної кількості еумеланіну та феомеланіну лежать в основі всього спектру кольорів

шкіри та волосся ссавців, включаючи людину. Регулювання суми, пропорції та розподіл різних меланінів контролюється двома генами. Експресується перший ген у меланоцитах і кодує MC1R. Після прив'язки α меланоцитстимулюючого або адренокортикотропного гормону, цей рецептор впливає на аденілицклазу і підвищує клітинну концентрацію цАМФ. Це призводить до збільшення виробництва еумеланіну, але не феомеланіну. Продукт другого гена, який виявляється поза меланоцитами, є антагоністичним до α - меланоцитстимулюючого гормону. Мутації MC1R гену(гомологічний до розширення) знижують його функції, змінюють співвідношення феомеланіну до еумеланіну. В африканців, мутантних алелів MC1R не виявлено. В той же самий час, набір загальних амінокислотних замінників MC1R в азіатів відрізняється від європейців. Темний колір шкіри, властивий корінним жителям тропічних регіонів, захищає своїх власників від несприятливих наслідків ультрафіолетового випромінювання. Світла шкіра жителів регіонів з більш високою широтою розглядаються як адаптаційні стимулювання УФ-індукованого біосинтезу вітаміну D3 слабким ультрафіолетовим опроміненням. Вважається, що властивість еумеланіну функціонує як оптичний фільтр, тоді як феомеланін відповідає за пошкодження шкіри, викликане ультрафіолетовим випромінюванням. Колір шкіри сильно корелюється як географічною широтою, так і залежним від широти УФ рівнем радіації. Первинний селективний засіб, що контролює пігментацію шкіри мешканців широтних регіонів діє на зменшення фотолізу фолієвої кислоти, а похідне фолієвої кислоти, необхідне для біосинтезу нуклеотидів. Дефіцит фолієвої кислоти призводить до ряду аномалій розвитку ембріона, в тому числі до дефектів нервової трубки. За рахунок УФ-променів, природне сонячне світло знижує рівень фолатів у жінок зі світлою шкірою, що знижує ймовірність виживання ембріона. Однак у високих широтах, особливо в регіонах на північ від 40° північної широти темна шкіра не є адаптивною. Щільний меланіновий фільтр зупиняє ультрафіолетові фотони, необхідні для утворення вітаміну D3, дефіцит якого призводить до дефектів скелета. Отже, в цих широтах і при низькому впливі ультрафіолетового випромінювання шкіра потребує високого рівня депігментації, а не меланізації.

За досить великою кількістю локусів можливо виявити відмінності між будь-якими двома популяціями. Однак це не означає, що людство можна розділити на певні расові або континентальні групи. Генетичний аналіз даних не підтверджує існування таких груп. Існує небагато генетичних відмінностей між расами, і немає «расового» гена або набору генів. Основними причинами фенотивої відмінності людських популяцій є природній добір, географічні координати (регіон проживання) та рівень УФ радіації.

Список літератури:

1. Spencer Q. Philosophy of race meets population genetics. *Studies in history and philosophy of biological and biomedical sciences*. 2015. No 52. P. 46-55. URL: <https://doi.org/10.1016/j.shpsc.2015.04.003>
2. Levin, M. The Race Concept: A Defense. *Behavior and Philosophy*. 2014. No 30. P. 2142. URL: <http://www.jstor.org/stable/27759436>

3. Cutter, Asher D., 'Natural selection and demography as causes of molecular non-randomness', A Primer of Molecular Population Genetics. Oxford, 2019; online edn, Oxford Academic, 22 Aug. URL: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198838944.003.0007>
4. Swope, V., & Abdel-Malek, Z. MC1R: Front and Center in the Bright Side of Dark Eumelanin and DNA Repair. International Journal of Molecular Sciences, No 19, 2018. URL: <http://dx.doi.org/10.3390/ijms19092667>
5. Wallace D. C. Bioenergetics in human evolution and disease: implications for the origins of biological complexity and the missing genetic variation of common diseases. Philosophical transactions of the Royal Society of London. Series B, Biological sciences, 2013. URL: <https://doi.org/10.1098/rstb.2012.0267>
6. Fujimura, J. H., Bolnick, D. A., Rajagopalan, R., Kaufman, J. S., Lewontin, R. C., Duster, T., Ossorio, P. and Marks, J. Clines Without Classes: How to Make Sense of Human Variation. Sociological Theory. No 32. 2014. pp. 208-227.

ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ У МЕДИЧНИХ ЛАБОРАТОРІЯХ

Черкас Ірина Миколаївна

*завідувачка клініко-діагностичної лабораторії,
Комунальне некомерційне підприємство
«Центр первинної медико-санітарної допомоги
Зимноводівської сільської ради Львівського району
Львівської області» Україна*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5749/>

Основою управління сучасною медичною лабораторією є менеджмент та маркетинг, оскільки на перший план виходить рентабельність та її економічна діяльність. У системі управління якістю лабораторії постійне поліпшення якості та зниження витрат на її забезпечення здійснюють за допомогою використання циклу Шухарта–Демінга; цикл PDC (S) A – англomовний акронім: Плануй (Plan) → Виконуй (Do) → Перевірй (контролюй) (Check) або вивчай (Study) → Дій (Act). Саме це об'єднує ISO 31000 з усіма стандартами серії ISO. Для забезпечення безперервного покращення діяльності застосовують засновані на цьому циклі підходи, що дає можливість прогнозувати ризики, розробляти організаційно-технічні заходи щодо їх попередження або зменшення, дозволяє лабораторії гарантувати, що її процеси забезпечені ресурсами та управляються належним чином і дають можливість виявляти й реалізовувати організаційно-технічні заходи для їх покращення. Управляти ризиками означає визначати перспективи та виявляти можливості для вдосконалення діяльності, а також не допускати або скорочувати ймовірність небажаного перебігу подій [1, с. 47].

Складові циклу Демінга у медицині:

PLAN (Плануй): • Визначити необхідні входи процесів медичної допомоги та очікувані від них виходи. • Визначити послідовність та взаємодію процесів медичної допомоги. • Визначити індикатори якості медичної допомоги, критерії (KPI) та методи (зокрема, моніторинг, вимірювання та відповідні показники діяльності), необхідні для забезпечення результативності як при здійсненні цих процесів. • Визначити ресурси, які необхідні для цих процесів, та забезпечити їх наявність. • Призначити відповідальних осіб з повноваженнями по цим процесам. • Розглядати ризики та можливості процесів.

DO (Виконуй): • Надання медичної допомоги та медичних послуг згідно процедур, стандартних операційних процедур (СОП), лікарських протоколів (ЛП) і т.д.

CHECK (Перевірй): • Оцінка процесів медичної допомоги відповідно до встановлених індикаторів якості медичної допомоги та критеріям (KPI).

ACT (Дій): • Ведення будь-яких змін, які необхідні для забезпечення того, щоб процеси медичної допомоги досягали своїх передбачуваних результатів. • Покращити процеси та систему управління якістю [2, с. 10].

У 2015 р. український уряд ініціював трансформаційну реформу системи охорони здоров'я, метою якої було поліпшення показників здоров'я населення та забезпечення фінансового захисту від надмірних витрат на охорону здоров'я «з кишени» пацієнтів. Реформа повинна була впроваджуватися шляхом модернізації та інтеграції системи надання послуг, запровадження змін до механізмів оплати надавачам медичних послуг, які б стимулювали ефективність, а також шляхом покращення якості медичних послуг. Кульмінацією реформи став новий закон про фінансування системи охорони здоров'я – Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» 2017 р., – яким було запроваджено гарантований пакет медичних послуг під назвою Програма медичних гарантій (ПМГ) і створено Національну службу здоров'я України (НСЗУ) в ролі стратегічного закупівельника послуг для цієї програми [3, с. 1].

НСЗУ закуповує послуги у надавачів, використовуючи контракування на основі договорів, які містять низку специфікацій на послуги, які стосуються організації надання послуг, оснащення, та персоналу [3, с.11].

У 2024 році Постановою КМУ № 781 «Деякі питання надання послуг з медичного обслуговування населення за плату від юридичних і фізичних осіб» Уряд сформував перелік випадків, за яких заклади охорони здоров'я державної та комунальної форм власності можуть надавати платні медичні та додаткові послуги пацієнтам, які не покриває Програма медичних гарантій. Ця Постанова набуде чинності з 01.01.2025 року.

Отже, перед керівником державної медичної лабораторії стоять завдання: впровадження платних медичних послуг поряд з наданням медичних послуг за пакетами ПМГ, планування бюджету та маркетинг з просування лабораторних послуг, укріплення позиції лабораторії на ринку шляхом ефективного використання ресурсів, підготовка лабораторних процесів до вимог ДСТУ EN ISO 15189, розробка та впровадження стандартних операційних процедур (СОП).

Висновок: основою управління у медичних лабораторіях є впровадження міжнародної системи менеджменту якості відповідно вимог стандартів ISO.

Список літератури:

1. В. Тіхенко, Н. Тіхенко, «Удосконалення системи управління якістю надання послуг медичними лабораторіями на підставі ризик – орієнтованого підходу», Стандартизація, сертифікація, якість – № 1(113), с. 47-52, 2019.
2. Система управління якістю в медицині: Практичні роботи [Електронний ресурс] : навч. посіб. для студ. спеціальності 163 «Біомедична інженерія» / О. К. Білошицька; КПІ ім. Ігоря Сікорського. – Електронні текстові дані (1 файл: 2,13 Мбайт). – Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. – 63 с.
3. Бреденкамп, Керін, Еліна Далє, Олена Дорошенко, Юрій Джигир, Ярно Хабіхт, Лорейн Хоукінс, Олександр Кацага, Катерина Майнзюк, Христина Пак, та Ольга Зусь. 2022. Реформа фінансування системи охорони здоров'я в Україні: прогрес та майбутні напрями. Міжнародний розвиток у фокусі. Вашингтон, округ Колумбія: Світовий банк. doi:10.1596/978-1-4648-1908-7. Ліцензія: Creative Commons Attribution CC BY 3.0 IGO

ДОМІШКИ КАЛЬЦІЮ В ЛІКАРСЬКИХ ПРЕПАРАТАХ У ФОРМІ ТАБЛЕТОК

Яхневич Марія Василівна

*студентка фармацевтичного факультету,
Івано-Франківський національний медичний університет*

Стецьків Андрій Остапович

*доктор хімічних наук, професор, завідувач кафедри хімії,
фармацевтичного аналізу та післядипломної освіти,
Івано-Франківський національний медичний університет
ORCID: 0000-0001-5166-5633*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5719/>

Фармацевтична промисловість невпинно розвивається з кожним роком. Виробниками випускаються на ринок нові лікарські засоби або препарати з вже відомими активними фармацевтичними інгредієнтами, але в оновлених лікарських формах. Технологія препаратів стає більш складною, із великою кількістю процесів та збільшенням числа допоміжних речовин, що необхідні для досягнення бажаної форми, яка буде зручною для пацієнта, забезпечить високий рівень комплаєнтності за рахунок зручності способу застосування, дозування тощо.

Новітня лікарська форма та зручність прийому препарату для пацієнта є здебільшого елементами маркетингу, вони сприяють розвитку бренду виробника лікарських засобів та зростанню рівня продаж, але не слід забувати про те, що найважливішими критеріями оцінки препарату є його ефективність та безпечність. Якість лікарського засобу багато в чому залежить від його чистоти, а саме вмісту неспецифічних домішок органічної та неорганічної природи. Саме тому не втрачає актуальності питання розробки селективних методів контролю якості препаратів та можливість побудови профілю домішок, який буде відрізнятися в залежності від використовуваного активного фармацевтичного інгредієнта, допоміжних речовин та технології [1, с. 119-120].

У технології багатьох препаратів використовуються антифрикційні (змащувальні) речовини, вміст яких у препаратах зазвичай складає не більше 1,0 % від його маси. Під час аналізу різноманітних складів лікарських засобів у формі таблеток, було виявлено, що найбільш часто застосовується Магнію стеарат, хоча деякі виробники використовують Кальцію стеарат та стеаринову кислоту. Стеаринова кислота в якості антифрикційного агенту застосовується

набагато рідше, оскільки вона має подразнюючу дію на слизову оболонку шлунково-кишкового тракту [1, с. 38].

Багато європейських виробників застосовують у своїй технології новітні змащувальні речовини, наприклад, гліцерину дибегенат у кількості 1,0 - 3,0 % від маси препарату, який у порівнянні з кальцію та магнію стеаратом має негативний вплив на розпадання таблетованих форм лікарських засобів за рахунок сферичної форми частинок. Кальцію та Магнію стеарат мають менші розміри частинок та пластинчасту форму, що уповільнює процес розчинення таблеток [2, с. 541-542].

Вітчизняні виробники більш схильні використовувати у своїй технології Кальцію та Магнію стеарат у зв'язку з меншою вартістю та більшою доступністю даних антифрикційних речовин.

Метою нашого дослідження було виявлення домішки Кальцію в лікарських препаратах у формі таблеток, в яких виробником в якості антифрикційної речовини було заявлено Магнію стеарат та не вказано Кальцію стеарат.

Об'єктами дослідження стали безрецептурні препарати вітчизняного виробництва, що користуються популярністю серед споживачів: об'єкт № 1 - Фуросемід-Дарниця, таблетки по 40 мг № 50 (виробник - ПрАТ «ФФ «Дарниця»), об'єкт № 2 - Лоратадин-Дарниця, таблетки по 10 мг № 10 (виробник - ПрАТ «ФФ «Дарниця») та об'єкт № 3 - Валеріана, таблетки, в/о по 30 мг № 30 (виробник - АТ «Софарма»).

Перед проведенням визначення аналізованої домішки Кальцію всі об'єкти дослідження було подрібнено в порошок з однаковим ступенем дисперсності. Для кожного об'єкта дослідження було проведено по два досліді з різною концентрацією (ціла таблетка та 0,25 таблетки).

Використовуваним методом для визначення домішки Кальцію була реакція з розчином Амонію оксалату ((NH₄)₂C₂O₄). Наявність Кальцію даним методом можна підтвердити за умови утворення білого осаду, що нерозчинний у розведеній оцтовій кислоті.

У результаті проведеного аналізу було виявлено, що у препаратах Фуросемід-Дарниця та Валеріана відсутня домішка Кальцію, оскільки не утворюється білий осад при взаємодії з розчином Амонію оксалату. А під час дослідження другого об'єкту аналізу, яким є Лоратадин-Дарниця, було виявлено незначну білу опалесценцію, що свідчить про потенційний вміст домішки Кальцію у рецептурі даних таблеток.

Задля отримання достовірних результатів необхідно здійснити подальші дослідження, які включатимуть дво- або триетапну перевірку з використанням інших реакцій ідентифікації Кальцію (з розчином гліоксальгідроксианілу в присутності NaOH, Na₂CO₃, і хлороформу або з розчином Калію фероціаніду),

що дасть можливість зробити заключний висновок про чистоту аналізованих препаратів. Доцільно також отримати інформацію від виробників про технологічні стадії виробництва аналізованих препаратів, що дало б більше розуміння про речовини, котрі варто включити у профіль домішок та на які необхідно здійснювати хоча б вибірковий контроль із застосуванням високоселективних аналітичних методик.

Список літератури:

1. Holm R., Elder D. P. Analytical advances in pharmaceutical impurity profiling // *European Journal of Pharmaceutical Sciences*. 2016. Vol. 87. P. 118-135. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ejps.2015.12.007>
2. Li J., Wu Y. Lubricants in Pharmaceutical Solid Dosage Forms // *Lubricants*. 2014. Vol. 2(1). P. 21-43. DOI: <https://doi.org/10.3390/lubricants2010021>
3. Січкара А. А., Сайко І. В., Манський О. А. Способи вирішення проблеми налипання таблеткової маси при пресуванні таблеток // *Science and life: Proceedings of articles the international scientific conference*. Czech Republic, Karlovy Vary – Ukraine, Kyiv, 22 December 2017. P. 539-544.

AN INTERACTIVE PERIODIC TABLE AS A TOOL FOR THE STUDY OF BIOLOGICAL ELEMENTS

Anna Kovalenko

National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsia

Internet address of the article on web-site:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5747/>

Introduction. In contemporary scientific discourse, biology is assuming a heightened significance, both in the context of fundamental research and in the domain of practical applications within the realms of medicine, ecology and pharmacology. The interactive periodic table of elements, which incorporates contemporary IT technologies, is becoming an invaluable, accessible and convenient tool for comprehensive investigation of chemical and biological processes. The incorporation of novel technologies into the educational process, such as platforms, mobile applications, and websites, represents an augmented integrative component for traditional teaching approaches, as well as their transformations, which range from combined forms of information generalization to individual, narrowly specialized areas within the field of medicine.

Aim. The aim of this initiative is to enable future doctors, pharmacists, and researchers to access comprehensive data on chemical elements and to gain familiarity with their pharmacokinetic effects, thereby enabling them to reproduce their impact on biochemical processes and systems in real time. Such an integrative and interdisciplinary approach is particularly valuable in the context of new discoveries and developments in molecular biology, biochemistry, pharmacology, and genetics.

Objective. The objective of this project is to develop an interactive periodic table of elements that includes a panel displaying the main characteristic queries for each element. In addition, the project aims to systematise and summarise information on the effect of each element on the human body, their biological role, deficiency or excess, and pharmacological use.

Materials and methods. The Tilda platform was employed in the creation of the Interactive Periodic Table of Elements, while the resources of PubMed, the National Medical Library, Drug Bank and a retrospective literature analysis were utilised in the collection of scientific data. The graphic design and animation were created using Figma, Canva, and other software, while Mimic and Narakeet were employed for voice acting.

Results. The interactive Periodic Table of Elements is presented in the form of a website, accessible at <http://interactiveperiodictable.tilda.ws/>. It has been designed to serve as a valuable educational resource for future doctors, pharmacists, and researchers, offering users the opportunity to interact with and gain familiarity with a vast array of information pertaining to the chemical elements and their biological significance. The development of the Interactive Periodic Table of Elements facilitates the effective assimilation and utilisation of the material in educational and research processes, providing novel forms of perception for summarising the systematic analysis of pharmaceutical action and biological activity for each of the chemical elements.

Conclusions. Interactive Periodic Table of the Elements (<http://interactiveperiodictable.tilda.ws/>) represents a significant tool for modern biological science. Its utilisation facilitates the integration of chemical knowledge into biological research, enhancing comprehension of the interrelationships between chemical elements and biological processes. This methodology paves the way for novel developments in education and research, promoting effective training of future biologists, pharmacists, physicians and researchers.

IDENTIFICATION OF COMPOSITE DEFORMATION BY ACOUSTIC EMISSION METHOD

Alexander Pysarenko

*associate professor, PhD, Odessa State Academy
of Civil Engineering and Architecture
ORCID: 0000-0001-5938-4107*

Internet address of the article on web-site:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5721/>

Rapidly growing demand from industries for high-performance, lightweight structures has driven strong and expanding development of reinforced polymer composites [1]. Composite materials can be used as replacements for metals and alloys in terms of high specific strength, high corrosion resistance, and weight savings. Due to manufacturing considerations and the high degree of complexity in component design for assembly, composite materials may be susceptible to deformation during the assembly stage. The industrial processing mechanism of reinforced composites is a process different from the process of homogeneous and isotropic metal removal from conventional materials. Moreover, several undesirable forms of damage (such as matrix cracking, delamination and fiber breakage) caused by industrial deformations dramatically reduce the fatigue strength, thereby deteriorating the long-term performance of composite laminates [2].

The study of mechanical properties of damaged reinforced composites is often performed using acoustic emission, as one of the most suitable methods in the field of composite materials processing. Acoustic emission is the occurrence and propagation of transient ultrasonic waves generated by sudden movement in a material under stress. Mechanical loading in composites, as well as ruptures in the volume of the material, can release acoustic emission energy. This energy propagates in the form of high-frequency stress waves. The propagation of waves occurs throughout the volume of the sample, in which the conversion into electrical signals is detected using piezoelectric transducers. Subsequently, the amplification and additional processing of the acoustic emission signal parameters occurs.

One of the main objectives of the acoustic emission method is to identify different damage mechanisms in a composite material. The most common technique is to use time descriptors such as signal amplitude and energy to characterize the damage development [3]. Clustering is a general methodology and an exceptionally rich conceptual and algorithmic framework for the analysis and interpretation of mechanical damage data. In this paper, unsupervised analysis of local areas of mechanical deformation (clustering) is used as the final tool for analyzing acoustic wave characteristics.

The problem of visualizing data containing many variables is one of the difficulties inherent in multivariate statistics. The solution to this problem is to reduce the dimensionality of the data. The method generates a new set of variables called principal components. All principal components are orthogonal to each other, so there is no redundant information. Mathematically, the entire procedure for detailing mechanical damage in the volume of a composite is described by a packet wavelet transform. The result of acoustic signal processing must be sampled at a frequency twice as high as the highest frequency contained in the signal. Therefore, in this case, the sampling frequency is set to 1 MHz, and the frequency of the converted signals must be up to 500 kHz. Since the number of levels is three, then, accordingly, the number of components will be eight ($i = 23$). The frequency ranges for these components are: C1 [0 – 62.5], C2 [62.5 – 125], C3 [125 – 187.5], C4 [187.5 – 250], C5 [250 – 312.5], C6 [312.5 – 375], C7 [375 – 437.5] and C8 [437.5 – 500] kHz. The frequency range and energy percentage for the clustered stages of the third level (L3) are given in Table 1.

According to this table, components 1, 2, 4 and 6 correspond to a higher energy value than the other components. The components with a fixed frequency range can be assigned to one of the four main mechanisms of mechanical damage in a reinforced composite. The elastic acoustic velocities and natural frequencies are related to the density and elastic modulus according to the dependence $f \sim (E/\rho)^{0.5}$, which is the basis for the different distribution in the dominant frequency range for heterogeneous local deformations.

Table 1. Frequency range and energy percentage for eight components of L3

Phase	C1	C2	C3	C4	C5	C6	C7	C8
beginning	4.4	26.5	8.8	46.2	4.2	6.6	3.1	1.4
middle	5.6	21.0	5.9	3.7	3.1	50.8	4.6	2.2
exit	12.8	7.4	4.7	26.3	3.0	41.3	2.4	1.1

The most prominent mechanical damage mechanisms are matrix cracking and fiber breakage, the former of which is associated with component C2. According to Table 2, fiber breakage appears to be associated with component C6. This conclusion is supported by the fact that fiber breakage produces a higher frequency range compared to other damage mechanisms. Therefore, component C6 with a frequency distribution of [312.5 – 375] kHz is associated with fiber breakage.

References:

1. Goh G. D. et al. Recent progress in additive manufacturing of fiber reinforced polymer composite. *Advanced Materials Technologies*. 2019. Vol. 4(1). P. 1800271. <https://doi.org/10.1002/admt.201800271>

2. Kumar D. et al. Numerical modeling of combined matrix cracking and delamination in composite laminates using cohesive elements. *Applied Composite Materials*. 2016. Vol. 23. Pp. 397-419. <https://doi.org/10.1007/s10443-015-9465-0>
3. Saeedifar M., Zarouchas D. Damage characterization of laminated composites using acoustic emission: A review. *Composites Part B: Engineering*. 2020. Vol. 195. P. 108039. <https://doi.org/10.1016/j.compositesb.2020.108039>
4. Jolliffe I. T., Cadima J. Principal component analysis: a review and recent developments. *Philosophical transactions of the royal society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences*. 2016. Vol. 374 (2065). P. 20150202. <https://doi.org/10.1098/rsta.2015.0202>

DESIGNING MINIMALISTIC POWERED ARM ORTHOSIS FOR BRACHIAL PLEXUS INJURIES

Anton Kotsiubailo

*PhD Student, National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»*

Anton Popov

*Associate Professor, National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»,
Ukrainian Catholic University, Lviv, Ukraine*

Oleksandr Lysenko

*Professor, National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»*

Internet address of the article on web-site:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5740/>

Elbow paresis, frequently caused by brachial plexus injuries, poses a significant challenge in rehabilitation. To tackle this issue, we have developed a prototype powered orthosis that employs non-invasive surface electromyography (EMG) signals from neck muscles, such as the sternocleidomastoid, for intuitive control. This EMG-driven system enables precise manipulation of the elbow joint, covering the full physiological range of motion. The prototype integrates an EMG signal processor with an orthosis action operator, creating a seamless interface between human intent and mechanical action. Healthy participants successfully used neck muscle contractions to control elbow rotation, demonstrating the system's potential for real-world application. For the proposed basic prototype, we implemented the following functionality: an extension from 0 to 90 degrees at a constant speed upon neck muscle contraction detected using single-channel EMG. We have developed a mechanical design, EMG measurement system, and a basic algorithm for contraction detection.

Figure 1 illustrates the key components of the orthosis:

- **Orthosis:** The core structure supporting and regulating elbow movement, acting as the interface between the user and the control mechanism.
- **ESP32 Microcontroller:** The central processing unit coordinating system components. It communicates with the PC via TCP/IP for EMG signal processing and orthosis control, adjusting the orthosis position based on input from the EMG sensor and angle decoder.
- **Motor Driver (BTS7960):** Bridges digital commands from the ESP32 to the orthosis, regulating motor power for smooth and accurate movement using PWM signals.
- **Angle Decoder (AS5050A):** Provides real-time feedback on the orthosis position, measuring rotation angles and relaying data to the ESP32 for precise control.
- **PC:** Captures and processes real-time EMG signals from muscle activity, transmitting processed data to the ESP32 to guide orthosis control.
- **EMG Sensor (AD8232 and STM32F407):** Detects and measures electrical signals from neck muscle contractions, transferring analog values to the PC for processing.

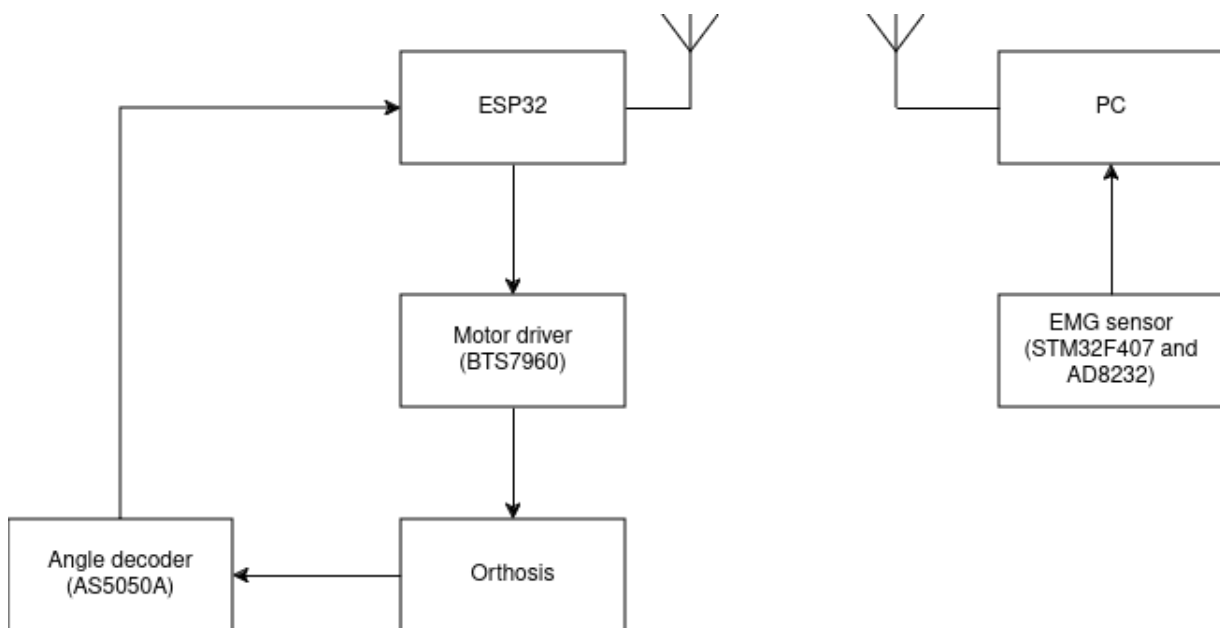

Fig.1. Block diagram of the orthosis control system with dual pathways to minimize interference.

Specialized software was developed, as well as capturing user interactions like button presses to evaluate orthosis performance. During data collection, the user, equipped with an EMG sensor, performs neck rotations and presses the SPACE button in response to sound at 5 or 10-second intervals. The system records EMG data and button states ('1' for pressed, '0' for not pressed) at a 1 kHz sampling rate. This data is then queued and written to a file. For user convenience, the system can be terminated at any time with the Ctrl+C key combination.

Contraction detection is performed every second on the recorded EMG signal. The raw EMG signal first passes through a high-pass filter with a 20 Hz cutoff frequency. It is then processed using a 4th-order Butterworth low-pass filter with a 250 Hz cutoff frequency. The filtered signal is rectified, converting all negative values to positive. After rectification, the signal is further smoothed using a 4th-order Butterworth low-pass filter with a 6 Hz cutoff frequency. Then the scaled EMG envelope directly influences the orthosis's rotational actuator, ensuring responsive and accurate control. Through rigorous sensitivity analysis, we optimized the control algorithm by adjusting EMG window lengths, signal filtering, and thresholding parameters.

This optimization ensures the system can adapt to individual user needs, providing personalized and efficient control. The real-time control achieved with this prototype marks a significant advancement in biomedical rehabilitation devices. It offers a practical solution for those affected by elbow paresis and lays the groundwork for future advancements in neuromechanical interfaces. Our ongoing research aims to further refine this technology, exploring the integration of signal processing algorithms to predict and adapt to user movements, thereby creating a more natural and intuitive user experience. The ultimate goal is to develop a fully functional orthosis that can be readily implemented in clinical settings, providing a non-invasive, effective solution for elbow rehabilitation.

References:

1. Nakipoğlu Yüzer, et al. (2018). The regularity of orthosis use and the reasons for disuse in stroke patients. *International Journal of Rehabilitation Research*, Vol. 41, Iss. 3, pp. 270-275 DOI: 10.1097/MRR.0000000000000299.
2. Jafarnezhadgero A. A., Mousavi S. H., Madadi-Shad M., Hijmans J. M. (2020). Quantifying lower limb inter-joint coordination and coordination variability after four-month wearing arch support foot orthoses in children with flexible flat feet. *Human Movement Science*, Vol. 70, 102593. DOI: 10.1016/j.humov.2020.102593.
3. Choo Y. J., Chang M. C. (2021). Effectiveness of an ankle-foot orthosis on walking in patients with stroke: a systematic review and meta-analysis. *Sci Rep*, Vol. 11, 15879. DOI: 10.1038/s41598-021-95449-x.
4. Young N., Terrington N., Francis D., Robinson L. S. (2018). Orthotic management of fixed flexion deformity of the proximal interphalangeal joint following traumatic injury: A systematic review. *Hong Kong Journal of Occupational Therapy*, Vol. 31, Iss. 1, pp. 3-13. DOI: 10.1177/1569186118764067.
5. Ramdharry G., Marsden J., Day B., Thompson A. (2006). De-stabilizing and training effects of foot orthoses in multiple sclerosis. *Multiple Sclerosis Journal*, Vol. 12, Iss. 2, pp. 219-226. DOI: 10.1191/135248506ms1266oa.

РОЗВИТОК МОРСЬКОГО ТА РІЧНОГО ТРАНСПОРТУ В УКРАЇНІ

Літачевський Валерій Вадимович

аспірант, Одеський національний морський університет

ORCID: 0009-0005-0112-9724

Науковий керівник: Шпак Наталія Григорівна

кандидат економічних наук, доцент кафедри ЕПТВР,

Одеський національний морський університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5704/>

Розглядаючи перспективи розвитку річкового та морського транспорту в Україні я маю на меті висвітлити значення цього сектору для національної економіки та його потенціал у контексті міжнародної торгівлі та інтеграції до глобальних транспортних мереж. Україна, завдяки своєму стратегічному розташуванню, багатим водним ресурсам та виходу до Чорного і Азовського морів, має унікальні можливості для розвитку річкового та морського транспорту. Однак, на шляху до реалізації цього потенціалу стоять численні виклики, пов'язані з застарілою інфраструктурою, фінансовими обмеженнями та необхідністю модернізації нормативно-правової бази. Водночас, успішна реалізація стратегій розвитку цього сектору може суттєво зміцнити економічний потенціал України, сприяти її інтеграції до європейської та світової економіки, а також забезпечити сталий розвиток транспортної інфраструктури. Потенціал розвитку морського та річкового міського транспорту в Україні базується на кількох ключових аспектах, які можуть зробити цей вид транспорту важливою складовою транспортної системи країни.

1. Географічне розташування та водні ресурси

Географічне розташування України та її водні ресурси створюють унікальні умови для розвитку річкового та морського транспорту, що є важливим елементом національної та міжнародної транспортної системи. Україна розташована на перетині ключових торговельних шляхів між Європою, Азією та Близьким Сходом, що забезпечує їй стратегічну перевагу у сфері транзиту вантажів і пасажирів. Одним із головних природних багатств країни є її річкові системи, зокрема річка Дніпро, яка є однією з найбільших і найважливіших водних артерій Європи. Дніпро, протяжність якого становить понад 2 200 кілометрів, перетинає територію України з півночі на південь, з'єднуючи багато великих промислових і сільськогосподарських регіонів. Річка забезпечує доступ до Чорного моря через Дніпровсько-Бузький лиман, що відкриває прямий шлях до міжнародних морських шляхів. Крім Дніпра, в Україні також є інші значні річкові системи, такі як Дністер, Південний Буг, Сіверський Донець, які разом утворюють розгалужену мережу внутрішніх водних шляхів. Ці річки можуть бути ефективно використані для перевезення вантажів, зокрема сільськогосподарської продукції, будівельних матеріалів, металів, а також для пасажирських перевезень.

2. Економічні переваги

Економічні переваги розвитку морського та річкового міського транспорту в Україні можуть бути значними, враховуючи низьку вартість перевезень, зменшення транспортних витрат, підвищення конкурентоспроможності та розвиток пов'язаних галузей економіки.

а. Низька вартість перевезень

- Ефективність на великі відстані: Морський та річковий транспорт є одним із найдешевших видів транспорту для перевезення вантажів на великі відстані. Це обумовлено низьким енергоспоживанням на одиницю перевезеного вантажу, особливо у порівнянні з автомобільним транспортом. Наприклад, річковий транспорт може перевозити великі обсяги сировини, такі як зерно, руду, вугілля та інші ресурси з мінімальними витратами.

- Зниження витрат на інфраструктуру: Зниження витрат на інфраструктуру є однією з ключових економічних переваг розвитку річкового та морського транспорту в Україні. Річковий транспорт, завдяки своїй природній інфраструктурі – річкам і водним шляхам, потребує менших інвестицій у порівнянні з будівництвом та утриманням автомобільних доріг чи залізничних колій. Однак, важливо зазначити, що для досягнення цієї економії необхідне відновлення та модернізація наявних водних шляхів і транспорту. Відновлення судноплавних каналів, проведення днопоглиблювальних робіт, ремонт шлюзів та покращення навігаційних систем є критичними умовами для забезпечення ефективного і безпечного перевезення вантажів. Водночас, інвестиції в оновлення річкового флоту, зокрема в будівництво сучасних екологічно чистих суден, також сприятимуть підвищенню ефективності і зниженню витрат на експлуатацію інфраструктури в довгостроковій перспективі.

б. Підтримка регіонального розвитку

- Економічний розвиток регіонів: Розвиток річкового та морського транспорту може стати потужним стимулом для економічного розвитку регіонів, які розташовані вздовж річок і узбережжя Чорного моря. Це сприяє створенню нових робочих місць, зростанню місцевих бюджетів і покращенню соціально-економічної ситуації. Водний транспорт може покращити транспортну доступність віддалених регіонів, що сприятиме їх інтеграції в загальнонаціональну економіку та зростанню рівня життя місцевого населення.

- Підтримка аграрного сектору: Річковий та морський транспорт відіграє ключову роль у підтримці аграрного сектору України, забезпечуючи ефективне та економічно вигідне перевезення сільськогосподарської продукції, особливо зерна, до портів для експорту. Завдяки низьким витратам на транспортування великих обсягів вантажів, річковий транспорт допомагає знизити логістичні витрати аграрних компаній, підвищуючи конкурентоспроможність української продукції на світових ринках. Крім того, використання водного транспорту зменшує навантаження на автомобільні шляхи, що сприяє збереженню інфраструктури і подальшому розвитку агропромислового комплексу.

3. Інтеграція з іншими видами транспорту

Інтеграція річкового та морського транспорту з іншими видами транспорту в Україні є критично важливою для створення ефективної, стійкої та збалансованої транспортної системи, здатної сприяти економічному розвитку, зниженню логістичних витрат і покращенню екологічної ситуації [4]. Така інтеграція передбачає створення мультимодальних транспортних вузлів, де вантажі можуть легко перевантажуватись з одного виду транспорту на інший, забезпечуючи ефективний зв'язок між портами, залізничними станціями та автомобільними магістралями [2]. Це дозволяє значно зменшити час і витрати на перевезення вантажів. Наприклад, річкові порти на Дніпрі можуть стати ключовими пунктами для перевантаження зерна та інших сільськогосподарських продуктів з річкових суден на залізницю або вантажівок для подальшого транспортування до кінцевих пунктів призначення.

Інтеграція різних видів транспорту також дозволяє створити оптимальні логістичні ланцюги, де кожен вид транспорту використовується найефективніше в залежності від типу вантажу, відстані та географічних умов [1]. Це зменшує загальні витрати на транспортування, скорочує час доставки та знижує негативний вплив на довкілля. Наприклад, важкі та великогабаритні вантажі можуть транспортуватися по річках і морю, а потім швидко перевантажуватись на залізничний або автомобільний транспорт для доставки до кінцевих точок [3]. Використання річкового та морського транспорту для перевезення великого обсягу вантажів допомагає розвантажити основні автомобільні та залізничні магістралі, які часто перевантажені, особливо під час пікових сезонів. Це сприяє зниженню витрат на ремонт і підтримку інфраструктури, а також покращує безпеку дорожнього руху та допомагає уникнути заторів, що є особливо важливим у міських зонах та на основних транспортних коридорах. Також важливим аспектом є інтеграція річкового та морського транспорту з іншими видами транспорту, такими як залізничний та автомобільний. Наприклад, у портах можуть бути створені мультимодальні термінали, де вантажі та пасажирів можуть швидко пересідати з одного виду транспорту на інший. У великих містах, таких як Київ або Дніпро, річковий транспорт може стати частиною системи громадського транспорту, забезпечуючи альтернативні маршрути для пасажирів, що дозволить зменшити затори на дорогах і скоротити час подорожі. Таким чином, інтеграція річкового та морського транспорту з іншими видами транспорту створює можливості для побудови ефективної, економічно вигідної та екологічно стійкої транспортної системи в Україні.

4. Проблеми та обмеження

Проблеми та обмеження, пов'язані з розвитком річкового та морського транспорту в Україні, є багатогранними і охоплюють економічні, технічні, екологічні та інституційні аспекти. Ці виклики ускладнюють повноцінне використання наявного транспортного потенціалу країни і вимагають комплексного підходу до їх вирішення.

а. Застаріла інфраструктура

Значна частина річкової та портової інфраструктури в Україні є застарілою і потребує модернізації. Багато річкових портів і судноплавних каналів не відповідають сучасним вимогам, що обмежує їхню пропускну спроможність та ефективність. Зношеність обладнання, недостатній рівень днопоглиблювальних робіт і відсутність сучасних навігаційних систем ускладнюють безпечне та ефективне судноплавство.

б. Фінансові обмеження

Розвиток річкового та морського транспорту потребує значних інвестицій, як державних, так і приватних. Однак, через обмеженість бюджетних ресурсів та недостатній рівень залучення приватного капіталу, фінансування таких проєктів часто є недостатнім. Відсутність довгострокових інвестиційних програм і державної підтримки стримує розвиток необхідної інфраструктури та оновлення флоту.

в. Конкуренція з іншими видами транспорту

Річковий і морський транспорт в Україні часто стикається з жорсткою конкуренцією з боку автомобільного та залізничного транспорту, які можуть забезпечувати швидшу доставку на короткі та середні відстані. Відсутність належної інтеграції різних видів транспорту, недостатній розвиток мультимодальних перевезень і транспортних хабів призводять до того, що річковий транспорт використовується менш ефективно, ніж це можливо.

г. Сезонність судноплавства

Судноплавство на багатьох річках України є сезонним через замерзання водойм у зимовий період, що обмежує використання річкових шляхів протягом року. Це робить річковий транспорт менш привабливим для бізнесу, який потребує безперервної логістики.

Висновок

Перспективи розвитку річкового та морського транспорту в Україні виглядають досить обнадійливими, враховуючи стратегічне географічне розташування країни, її значні водні ресурси та потенціал для інтеграції у міжнародні транспортні мережі. Основні напрямки розвитку включають модернізацію інфраструктури, підвищення ефективності логістичних процесів, інтеграцію з іншими видами транспорту та впровадження сучасних технологій. Модернізація портів, судноплавних каналів та впровадження автоматизованих систем управління дозволить значно підвищити продуктивність та безпеку транспортування вантажів.

Список літератури:

- [1] Коваль, В. В. (2021). Морський транспорт України: стан та перспективи розвитку. Київ: Логістика і Транспорт.
- [2] Гринь, О. М. (2019). Річковий транспорт України: проблеми та перспективи розвитку. Дніпро: Вид-во ДНУ.

- [3] Панченко, Л. В. (2020). Інтеграція транспортної системи України у міжнародні транспортні коридори. Харків: Харківський національний університет міського господарства.
- [4] Дмитренко, М. Ю. (2018). Транспортна інфраструктура України: сучасні виклики та шляхи модернізації. Одеса: Науковий вісник ОНМУ.
- [5] Прохоров, О. І. (2021). Екологічні аспекти розвитку транспортної інфраструктури в Україні. Львів: ЛНУ імені Івана Франка.

ДІАГНОСТИКА ХВОРОБИ ПАРКІНСОНА З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДІВ МАШИННОГО НАВЧАННЯ

Мушта Ілля Андрійович

*аспірант кафедри конструювання електронно-обчислювальної апаратури (КЕОА) факультету електроніки,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

Наукові керівники: Попов Антон Олександрович

*кандидат технічних наук, доцент,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

Лисенко Олександр Миколайович

*доктор технічних наук, професор,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5738/>

Хвороба Паркінсона є хронічним, прогресуючим нейродегенеративним захворюванням центральної нервової системи, для якого наразі не існує ефективного лікування. Точні причини розвитку хвороби Паркінсона досі не встановлені. Існують різні гіпотези, згідно з якими черепно-мозкові травми, вплив токсичних речовин, генетичні фактори та прискорене старіння можуть сприяти виникненню цього захворювання [1]. Незважаючи на поширеність хвороби Паркінсона, 10-20% випадків залишаються недіагностованими, а близько 25% випадків діагностуються неправильно [2]. Це пояснюється варіативністю прогресування симптомів у пацієнтів, а також тим, що хворобу Паркінсона важко відрізнити від інших захворювань на ранніх стадіях. Дослідження показують, що симптоми хвороби Паркінсона зазвичай проявляються у пацієнтів, які втратили 80% або більше нервових клітин у чорній речовині головного мозку, що виробляють дофамін [1].

Хвороба Паркінсона впливає як на моторні, так і на немоторні функції. Симптоми зазвичай розвиваються поступово й стають більш вираженими з часом. У міру прогресування захворювання немоторні симптоми набувають більшого значення [3]. До поширених моторних симптомів належать тремор рук і, відповідно, зміна дрібної моторики, ригідність кінцівок, брадикінезія, порушення ходи та рівноваги, постуральна нестабільність і гіпертонія. Немоторні симптоми можуть включати деменцію, зниження чи втрату нюху, порушення слиновиділення, зміни голосу, а також нейропсихіатричні порушення, такі як розлади сну, психоз, зміни настрою, зниження мотивації, депресія, апатія, безсоння, порушення пам'яті та уваги. Із покращенням моторних симптомів немоторні прояви стають основною проблемою в лікуванні пацієнтів із хворобою Паркінсона. Також було виявлено, що немоторні симптоми з'являються раніше, ніж моторні, що ускладнює ранню діагностику. Жоден із цих симптомів не є однозначним маркером захворювання, тому актуальним стає підхід, що поєднує кілька симптомів, ознак і анамнез пацієнтів для постановки діагнозу. Серед традиційних методів діагностики виділяють такі критерії [1]:

- Наявність двох із трьох основних симптомів;
- Відсутність інших неврологічних порушень під час обстеження;
- Відсутність в анамнезі інших можливих причин паркінсонізму, таких як прийом транквілізаторів, черепно-мозкові травми чи інсульти;

Спираючись на останні наукові дослідження, у цій роботі ми пропонуємо враховувати анатомічні особливості структур головного мозку та їхні зміни під впливом хвороби Паркінсона для визначення найбільш інформативного біомаркера для діагностики. Основною структурою, залученою в патологічний процес при цій хворобі, є базальні ганглії [4]. Відомо, що ураження цих структур пов'язане з поступовим і незворотним зменшенням кількості нейронів, розташованих у чорній речовині мозку, які відповідають за вироблення дофаміну. Дофамін є ключовим нейромедіатором, необхідним для передачі нервових імпульсів, що регулюють рухову активність. Прогресуюча дегенерація цих нейронів призводить до зменшення рівня дофаміну, і, відповідно, порушення передачі імпульсів, що обумовлює клінічну картину захворювання. Таким чином, зниження рівня дофаміну в стріатумі внаслідок дегенерації дофамінергічних нейронів стає ключовим чинником у розвитку клінічних проявів хвороби Паркінсона [5].

Існує безліч методів візуалізації, що дозволяють виявити зміни у структурах мозку, на які впливає хвороба Паркінсона. Однак для ранньої діагностики найчастіше використовується однофотонна емісійна комп'ютерна томографія (SPECT) [6]. У пацієнтів із хворобою Паркінсона втрата дофамінергічних нейронів призводить до помітного зменшення об'єму путамену, що виявляється за допомогою діагностичного методу DATSCAN [7]. Тому в нашому дослідженні основна увага приділяється 13 параметрам, заснованим на коефіцієнті зв'язування в стріатумі (SBR), отриманим із зображень DATSCAN.

Наше дослідження підкреслює потенціал коефіцієнта SBR, обчисленого в контрлатеральному пугамені як важливого біомаркера для ранньої діагностики хвороби Паркінсона. Застосування методів машинного навчання, зокрема ансамблевих методів, таких як AdaBoost, продемонструвало високу ефективність у досягненні точної та надійної діагностики хвороби Паркінсона. Зосереджуючись на ознаці, яка має сильну дискримінаційну здатність між здоровими людьми та пацієнтами з хворобою Паркінсона, модель AdaBoost продемонструвала вражаючі результати за точністю та показниками ROC.

Список літератури:

1. Parkinson's Disease. AANS. URL: <https://www.aans.org/patients/conditions-treatments/parkinsons-disease/> (date of access: 11.09.2024).
2. Kozyolkin, O.; Revenko, A.; Medvedkova, S. Parkinson's Disease: Current Aspects of Diagnosis and Treatment; Zaporizhzhia State Medical University: Zaporizhzhia, 2017;
3. Contributors to Wikimedia projects. Parkinson's disease – Wikipedia. Wikipedia, the free encyclopedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Parkinson's_disease (date of access: 11.09.2024).
4. Basal Ganglia: Coronal Section | BioDigital Human Platform Available online: <https://human.biodigital.com/widget/?be=2grM&background.colors=0,0,0,1,0,0,0,1&initial.hand-hint=true&ui-fullscreen=true&ui-center=false&ui-dissect=true&ui-zoom=true&ui-help=true&ui-tools-display=primary&ui-info=true&uaid=3UHus> (accessed on 23 August 2024).
5. Zhou, Z. D.; Yi, L. X.; Wang, D. Q.; Lim, T. M.; Tan, E.K. Role of Dopamine in the Pathophysiology of Parkinson's Disease. *Transl. Neurodegener.* 2023, 12, 44, doi:10.1186/s40035-023-00378-6.
6. Booth, T. C.; Nathan, M.; Waldman, A. D.; Quigley, A.-M.; Schapira, A. H.; Buscombe, J. The Role of Functional Dopamine-Transporter SPECT Imaging in Parkinsonian Syndromes, Part 1. *AJNR Am. J. Neuroradiol.* 2015, 36, 229-235, doi:10.3174/ajnr.A3970.
7. Akdemir, Ü. Ö.; Bora Tokçaeer, A.; Atay, L. Ö. Dopamine Transporter SPECT Imaging in Parkinson's Disease and Parkinsonian Disorders. *Turk. J. Med. Sci.* 2021, 51, 400-410, doi:10.3906/sag-2008-253.

Архітектура

СКАЛАТСЬКИЙ ЗАМОК ЯК ОБ'ЄКТ КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ

Смоляк Юлія Євгенівна

молодший науковий співробітник,

Скалатський замковий відділ НЗ «Замки Тернопілля»

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5706/>

Як відомо, вагомою складовою культурної спадщини України є пам'ятки архітектури, залишені нинішнім поколінням творцями з минулих епох. Вони є свідками історичної минувшини, відіграють важливу роль у формуванні нашої національної культурної ідентичності, в утвердженні почуття патріотизму, є невід'ємною частиною світової культури. Водночас нерухомі об'єкти культурної спадщини, зокрема замки, мають потужний потенціал як об'єкти культурного туризму. Вивчення можливостей їх використання у культурному туризмі залишається одним із пріоритетів туристичної галузі, оскільки допоможе підвищити імідж областей України як привабливих у культурному відношенні регіонів, створити нові робочі місця, отримати фінансові надходження в бюджет територіальних громад.

На сьогодні немає одностайних відомостей про те, яка кількість замків збереглася в Україні. Більшість істориків вважають, що більше ста двадцяти. Найбільше – 34 – збереглося у Тернопільській області. Їх історія за довгі століття функціонування ще не до кінця вивчена. Тому звернення до теми Скалатського замку як об'єкта культурного туризму дасть змогу узагальнити напрацювання щодо його побудови, простежити становлення і розвиток замку як пам'ятки архітектури, виокремити фактори, які формують привабливість замку для туристів, вивчити заходи зі збереження, інтерпретації та актуалізації, розробки й упровадження новітніх маркетингових стратегій щодо залучення відвідувачів, висвітлити перспективи розвитку пам'ятки як вагомого об'єкта культурного туризму.

Скалатський замок – оборонна споруда XVII ст. Вона нині є пам'яткою архітектури національного значення і охороняється державою. Проведені його реставрація і музеєфікація, відновлення інтер'єру та екстер'єру дає змогу використовувати цей об'єкт як складову екскурсійного маршруту Тернопільщиною, включати його до програм туристичних турів, знайомити туристів з унікальністю замку, його історією і особливостями, цікавими фактами та подіями місцевої історії загалом.

Замки – особлива складова туристичної привабливості. Однак їхнє повноцінне використання в Україні як об'єктів культурного туризму потребує значного вдосконалення. Вважаємо, що посилення потребує інформаційна

реклама пам'яток, активізація креативних маркетингових стратегій щодо дієвого залучення туристів до замкового туризму.

Важливим чинником виступає увага органів обласної влади, територіальних громад до питання збереження замків як оригінальних архітектурних об'єктів і прагнення зберегти їх та зробити туристичною атракцією. А поки-що в багатьох випадках замки і замкові комплекси занепадають, не музеєфікуються, нерідко перетворюються в руїни. Через недосконале законодавство, суперечливі управлінські рішення, брак фінансування, відсутність благодійників, готових жертвувати кошти на підтримку пам'яток у належному стані туристичне використання замків, у тому числі Тернопільської області, не завжди ефективно і повноцінно. У такому випадку потрібно вивчати і впроваджувати європейський та світовий досвід.

У XXI ст. від того, як будуть розвиватися замки (замковий туризм) в Україні, на Тернопіллі зокрема, залежить майбутнє і самих невеликих містечок. Так стоїть питання і для Скалата: відродити і впорядкувати відповідним чином історичний центр міста, посилити на його основі привабливий туристичний потенціал і надалі розвивати економіку та культурне життя міста, у значній мірі роблячи опору на туризм.

Необхідно відрегулювати на законодавчому рівні механізм співпраці інвесторів та державної архітектурної служби, продумати і реалізувати ефективні заходи щодо інформаційно-рекламного просування замкового туризму. Це, без сумніву, приверне увагу приватного інвестиційного капіталу і надасть «нового дихання» замковій культурі, що забезпечить стійкий внутрішній і зовнішній туристичний попит. Немалу роль відіграє також усвідомлення керівництвом територіальних громад ролі культурної спадщини у забезпеченні сталого розвитку певної території. Усі ці пропозиції прямо стосуються й такої оригінальної і цікавої пам'ятки архітектури, як Скалатський замок на Тернопіллі. Перспективи замку у Скалаті як об'єкта культурного туризму окреслені у Програмі реставрації, відтворення та пристосування Скалатського замку XVII ст., розрахованій на 2021–2025 рр.

Важливим залишається залучення кращих практик міжнародного досвіду. Для України такий досвід – це яскравий приклад вирішення проблеми, з одного боку, збереження замків, з іншого – творення відповідно високого туристичного іміджу, який би сприяв досягненню нашою державою конкурентного статусу на міжнародному ринку туристичних послуг. І Національний заповідник «Замки Тернопілля», і Скалатський замок зокрема як його відділ мають для цього усі можливості.

Скалатський замок можна ширше використовувати для відпочинкових цілей шляхом відкриття на його території, наприклад, стилізованого під старовину ресторану з середньовічною кухнею або етнокафе з колоритом місцевої кухні; нових музейних експозицій і виставок; проведення різних

тематичних історико-театралізованих фестивалів, змагань, середньовічних лицарських боїв, анімаційних шоу тощо. Популярними серед туристів є майстер-класи, які стосуються середньовічних ремесел, давньої історії та архітектури, мистецтвознавства.

Нині, не дивлячись на воєнний стан в Україні, пам'ятка архітектури належно зберігається, охороняється законом, використовується та актуалізується, досліджується істориками, археологами, мистецтвознавцями, архітекторами, упродовж календарного року приймає у середньому більше 3 тис. відвідувачів, цього року було 6 тис. Наукові співробітники Скалатського відділу заповідника «Замки Тернопілля» постійно працюють над підвищенням туристичної привабливості замку як унікального об'єкта архітектурної спадщини, вагомого центру соціально-культурної комунікації, популяризації історичної минувшини, національних культурних цінностей, виховання естетичних смаків.

Список літератури:

1. Аніпко Н. П. Розвиток фестивального туризму в середньовічних замках та фортецях України. *Теоретичні та прикладні аспекти рекреаційного природокористування в Україні. Монографія.* Чернівці : Чернівецький нац. ун-тет, 2010. С. 188-199.
2. Антонюк Д. Сто п'ятдесят п'ять польських замків і резиденцій в Україні. Част. 1. Київ : Грані-Т, 2011. 192 с.
3. Бордун О. Ю., Білоус С. В. Використання зарубіжного досвіду для розвитку замкового туризму України. *Замковий туризм Тернопільської області: проблеми та перспективи розвитку:* матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 4 травня 2012 р. / редкол.: О. В. Застаєцька, І. Г. Смиронов та ін. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. С. 136-142.
4. Гончарова К. У пошуках нових підходів до збереження культурної спадщини: приватно-громадське партнерство. Режим доступу: <https://uccs.org.ua>.

Наукове видання

«Світ наукових досліджень. Випуск 33»

Рік заснування – 2011

Видання виходить 11 разів на рік

Відповідальний за випуск *У.О. Русенко*
Комп'ютерне верстання *О.В. Ковальський*

Підписано до друку 26.09.2024
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 50 прим.

Громадська організація «Наукова спільнота»
46027, Україна, м. Тернопіль, вул. Загребельна, 23
Ідентифікаційний код 41522543
тел. 0979074970
E-mail: rusenkos@ukr.net

Віддруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК№7599 від 10.02.2022р.
Свідоцтво про державну реєстрацію № 073743
СПП № 465644
Тел. 097 299 38 99
E-mail: tooums@ukr.net